

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Նախորդ դասարանում անցածի կրկնություն...

Բ. ՁԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Խոսքի մասեր
Գոյական անուն
Ածական անուն
Թվական անուն
Դերանուն
Բայ
Մակբայ

Գ. ԿԱՊԱԿՑՎԱԾ ԽՈՍՔ

1. Տեքստ

Տեղեկատվական տեքստ
Գովազդ
Հայտարարություն

2. Ոճագիտություն

Գեղարվեստական ոճ
Մակդիր
Պաշտոնական ոճ

3. Գործնական գրություններ

Անձնական և պաշտոնական նամակներ
Դիմում

Տարեվերջյան կրկնություն

Հավելված

Պայմանական նշաններ

Հեղինակային մեջբերում

Հարցեր և առաջադրանքներ

Տեքստային աշխատանք

Բառային շտեմարան

Հարց

*

Բարդ վարժություն կամ առաջադրանք

Թեստային առաջադրանք

Առաջադրանք

Վարժություն

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԽՈՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆՈՒՄ ԱՆՑԱԾ ՆՅՈՒԹԻ ԿՐԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ու եթե պիտի գիր ու տառ հիշվի,
 Ապա նա ինքն է այն մեծատառը,
 Որով հասարակ ու պարզուկ բառը
 Աճում է, հասնում խորհրդանիշի,
 Եվ...մարդը ձգվում ու դառնում է Մարդ,
 Անցողիկ մարտը՝ հավերժական Մարտ,
 Խեղճ տքնությունը՝ զորեղ Տքնություն,
 Ինքնությունն անուժ զորեղ Ինքնություն,
 Պաշտողը՝ Պաշտող,
 Իսկ հայր՝...Մաշտոց:

Պարույր Սևակ

- Բառ և բառիմաստ
- Հոմանիշներ, հականիշներ, համանուններ
- Դարձվածքներ
- Բառի բաղադրիչները
- Պարզ և բաղադրյալ բառեր

ՀԱՅԵՐԵՆ ԱՅԲՈՒԲԵՆԸ ԵՎ ՏԱՌԵՐԻ ԹՎԱՅԻՆ ԱՐԺԵԸ

Աա – 1	ԺԺ – 10	ՃՃ – 100	Ռռ – 1000
Բբ – 2	Իի – 20	Մմ – 200	Սս – 2000
Գգ – 3	Լլ – 30	Յյ – 300	Վվ – 3000
Դդ – 4	Խխ – 40	Նն – 400	Տտ – 4000
Եե – 5	Ծծ – 50	Շշ – 500	Րր – 5000
Զզ – 6	Կկ – 60	Ոո – 600	Ցց – 6000
Էէ – 7	Հհ – 70	Չչ – 700	Ու ու – 7000
Ըը – 8	Չճ – 80	Պպ – 800	Փփ – 8000
Թթ – 9	Ղղ – 90	Ջջ – 900	Քք – 9000

ԵՎ և

Օօ   Ֆֆ

Արևելահայերենի այբուբենի և գրանշանների համապարփակ հավաքածուի մասին¹ (հատված)

«Հայաստանի Հանրապետության Կառավարությանն առընթեր լեզվի պետական տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհուրդը որոշում է.

1. «ւ»(վյուն)տառը չի կարող վերականգնվել արևելահայերենի այբուբենում, քանի որ դարեր առաջ այն դադարել է ինքնուրույն տառի արժեք ունենալուց նրա արտահայտած հնչյունի՝ լեզվից պատմականորեն վերացած լինելու պատճառով:
2. Վերահաստատել «ու» տառը այբուբենում որպես հայերենի հնչյունական համակարգի պատմական զարգացման օրինաչափ իրական արդյունք, դարեր առաջ ձևավորված «ու» պարզ ձայնավորը նշանակող ինքնուրույն տառ՝ մերժելով «ու»-ն այբուբենից հանելու առաջարկը...

Պահպանել «ու» տառի տեղը արևելահայերենի այբուբենում ավանդական այբուբենի «ւ» տառի տեղում՝ վերջինիս թվային արժեքով (7000):

3. Կցագիր «և»-ը այբուբենից տանել հավելյալ տառերի շարքը, քանի որ չունի հնչյունական և այբբենական միանշանակ արժեք...

Այսպիսով՝ հաստատել արևելահայերենի այբուբենը և գրանշանների համապարփակ հավաքածուն հետևյալ տեսքով.

ԱՐԵՎԵԼԱՀԱՅԵՐԵՆԻ ԱՅԲՈՒԲԵՆԸ

Ա/   ա, բ, գ, դ, ե, զ, է, ը, թ, ժ, ի, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, մ, յ, ն, շ, ո, չ, պ, ջ, ռ, ս, վ, տ, ռ, ց, ու, փ, ք, օ, ֆ

Բ/   Հավելյալ «և» կցագիրը »

Երևան-2000թ.

¹ Սախագիծը կազմել է Ս. Աբրահամյանը, խմբագրել՝ Դոկի. Բարսեղյանը

Մեծն Մովսեսն էլ այնպես ուրախ չէր Սինա լեռնից իջնելու ժամանակ. չենք ասում, թե ավելի ուրախ էր, այլ նույնիսկ շատ պակաս ուրախ էր: Որովհետև աստվածատես մարդն, աստվածադիր հրամանն աստծուց առած և իր բազուկների վրա բռնած, իջնում էր լեռից, բայց նա տխուր էր չարագործ ժողովրդի պատճառով, որ... ձուլածո կուռքին էին երկրպագում... Իսկ այս երանելին, որի մասին են հորինվում իմ այս ճառերը, չեղավ այնպես, ինչպես այնտեղ կատարվեց. այլ նա ինքն իր հոգևոր մխիթարությամբ լցված՝ գիտեր ընդունողների հոժարությունը, և ընդունողների ուրախության հույսով լցված լինելուց ճանապարհների կայաններն ավետաբեր էին նրա համար:

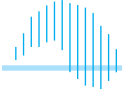
Կորյուն

Մեր հազարամեայ անցեալի այն երկար ճանապարհին, որի վրա փոփած են մեր անհուն տառապանքները, ոչ բանակներ ունէինք մեր պահպանութեան համար, ո՛չ ոյժ, ո՛չ հնարաւորութիւն, ո՛չ էլ դրսի օգնութիւն, այլ մի հատիկ բան միայն - Մեսրոպեան գիրը... Նոյն իսկ եթէ Տիգրանները աւելի սովորական երևոյթներ լինէին մեր պատմութեան մէջ, դարձեալ նրանց յաղթութիւնները չէին կարող համեմատվել այս համեստ վարդապետի գործի հետ... Տիգրանների յաղթութիւններից մեզ ոչինչ ժառանգութիւն չմնաց, մինչդեռ ամբողջ 15 դար է, ինչ հայր ունի հաստատ ու անկողոպտելի մնացած մի ժառանգութիւն, և դա Մեսրոպի այդ աննման յաղթութիւնից է մնացել:

(դասական ուղղագրությամբ)

Լեռ

Հ Ա Ր Ց Ե Ր Ե Վ Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ն Ք Ն Ե Ր

- ա** Կարդա՛ և փորձի՛ր բացատրել քեզ ներկայացված հեղինակների՝ Պ.Սևակի, Կորյունի և Լեոյի մտքերը: Ո՞ր միտքը քեզ առավել հետաքրքրեց: Կարելի՞ է դրանք տեքստեր համարել և ինչո՞ւ:
- բ** Նկարի՛ր հայոց այբուբենը և Մեսրոպ Մաշտոցին քո պատկերացմամբ:
- գ** Հավաքի՛ր նյութեր հայ գրերի, Մ. Մաշտոցի մասին (երգ, բանաստեղծություն, խոսքեր Մաշտոցի մասին, նկարներ):
- դ** Ի՞նչ գիտես *Տառերի պուրակի* մասին:

Տ Ե Ք Ս Տ Ա Յ Ի Ն Ա Շ Խ Ա Տ Ա Ն Ք

*Լավությո՛ւն արա ու ջո՛ւրը նետիր,
 Լավությո՛ւն արա ու մի՛ երկմտիր
 Թաքուն մի՛ հուսա հատուցում ու վարձ,
 Նետի՛ր գետերը ու նետի՛ր անդարձ,
 Գետը կտանի, կխառնի ծովին,
 Քո նետած լավը՝ աշխարհի լավին,
 Որ ծովը մի քիչ ավե՛լ քաղցրանա,
 Որ ծովից լավի շոգին բարձրանա,
 Որ լավով լցվի ամպը երկնքում,
 Ու բարությունը՝ հողին ու հոգուն
 Անձրևի փոխված՝ տեղա անխտիր:*

Լավությո՛ւն արա ու ջո՛ւրը նետիր...

(Ս. Կապուտիկյան)

Լ ա վ վ եր ա ք եր վ ե ն ք բ ա Ր Բ ա ռ ն եր ի ն

Լռեցիներն ընկույզին **կակալ** են ասում, զանգեզուրցիները՝ **ճողոպուր**, աշտարակցիները՝ **պուպոք**: Կարելի՞ է կամ պե՞տք է, որ այդ բառերը մտնեն գրական հայերենի մեջ: Ո՛չ կարելի է, ո՛չ էլ պետք է: Ինչո՞ւ: Թեկուզև այն պատճառով, որ դրանցից մեկը հասկանալի է միայն Լռոխում, մյուսը՝ Չանգեզուրում, երրորդը՝ Աշտարակում: Ուրեմն դրանք անելիք չունեն համաժողովրդական գրական հայերենում:

Այդպես էլ շատ ու շատ ուրիշ բարբառային բառեր ու դարձվածքներ, որոնք հասկանալի են միայն իրենց ծննդավայրում, տեղ չեն գտնում գրական լեզվում:

Բայց կան շատ և շատ ուրիշ բարբառային բառեր ու դարձվածքներ, որ առոք-փառոք տեղ են գտել գրական հայերենում նույնիսկ այն դեպքում, երբ ունեն իրենց գրական համարժեքները: Ինչո՞ւ, որովհետև նախ մատչելի են ամենքին և ապա՝ ունեն երանգային տարբերություններ:

Համոզվենք օրինակներով:

Բանաստեղծ Համո Սահյանն իր գրքերից մեկը կոչել է «Իրիկնահաց»: Իր ոտանավորներից մեկում նա գրել է. «Օրը մթնեց, ժամն է արդեն **իրիկնահացի**»:
Իրիկնահաց-ն այլ բան չէ, քան **ընթրիք**-ը, բայց բարբառային բառը ունի մի երանգ, մի այնպիսի հարազատություն ժողովրդական կենցաղին, որից **ընթրիք**-ը զուրկ է: Հիշածս տողի մեջ բավական է **իրիկնահաց** բառը փոխարինել **ընթրիք** բառով, որ տարբերությունը զգացվի: Այն խորթ կինչի այնպես, ինչպես եթե «Չմեռվա իրիկունը» (Պուշկինի հայտնի բանաստեղծության վերնագիրը) ասելու փոխարեն ասենք «Չմեռվա երեկոն»:

Հովհաննես Թումանյանը շատ ջանք է թափել «մաքուր գրական լեզվի» անխոհեմ պաշտպաններին իրենց տեղը նստեցնելու համար: Երբ նրանք բանը հասցրել են ծայրահեղության՝ ասելով, թե **ջան** բառն օտար է ու մերժելի, բանաստեղծն այսպես է պատասխանել. «...այսուհետև փոխանակ **ախպեր ջան** կամ **Գրիգոր ջան** ասելու՝ մաքուր հայերենով կասենք **հոգյակ եղբայր** կամ **հոգյակ Գրիգոր**, կամ թե չէ քեֆ անելիս, ներողություն, մաքուր հայերենով ասենք, խրախճանք անելիս կամ առհասարակ ուրախանալիս, փոխանակ «ջան» բացականչելու, կկանչենք «հոգյակ»... Եվ մի՞թե դուք չեք տեսնում ու չեք զգում, թե ինչքան է սա անմիտ ու անճաշակ: Մի՞թե չեք տեսնում, որ հոնքը շինելու տեղ աչքն էլ եք հանում »:

Թե որքան էր իրավացի բանաստեղծը նաև այս դեպքում, կարելի է ցույց տալ բազմաթիվ օրինակներով:

Քննենք ժողովրդական կամ բարբառային մի դարձվածք՝ «ձեռ առնել»: Գրական լեզվում ունենք «ձեռ առնելու» համարժեքը: Ունենք, ինչո՞ւ չէ: Հոնանիշների բառարանում կան՝ **ծաղրել**, **հեզնել**, **ծանակել**, **ծաղր ու ծանակի ենթարկել** և այլն: Մի՞թե նույնը չեն: Կարծես թե՛ այո՛: Բայց ինչո՞ւ մենք կենդանի խոսքի մեջ գերադասում ենք ասել ժողովրդական ակունքից եկածը՝ «Ո՛ւմ ես ձեռ առնում, ի՞նձ», «Ձեռ առնողի՛ս տես»:

Պատճառն այն է, որ ժողովրդական դարձվածքն ավելի վառ է, կենդանի ու տպավորիչ, քան իր համարժեքները գրական լեզվում:

Հիմա տեսեք **ձեռք**-ի հետ կապված ինչքան վառ ու կենդանի արտահայտություններ ունի հայերենը, որոնք գալիս են բարբառներից, ժողովրդական ակունք-

ներից: Ուշադիր եղեք, բարձրաձայն կարդալով՝ ականջ դրեք, թե դրանք երանգային ինչ տարբերություններ ունեն իրենց գրական համարժեքների համեմատ.

- ձեռը դատարկ** – չունևոր, դատարկածեռն
- ձեռը բաց** – առատածեռն
- ձեռը փակ** – ժլատ
- ձեռք բերել** – հայթայթել
- ձեռ քաշել** – հրաժարվել
- ձեռքերը լվանալ** – հրաժարվել, մի կողմ քաշվել
- ձեռուտ ընկնել** – շուտափույթ ամեն միջոցի դիմել
- ձեռքերը ծալել** – պարսպ նստել
- ձեռքին նայել** – մեկից օգնություն հայցել
- ձեռքից գալ** – կարողանալ

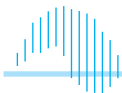
Հավանորեն նկատեցիք, որ գուգահեռների այս շարքում առաջինները ոչ պակաս, գուցեև ավելի վառ են, ավելի տպավորիչ, քան երկրորդները: Եթե այդպես է, իրոք, ապա ինչո՞ւ մենք առաջիններն ավելի քիչ ու անհամարձակ ենք գործի դնում, քան երկրորդները:

Եթե նույնիսկ ժամանակին այդ արտահայտությունները եղել են բարբառային կամ ժողովրդական խոսվածքի սեփականությունը, ապա վաղուց ի վեր մտել են մեր գրական լեզվի մեջ, տեղ գրավել ժամանակակից հայոց լեզվի բոլոր բառարաններում:

Բարբառը պետք է սիրել ու գուրգուրել ոչ միայն այն պատճառով, որ նա գրական լեզվի հզոր ակունքներից մեկն է: Բարբառը հրապուրիչ է հենց իբրև ժողովրդական ստեղծագործություն: Ամեն բարբառ ունի իր գույնը, հրապույրը, իր երաժշտությունը: Ես հաճույքով եմ լսում Ղարաբաղի բարբառը, որ ինձ գրավում է ուրույն երաժշտությամբ, իբրև մեղեդի: Հապա ինչքա՞ն գեղեցիկ է թիֆլիսահայ բարբառի մեղեդին: Ամեն բարբառ մի մեղեդի է հայոց լեզվի վիթխարի համակարգում:

Բարբառները մեր լեզվի հարստությունն են, ուստի և պետք է լավ վերաբերվել նրանց՝ առանց թույլ տալու, որ նրանք հախտուն ու անկոչ միջամտություններով խաթարեն գրական հայերենը:

(ըստ Լ. Հախվերդյանի)

Հ Ա Ր Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ն Ջ Ն Ե Ր

Ա.

- 1** Կարդա՛ և վերարտադրի՛ր այս երկու ստեղծագործությունները թե՛ քո, թե՛ տեքստին բնորոշ բառերով:
- 2** Ի՞նչ են սովորեցնում քեզ այս երկու տեքստերը:

3 Երկու տեքստերի ո՞ր նախադասություններում է անփոփոխ հեղինակների հիմնական ասելիքը: Առանձնացրո՛ւ դրանք քո տետրում:

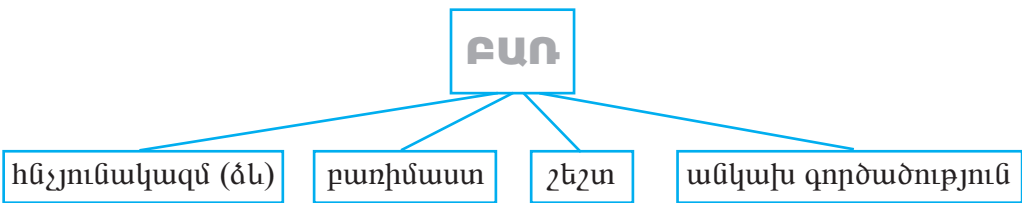
Բ.

1 Ի՞նչ բարբառային բառեր և դարձվածքներ ես օգտագործում դու, քո ընկերները, ձեր ընտանիքը:

2 Դու՛րս գրիր դրանք քո տետրում և նշի՛ր դրանց գրական համարժեքները:

3 *Բառ* բաղադրիչով ի՞նչ կազմություններ կան արձակ տեքստում. դու՛րս գրիր քո տետրում և վերլուծի՛ր ըստ բաղադրիչների, ավելացրո՛ւ դրանց քո իմացած բառերը:

1 Բառի բնորոշումը

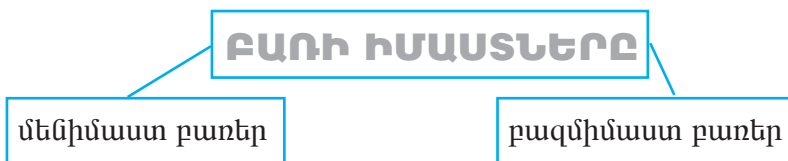

ա Օգտվելով գծապատկերից՝ բնութագրի՛ր բառի հիմնական հատկանիշները:

բ Տրված արձակ և չափածո տեքստերից՝ դու՛րս գրիր հիմնական կարճ և երկար բառեր. քանի՞ հնչյունից են կազմված դրանք:

գ Ո՞ր բառերն են հաճախակի կիրառվում՝ կարճե՞րը, թե՞ երկարները:

2 Բառի բազմիմաստությունը

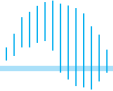

Հ ի ռ ի ՚ ռ

Մենիմաստ բառերը ավելի շատ են:

Ինչու՞: Փորձի՛ր հիմնավորել օրինակներով:

Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ն Ք Ն Ե Ր

- ա** Տրված արձակ և չափածո տեքստերից դո՛րս գրիր մենիմաստ և բազմիմաստ բառեր, բացատրի՛ր բազմիմաստ բառերի մյուս իմաստները:
- բ** Քո մարմնի մասերի անվանումներից որո՞նք են ցույց տալիս մեկից ավելի իմաստներ, քվարկի՛ր:

3

Բառի ուղիղ և փոխաբերական իմաստ

ԲԱՌԻ ԻՄԱՍՏՆԵՐԸ

ուղիղ

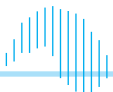
փոխաբերական

*Դուռ չես սովորում գերազանց, տղա՛ս,
Գովասանագրեր դուր տուն չես բերում,
Եվ ծնողական ձեռ ժողովներում
Բարի նախանձով չես նայում վրաս:*

*Տեսնում եմ, տղա՛ս, տեսնում եմ խորքից,
Որ այդ խորդուբորդ քո կեղևի տակ
Կան հանքեր հարուստ ու ոսկու երակ,
Բխում է խորքում մի զուլալ հոգի:*

*Գուցե չես փայլի դիրքով ու ձիրքով,
Աստղ չես դառնա ոչ մի երկնքում,
Բայց բացվի՛ր, գտվի՛ր ու փայլի՛ր հոգով,
Մարդուն ջերմացրու՛ լույսով քո մաքուր...*

(Ս. Կապուտիկյան)

Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ն Ք Ն Ե Ր

- ա** Բանաստեղծությունից բաց է թողնված երեք քառատող. տրված բառերով ու բառակապակցություններով փորձի՛ր վերականգնել բաց թողած քառատողերի բովանդակությունը և պատասխանի՛ր, թե ինչու է գոհ մայրը իր որդուց:

Տատ, նեղել, հարևանի կին, ուշադրություն, գնդակ խաղալ, սրտնեղել, հոգու հետ խաղալ, աղմուկ, զանգատվել, խնամքով ծածկել, թախտ, ննջել, միրգ, բաժին հանել, դրնասպան, փոքրիկ տղա, պաշտպան կանգնել, ուժեղ, տկար:

բ Տրված հատվածում առանձնացրո՛ւ ուղիղ և փոխաբերական իմաստով գործածված բառերը:

Վ Ա Ր Ժ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

ա Հետևյալ բառակապակցություններում ի՞նչ իմաստով են գործածվել ընդգծված բառերը: Նման օրինակներ բե՛ր ինքդ:

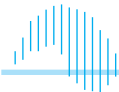
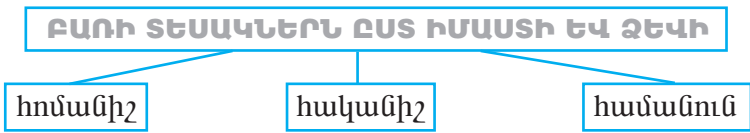
քաշը պակաս | ծանր հանցանք | զեղեցիկ արարք | կոկոն վարդ
խելքը պակաս | ծանր պայտուսակ | զեղեցիկ աչքեր | վարդ այտեր

բ Տրված բառերը նույն շարքի ո՞ր բառի հետ կգործածվեն ուղիղ, ո՞ր բառի հետ փոխաբերական իմաստով/նախադաս կամ հետադաս/:

- ծով-** մեծ, խելք, աչքեր, խոր, վիշտ, համբերություն, անհատակ
- բարդ-** խնդիր, հարց, բնավորություն, հարաբերություն, միտք
- գիրք-** կյանքի, կարմիր, հետաքրքիր, սուրբ, Սուրբ
- բացել-** դուռը, գաղտնիք, սիրտը, կտակը,
- լի/քր/-** հոգով, մրգով, հույզով, կատակով, աշուն
- քաղցր-** աչք, կոնֆետ, խոսք, վերաբերմունք, խմորեղեն

4

Բառի սեակներն ըստ իմաստի և ձևի

Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ն Զ Ն Ե Ր

ա Սահմանի՛ր հոմանիշ, հականիշ և համանուն բառերը:

բ Գտի՛ր հետևյալ բառերի հոմանիշները՝ առկախ, ստեպ, ապիրատ, ապիկար, հոգաբարձու, ձաղկել. դժվարանալու դեպքում դիմի՛ր բառարանի օգնությանը:

գ Տրված բառերից յուրաքանչյուրի համար գրի՛ր երկու հոմանիշ լրացում:

Աղբյուր, մարդ, գաղափար, հոգի, շարժում, երգ, խնդիր:

Օրինակ՝ նուրբ , քնքուշ շարժում:

Վ Ա Ր Ժ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

Ս Դո՛ւրս գրիր ընդգծված բառերը և յուրաքանչյուրի դիմաց ավելացրո՛ւ մեկ հոմանիշ:

Ձորագետակը մեղմ մրմնջում է ու չի կարողանում կանչել աստղերին: Հոսող ջուրը աստղ չի սպահում: Ափին ընկուզենիներ կան, որ լցվել են խավարով: Կամուրջը քանդված չէ, և լեռը իր ստորոտը խարսխել է գետի մյուս ափին:

(Ստ. Ալաջաջյան)

Բ Ընդգծված բառերի ուղիղ և փոխաբերական իմաստներով ինքդ կազմի՛ր նախադասություններ:

Գ Գրի՛ր արված բառերին իմաստով մոտ (հոմանիշ) և հակառակ (հականիշ) մեկական բառ:

Բերկրանք, կարծր, ողորկ, հակիրճ, գեղանի, իրազեկ, սպերախտ, գովել, հնազանդ, դեռատի:

Օրինակ՝ կարծր- պինդ, փափուկ:

Ի՞նչ օրինաչափություն ես նկատում հետևյալ հականիշ բառազույգերում.

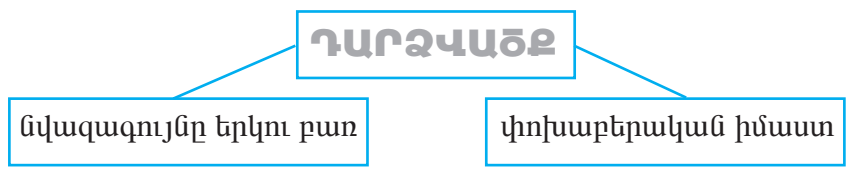
գիտուն-տգետ	երջանիկ-սպերջանիկ
խելացի-անխելք	բախտավոր-սպարբախտ
կիրթ-անկիրթ	գեղեցիկ-տգեղ

Դ Հետևյալ նախադասություններից դո՛ւրս գրիր համանուն ունեցող բառերը և դրանցով կազմի՛ր այլ նախադասություններ:

Հրացանի փողը ուղիղ պահեց եղջերուի վրա: Մի ալիք հսկա շառաչյունով բախվեց մակույկին: Կատուն կերել էր կաթի սերը: Նա զայրալից մի ակնարկ արեց ինձ: Ափից լավեցին ցնձագին բացականչություններ: Արքայական ծիրանի հագած թագավորին ամբոխը ողջունեց բացականչություններով:

5

Բառ և դարձվածք

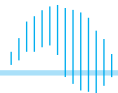

Վ Ա Ր Ժ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

Կազմի՛ր նախադասություններ հետևյալ դարձվածքներով. դժվարանալու դեպքում դիմի՛ր դարձվածաբանական բառարանի օգնությանը:

Առաջին ջութակ, մատի փաթաթան, բարի պտուղ, այծը ոչխարից չջուկել, բառի համար ձեռքերը գրպանը չտանել, լեզուն գրպանը դնել, դառը պտուղների ճաշակել, սատանայի ձին նստել:

Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ի Ր Ա Ն Զ Ն Ե Ր

ա Արտահայտի՛ր հետևյալ դարձվածքների իմաստը մեկ բառով՝

ձեռք մեկնել	աստծու կրակ	խելքը կտրել
վերջակետ դնել	ծաղիկ հասակ	սիրտ առնել
թևաթափ լինել	խելքից պակաս	կրակի գին

բ Բառարանի օգնությամբ գրի՛ր աչք, արյուն, երակ, գլուխ, մեջք, ոտք, ականջ, քիթ, թև բառերով դարձվածքներ:

գ * Գտի՛ր տրված դարձվածքների հականիշ կամ հոմանիշ դարձվածքները բառարանի օգնությամբ:

Աչքը դռանը, աչքը կուշտ, խոսքը թագավորեցնել, խիղճը կորցնել կամ ծախել, խղճի ձայն, խոսքը կտրել, կաշվից դուրս գալ, կաշին փրկել, կարասն ընկած մուկ, ձեռք ձեռքի տալ, ձեռքը ծանր, մի խմորից հունցած մի կողմ քաշվել:

Օրինակ՝ հոմանիշ՝ խղճի ձայն- հոգու թելադրանքով

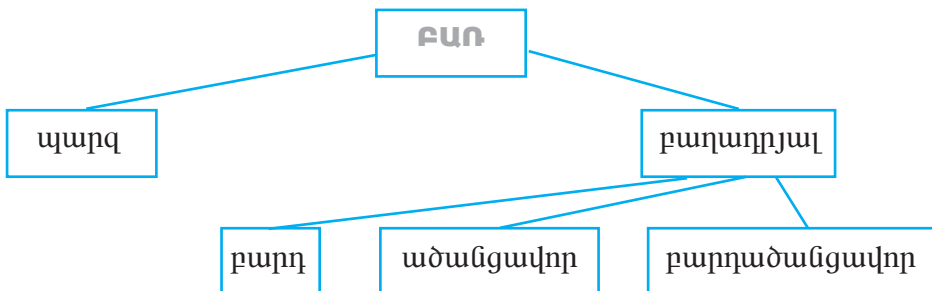

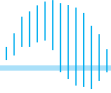
Խ Մ Բ Ա Յ Ի Ն Ա Շ Խ Ա Տ Ա Ն Զ - Մ Ր Ց Ո Ւ Յ Թ

Ո՞վ ավելի շատ դարձվածք կարող է ասել:

6

Բառերի շեակներն ըստ կազմության

Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ն Ք Ն Ե Ր

- Ա** Վերհիշի՛ր արմատի վերաբերյալ սահմանումները (արմատ, անհնչյունափոխ և հնչյունափոխ արմատներ):
- Ք** Վերհիշի՛ր ածանցի սահմանումը և ածանցների տեսակները:

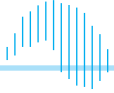
Վ Ա Ր Ժ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

«Լավ վերաբերվե՛ք բարբառներին» տեքստից դ՛րս գրիր պարզ, բարդ, ածանցավոր, բարդածանցավոր բառերն առանձին սյունակներում:

Ս ո վ ո Ր ի՛ր և հ ի Շ ի՛ր

Արմատ և արմատի տարբերակներ

- անց- *անցավոր, անանց, միջանցք, զանցանք*
 անուն/անվան- *կեղծանուն, անվանաթերթ*
 արգ- *անարգ, հարգել, մեծարգո*
 արժ- *արժեք, արժույթ, անարժան, արժևորում, թանկարժեք*
 բույր / բուր - *անուշաբույր, բուրավետ*
 գետ / գիտ - *ամենագետ, գիտափորձ*
 դեպ / դիպ- *դիպված, նախադեպ*
 դետ / դիտ - *ակնդետ, դիտանցք*
 երև - *ակներև, երևութական, երևույթ*
 ուն - *ունակ, ունեյի, չունևոր*
 լի / լիր / լից / լեց - *խնդալի, հարգալիր, հարգալից, առլեցուն*
 կա / կայ / կաց- *կայուն, կացություն, հեռակա, ենթակա, ներկա, հանդիպակաց*
 կեն / կենդ / կենս / կեց / կյաց- *կենարար, կենդանի, կենսաբեր, կեցություն, նստակյաց*
 կիթ / կութ / կթ - *կովկիթ, կթել, հավկիթ, ձկնկիթ, այգեկութ*
 կտուր / կտր - *աղեկտուր, կտրել*
 ձեռ / ձեռն / ձերք - *ձեռուտ, առատաձեռն, ձեռնտու, ձերքագատվել*
 մեջ / միջ - *միջին, միջնադար, սնամեջ, միջուկ*
 մնա / մնայ / մնաց- *ենթամնա, մնայուն, հետամնաց*
 վրեպ / վրիպ - *անվրեպ, վրիպել*
 չորս / չոր - *տասնչորս, չորրորդ, չորեքթաթ*

Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ն Ք Ն Ե Ր

ա Տրված *Արմատ և արմատի տարրերակ* ցանկում գտի՛ր հնչյունափոխված արմատները. հնչյունափոխական ի՞նչ օրինաչափություն ես նկատում:

բ Այբուբենի տառերի հաջորդականությամբ կազմի՛ր բարդ բառեր:

Օրինակ՝ արևազալ, բարեկամ, զթառատ, դալկադեմ...

գ Տրված ածանցներով կազմի՛ր բառեր:

ապ-	-ական
ենթ-	-ային
զեր-	-արար
առ-	-եղեն
հակ-	-ք

Բառերի շեմարան

Ի մ ա ց ի՛ր

գիր- բնիկ հայկական բառ՝ *քերել, քերթել, փորագրել, գրել* բայերի արմատների ձևից. ունի մի բանի իմաստ՝ 1.*տառ*, 2.*գրվածք*, 3.*նամակ*, 4. *Աստվածաշունչ*, 5.*որևէ գիրք*:

մագաղաթ- նշանակում է *կաշվից պատրաստված թուղթ*. բառն ունի սեմական ծագում, բխում է եբրայերենից, որտեղ նշանակել է *զալարված մատյան, թուղթ*, արաբերենում նշանակում է *ճոխ կազմ ունեցող գիրք*:

մատյան - բառն ունի պարսկական ծագում և նշանակում է *մագաղաթ, գիրք, գրվածք*, որից էլ կազմվել է՝

մատենադարան - *գրադարան*

Յ ի շ ի՛ր

Երևանի Մատենադարան

Մաշտոց - ծագումն անհայտ անուն

Մեսրոպ - անվան ծագումն անհայտ է, ստուգաբանվում է *սերովքե* բառով:

(ըստ Հր. Աճառյանի)

- ◆ **Ո՞ր նախադասության մեջ փոխաբերական իմաստով գործածված բառ չկա.**
- 1) Ինչ-որ տեղ կուչ եկած առուններ ու գետակներ պիտի լինեին, ավերիին՝ հևացող հոտեր:
  - 2) Գյուղի մի տան կտուրին հավված ծուխ պետք է լիներ, պատի տակ՝ պառկած պառավ մի շուն:
  - 3) Եվ Կոմիտասի աչքերի դիմաց քարերը զնգում էին:
  - 4) Ամռան կեսօր էր, տիվատապ, երկնքում ամպերն էին, երկրում՝ շշուկներն ու սավերները:
- ◆ **Ո՞ր դեպքում է դարձվածքի իմաստը սխալ բացատրված.**
- 1) սիրտը փորում ձիավոր դառնալ - խիստ երկյուղել
  - 2) ոտքերի փոշին թոթափել - մաքուր ապրել
  - 3) տունը արլորին բարձել - թշվառության հասցնել
  - 4) մուկ մորթել - ժլատություն անել
- ◆ **Ո՞ր շարքի բոլոր բառերն են կազմությամբ համապատասխանում բառակազմական հետևյալ կաղապարին.**
- նախածանց - արմատ - հոդակապ - արմատ - վերջածանց**
- 1) առաջարկություն, անգիտակցորեն, փոխհամաձայնություն
  - 2) փոխայցելություն, համերգաշրջան, հակահեղափոխական
  - 3) ներկայացուցիչ, անբարեկեցիկ, առողջապահական
  - 4) անբարեսրտություն, փոխկապակցում, անջրանցիկ

ՁԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԸՆԴԻՏԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔ

Քառերի ձևափոխությունների կանոնների ամբողջությունը կոչվում է **ձևաբանություն**:

Ձևաբանությունն ուսումնասիրում և ուսուցանում է բառերի այն բոլոր ձևափոխությունները, որոնցով բառերը կապակցվում են միմյանց հետ ու կազմում նախադասություններ: Իսկ շարահյուսությունն ուսումնասիրում է նախադասությունը, նրա տեսակներն ու կառուցվածքը: Այս երկու բաժինները միասին կազմում են **հայոց լեզվի քերականությունը**:

Ի մ ա ց ի՛ր

Քերականություն բառը ծագում է հունարեն **գրամատիկե** բառի նույնական թարգմանությունից՝ **քերական**, իսկ **քերել** նախապես նշանակել է **գրել, փորագրել**, ուստի **քեր** արմատից էլ ունենք **քերական, քերականություն, քերթել, քերթողահայր** և այլ բառեր:

ԽՈՍՔԻ ՄԱՍԵՐ

Լեզվի բոլոր բառերը, իրենց արտահայտած ընդհանուր իմաստների համաձայն, բաժանվում են տարբեր խմբերի կամ տեսակների, որոնք կոչվում են **խոսքի մասեր**:

Ո՞րն է ստորև տրված յուրաքանչյուր բառախմբի արտահայտած ընդհանուր իմաստը:

- ◆ 1. երկինք, ուսուցիչ, երաժշտություն, միտք, բաճկոն, համակարգիչ, մեքենա...
- 2. քնքուշ, վայելուչ, լուսավոր, ժլատ, դառը, ազնվագույն, անթերի, բարեբեր...
- 3. մեկ, տասը, հիսուն, վաթսուներորդ, տասական, մեկ երրորդ, իններորդ...

4. ներկել, սայթաքել, արհամարհել, վտանգել, ընդառաջել, նվիրել, հուզել...

Բոլոր այս բառերը արտահայտում են **նյութական, անվանողական իմաստ**՝ առարկա, հատկանիշ, գործողություն:

1. որովհետև, որ, եթե, քանի որ, որպեսզի, ոչ թե...այլ, թեև, թեկուզ...
2. հետ, մասին, համար, բացի, առ, ի, ըստ, վրա, տակ, փոխանակ...

Այս բառերը նյութական իմաստից զուրկ են. դրանք արտահայտում են **քերականական իմաստ**, այսինքն՝ այս կարգի բառերը նախադասության մեջ իրար են կապում կան բառեր, կան նախադասություններ՝ այսպիսով դառնալով **սպասարկու** բառեր:

1. անշուշտ, գուցե, ավա՛ղ, գեթ, արդյոք, մի՞թե, անկասկած, իրոք...
2. վա՛հ, ա՛հ, է՛յ, օխա՛յ, ա՛յ, հա՛Ֆ...հա՛Ֆ, ջա՛ն, հե՛յ, ուխա՛յ...

Այս բառերը սոսկ եղանակավորում են խոսքը, **դատողական** կամ **զգացական վերաբերմունք** արտահայտում:

Հայերենն ունի տասը խոսքի մաս՝ **գոյական անուն, ածական անուն, թվական անուն, դերանուն, բայ, մակբայ, կապ, շաղկապ, վերաբերական, ձայնարկություն**:

Այս խոսքի մասերը, ըստ իրենց արտահայտած ընդհանուր իմաստի, բաժանվում են երեք խմբի՝

ԽՈՍՔԻ ՄԱՍԵՐ

1. նյութական իմաստ արտահայտող

գոյական   ածական   թվական   դերանուն   բայ   մակբայ

2. քերականական իմաստ արտահայտող

կապ   շաղկապ

3. վերաբերմունքային իմաստ արտահայտող

վերաբերական   ձայնարկություն

Նյութական իմաստ արտահայտող խոսքի մասերից գոյականը, բայը, դերանունների մի մասը ենթարկվում են ձևափոխությունների. **գոյականը և դերանունների մի մասը հոլովվում են, բայը խոնարհվում է, ածականը և թվականը չեն հոլովվում իրենց խոսքիմասային արժեքով, բայց հոլովվում են փոխանվանաբար գործածվելիս, մակբայը չի հոլովվում:**

Ըստ այդմ` խոսքի մասերը բաժանվում են երկու խմբի` **թեքվող և չթեքվող**. Թեքվող են համարվում գոյականը, բայը, մասամբ` դերանունը, չթեքվող` ածականը, թվականը, այն դերանունները, որոնք ցույց են տալիս առարկայի և գործողության հատկանիշ: Բուն չթեքվող խոսքի մաս է մակբայը:

Վ Ա Ր Ժ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

III Որոշի՞ր առարկա, հատկանիշ, գործողություն ցույց տվող բառերը և գրի՞ր առանձին սյունակներում:

Աղբյուր, բար, սև, դժգույն, բարձր, գիրք, գնալ, փայլել, գրիչ, երկար, չորրորդ, գործել, փորել, կավիճ, ազնիվ, թուղթ, գրատախտակ, փոքր, լայն, շքեղ, կտրել, ամուր, կաղկանձ, տասնինը, ապակի, կարծր, համարել, պայուսակ, քաղցր, արտասանել, վերցնել, գայիտն, մաճկալ, մրուր, քանքար, շարական, հուշարձան, արևաբույր, լեռնային, մարմարիոն, ակութ, վայրկենական, քսաներորդ, այծենական, տխրադալուկ, բողբոջել, վարդաբույր, սահմռկել, կցկտուր, կծկել, քամահրել, տարրալուծել, վաղորդայն, արփի:

IV Տրված տեքստից դո՞րս գրի՞ր առարկա, հատկանիշ, գործողություն ցույց տվող վեցական բառ:

Արարատը Հայկական լեռնաշխարհի ամենաբարձր լեռն է` կազմված երկու կոնաձև գագաթներից, որոնցից մեծը կոչվում է Մասիս, փոքրը` Սիս: Արարատի գագաթը ծածկված է հավերժական ձյունով: Լեռան անունը *Աստվածաշնչում* հիշատակվում է իբրև համաշխարհային ջրհեղեղից փրկված Նոյ նահապետի առաջին հանգրվան: Ըստ ավանդության` Արարատի վրա են գտնվում հայ թագավորների շիրիմները:

ՀԻՄՔ ԵՎ ՎԵՐՋԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

Բառերի ձևափոխությունները կատարվում են սովորաբար վերջից ավելացող հնչյունի կամ հնչյունների օգնությամբ. **օ ր ի ն ա կ՝ աշակերտ, աշակերտ-ի, աշակերտ-ից, աշակերտ-ներ, գնաց-ինք, գնաց-իք, գնաց-ին:**

Բառերի ձևափոխության ժամանակ վերջից ավելացվող մասնիկները կոչվում են **վերջավորություններ:**

Վերջավորությունները չպետք է շփոթել ածանցների հետ: Ածանցները, ավելանալով բառին, փոխում են նրա իմաստը և նոր բառ են կազմում, իսկ վերջավորությունները չեն փոխում բառի իմաստը, այլ միևնույն բառի տարբեր ձևերն են կազմում: **Հիվանդանոց, հիվանդանոցի, հիվանդանոցում, հիվանդանոցներ** ձևերը **հիվանդանոց** բառի տարբեր ձևերն են, այլ կերպ ասած՝ **բառաձևեր:**

Բառերի վերջավորություններից առաջ ընկած մասը կոչվում է **հիմք:** **Հիվանդանոց, հիվանդանոցի, հիվանդանոցում, հիվանդանոցներ** ձևերի հիմքն է **հիվանդանոց-ը, գնացինք, գնացիք, գնացին** ձևերի հիմքն է **գնաց-ը:**

Եթե բառը ունի մեկից ավելի վերջավորություն, ապա հիմք է համարվում վերջին վերջավորությունից առաջ ընկած մասը, ինչպես՝ **միտքս** բառի հիմքն է **միտք-ը**, իսկ **մտքումս-ի** դեպքում՝ **մտքում-ը:**

Որոշ բառեր հնչյունափոխության հետևանքով կարող են ունենալ երկու տեսակի հիմք՝ **անհնչյունափոխ և հնչյունափոխված:**

Աշակերտ բառը, վերջավորություններ ստանալով, հնչյունափոխության չի ենթարկվում և բոլոր ձևերում ունի միատեսակ հիմք: **Գլուխ** բառի **գլուխներ, գլուխների, գլուխներից, գլուխներով, գլուխներում** ձևերի մեջ ունենք **գլուխ** և **գլուխներ** անհնչյունափոխ հիմքերը, իսկ **գլխի, գլխից, գլխով, գլխում** ձևերի մեջ՝ **գլխ** հնչյունափոխված հիմքը. ուրեմն՝ **գլուխ** բառն ունի միևնույն հիմքի երկու ձև՝ **գլուխ** և **գլխ:**

Հիմքը լինում է **պարզ** և **բաղադրյալ:**

Օրինակ՝ **սրտ-ից, դպիր-ը՝** պարզ, իսկ **սրտաբան-ից, դպրոց-ից՝** բաղադրյալ:

Վ Ա Ր Ժ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն Ն Ե Ր

Ս

Արտագրի՛ր հետևյալ բառաձևերը՝ վերջավորությունները գծիկով անջատելով հիմքից:

Քաղաքի, քաղաքից, քաղաքով, քաղաքում, քաղաքներով. մակույկի, մակույկից, մակույկներ. սենյակում, սենյակներ. պարտեզով,

պարտեզում, պարտեզներ. մարդու, մարդուց, մարդիկ. բերքահավաքի, բերքահավաքից. սեղանի, սեղանից, սեղաններ. օրվա, օրում, օրեր. պահարանի, պահարանով, պահարաններ. ընկերոջ, ընկերով, ընկերներ. գյուղի, գյուղում, գյուղով:

Օրինակ՝ քաղաք-ի, քաղաք-ից, քաղաք-ում:

Արտագրի՛ր ընդգծված բառերը և փակագծում գրի՛ր՝ ավելացած վերջին մասնիկը ածա՞նց է, թե՞ վերջավորություն:

Անտառում վայրի կենդանիներ կան: Հրամանատարը հանեց այդ վայրի քարտեզը: Աշխենը շատ է սիրում **ձվի դեղնուց**: Հինգ **հոգուց** մեկն է վերադարձել: **Թշնամու** կայագորը **գլխովին** ջարդվեց: Նստել ենք **ծառի** հովին: **Հատու** սրով նա կտրեց վայրի վարազի գլուխը: **Անկողնու** վրա չեն նստի: Սևանա լճում **ջրային** կենդանիներ կան: Նա իր **տղային** շատ է սիրում: Ընկերս **երևանցի** է: Վահրամն աշխատում է **էլեկտրացանցի** կենտրոնական գրասենյակում: Գևորգը գնաց **տնային** կառավարչություն: Մեր տունը մոտ է **դպրոցին**: Հիվանդը խմում է **ձկան** յուղ: **Դարակից** մի տեսը վերցրեց:

Օրինակ՝ ջր-ային (ած.):

Բառերի շեմարան

երկուշաբթի, երեքշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբթի, ուրբաթ, շաբաթ, կիրակի

Շաբաթվա օրերի անունները տարբեր լեզուներում կազմված են կա՛ն երկ-նային մարմինների անուններից, կա՛ն թվականներից, այսպես՝ եվրոպական լեզուներում երկնային մարմինների անուններից՝ **Sonntag**-Արևի օր, մեզ համար՝ **կիրակի**-առաջին օր, **Montag**-Լուսնի օր, մեզ համար՝ **երկուշաբթի՝** շաբաթվա երկրորդ օրը, **երեքշաբթի ...**, **չորեքշաբթի ...**, **հինգշաբթի**:

Ուրբաթ բառն ունի ասորական ծագում և նշանակում է **պատրաստություն, նախապատրաստություն**, որովհետև այդ օրն էին անում այն բոլոր գործերը, որ չէր կարելի անել շաբաթ օրը՝ այն սուրբ՝ մաքուր պահելու համար: Մեկ այլ կարծիքով **ուրբաթ** նշանակում է **սուգ, բոթ**, քանի որ այդ օրը Ադամն ու Եվան վտարվեցին դրախտից:

Ըստ **Աստվածաշնչի Ծննդոց** գրքի՝ աշխարհի վեցօրյա արարչագործությունից հետո Աստված յոթերորդ՝ շաբաթ օրը հանգիստ առավ. ահա թե ինչու **շաբաթ** բառի բուն նշանակությունն է **հանգիստ, դադար, խաղաղություն**, որը ծագում է եբրայերենից: Բառը փոխառությամբ անցել է բազմաթիվ լեզուների՝ **cyճbora**- ռուսերենին, **samedi**- ֆրանսերենին, **sabato**-իտալերենին, **sabbatum**-լատիներենին:

ԳՈՅԱԿԱՆ

ԱՆՈՒՆ

Գոյականը որպէս խոսքի մաս

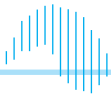
1. Ընդհանուր իմաստը՝ *առարկա*
2. Ձևաբանական առանձնահատկությունը՝ *թեքվող*
3. Տեսակները՝ *հատուկ, հասարակ, անձնանիշ, իրանիշ*
4. Շարահյուսական դերը՝ *ենթակա, կոչական, ստորոգյալի մաս, գոյականական և բայական անդամի լրացում*

*Մեր պատմութիւնն է այս գրերի մեջ,
Դրանք մեր ոգու գանձերն են անշեջ.
Հնճվորի նման ննջում են հոգնած,
Մաշտոցն է հսկում անդորրը նրանց...*

(Ս. Մուրադյան)

Ի՞նչ գրերի մասին է խոսքը:

Հ Ա Ր Յ Ե Ր Զ Ո Ա Ն Ց Ա Ծ Ի Ց

- ✓ Ի՞նչ է ցույց տալիս գոյականը և ի՞նչ հարցերի է պատասխանում:
- ✓ Ի՞նչ են ցույց տալիս քառատողում ընդգծված բառերը:
- ✓ Ի՞նչ կազմություն ունեն այդ բառերը. առանձնացրո՛ւ արմատն ու ածանցը:

Առարկա ցույց տվող բառերը կոչվում են գոյական անուն կամ գոյական:

Քերականության մեջ **առարկա** ասելով հասկանում ենք ոչ միայն նյութական իրերը, այլև անձեր, կենդանիներ, բնության երևույթներ, զգացմունքներ, եղելություններ, գաղափարներ: Օրինակ՝ **պահարան, մարդ, խնդություն, կատու, հերոսություն, փորձանք, որոտ:**

Եթե բառը ցույց է տալիս **առարկա**, պատասխանում է **ո՞վ** կամ **ի՞նչ** հարցին: Օրինակ՝ **ո՞վ**- աշակերտ, քարտուղար, քույր, Արուսյակ. **ի՞նչ**- կատու, պահարան, խնդություն, որոտ, փորձանք:

Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ն Ք Ն Ե Ր

Տրված գոյականները համալրի՛ր հոմանիշներով:

տաղտուկ _____	արոտ _____
ծփանք _____	ցնորք _____
քողտիկ _____	քամի _____
թույր _____	քարափ _____

1 Գատուկ և հասարակ գոյականներ

Մագաղաթներ՝ սուրբ, խնկաբույր,
 Բյուր դարերի փոշով օծված,
 Դուք մեր նախնյաց ոգին եք հուր՝
 Իմաստությամբ, խոհով լցված:
 Ձեր թերթերին ոսկեջրած՝
 Հագար լեզենդ ու առասպել,
 Հաղթանակած Հայկ ու Արա,
 Ծունկի եկած Շամիրամ, Բել:
 Ավարայրի ճակատամարտ,
 Ոգեղեն ճառ քաջ Վարդանի,
 Խորենացի, Դավիթ Անհաղթ
 Ու Տրդատի երկնած Անի:
 Դուք Քուչակի սիրտ սիրահար
 Ու Ֆրիկի անգուսպ ցասում,

Շիրակացու ջինջ աստղաշար
 Եվ Այգեկցու խայթող լեզու:
 Դուք Հերացու դեղամատյան,
 Գոշի օրենք, եղեգան փող,
 Ակնա կռունկ ու երգ Գողթան,
 Նարեկացու հանճարեղ տող:
 Սասնա Դավթի լույս օրորոց,
 Տիգրան Մեծի քաջամարտիկ,
 Դուք Ռոսլինի ոսկե շարոց՝
 Որդան կարմիր, նոնահատիկ:
 Գրեր ծաղկող Սարգիս Պիծակ,
 Վիշապաքաղ Վահագնի հուր,
 Արշակին ուժ տվող հենակ՝
 Հայրենական սուրբ հող ու ջուր:
 (Ս. Մուրադյան)

Գոյական անունները լինում են **հասարակ և հատուկ**:

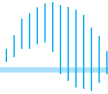
Միևնույն տեսակի բոլոր առարկաներին տրվող ընդհանուր անունը կոչվում է հասարակ անուն:

Օրինակ՝ գիրք, հայր, դպրոց, ծաղիկ, քաղաք, մարդ:

Միևնույն տեսակի առարկաներից յուրաքանչյուրին տրված առանձին անունը կոչվում է հատուկ անուն:

Օրինակ՝ Արարսյա, Անանիա, Էջմիածին, Օգսեն, Վախթանգ:

Հատուկ անուններ են աշխարհագրական (գետեր, ծովեր, երկրներ, լեռներ) անունները, մարդկանց անուններն ու ազգանունները, հիմնարկների, կազմակերպությունների անվանումները, գրական, գիտական և այլ ստեղծագործությունների անունները, կենդանիներին տրվող անունները և այլն:

Հ Ա Ր Տ Ե Ր Ե Վ Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ն Զ Ն Ե Ր

ա Տրված բանաստեղծության մեջ ի՞նչ հատուկ անուններ կան. արտագրի՞ր առանձին պյունակներով՝ անճնանուն, ազգանուն, տեղանուն, մականուն:

բ Թվարկի՞ր տասը արական և իգական անճնանուն, որոնք, ըստ քեզ, հայկական են:

գ Փորձի՞ր նշել Հովհաննես, Սարգիս, Գրիգոր անունների նաև ուրիշ տարբերակներ. բե՛ր նման ուրիշ անունների քո օրինակները:

դ * Զո տետրում գրի՞ր հինգական՝

- պետության անվանում,
- լեռնանուն,
- սրբավայր տեղանուն,
- գրական մականուն:

Հ ի ռ ի ՚ Ր

Եթե **արև**, **երկիր**, **լուսին** հասարակ անունները դիտվում են որպես աստղային համակարգության առանձին մարմինների անուններ, դառնում են հատուկ՝ **Արև**, **Երկիր**, **Լուսին**:

Հատուկ անունները լինում են երկու տեսակ՝ պարզ և բաղադրյալ:

Մեկ բառից կազմված հատուկ անունը պարզ է, ինչպես՝ **Բջնի**, **Տիգրան**:

Մեկից ավելի բառերից կազմված հատուկ անունը բաղադրյալ է, ինչպես՝ **Տավրոսյան լեռնաշղթա**, **Արարատյան դաշտ**, **Մեծ Հայք**:

Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ն Զ

Սովորի՞ր բաղադրյալ հատուկ անունների գրության կանոնները **Հավելվածից**:

Վ Ա Ր Ժ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Արտագրի՞ր՝ մեծատառերը նշելով քո սերտած կանոնների համաձայն:

Ռուսաստանի դաշնություն, արաբական միացյալ էմիրություններ, նոր արեշ, փոքր մասիս, արագածոտնի մարզ, սահակ պարթև,

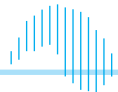
տրդատ երրորդ, հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոս, մեծ եղեռն, հաղթանակի պողոտա, հանրապետության հրապարակ, արտաշես բարեպաշտ, գողթան երգեր, թեթեյան մշակութային կենտրոն, խաղաղության համաշխարհային խորհուրդ, մարտի ութ, ձենով օհան, սատունցի դավիթ, մխիթարյան միաբանություն:

Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ն Ք Ն Ե Ր

- ա** Գրի՛ր տասը անուն, որոնք կարող են լինել թե՛ հատուկ, թե՛ հասարակ:
- բ** Տրված բառերը գործածի՛ր և՛ պարզ, և՛ բաղադրյալ հատուկ անուններում՝ որպես բաղադրիչ, և դրանցով կազմի՛ր նախադասություններ:
  - Քարձր, զով, հովիտ, քաջ, զեռ, մութ, հայ:**
  - Օրինակ՝ զով- Չովունի, Չովք, Չովաշեն**
  - Չովունի** գյուղը մոտ է մայրաքաղաքին:
- գ** Ծնողներիդ օգնությամբ կազմի՛ր Ձեր ընտանիքի տոհմաձառը՝ անունները ծառի ճյուղերի վրա գրելով ըստ սերնդի, իսկ ծառի տակ՝ այբբենական հերթականությամբ:

2 Գոյականի թիվը

Հ Ա Ր Ց Ե Ր Զ Ո Ա Ն Ց Ա Ծ Ի Ց

- ✓ Ի՞նչ գիտես գոյականի թվի մասին:
- ✓ Ի՞նչ է ցույց տալիս եզակի թիվը:
- ✓ Ի՞նչ է ցույց տալիս հոգնակի թիվը, և ինչպե՞ս է այն կազմվում:

Կան գոյականներ, որոնց հոգնակիի կազմությունը շեղվում է քո նշած կանոնից: Դրանք հետևյալներն են.

ա) Մարդ և կին գոյականների հոգնակին լինում է՝ **մարդիկ, կանայք:**

բ) Այն բարդ բառերը, որոնց վերջին բաղադրիչը միավանկ բառ է, կարող են ստանալ -եր կամ -ներ վերջավորությունը:

Եթե վերջին միավանկ բաղադրիչը գոյական է և իր իմաստը պահում է անփոփոխ, բառն ստանում է - **եր** վերջավորությունը:

- Օրինակ՝ արտաավայր (արտոի վայր) - արտաավայրեր**
- ոտնաձայն (ոտի ձայն) - ոտնաձայներ**
- վերնատուն (վերին տուն) - վերնատներ**
- նստացույց (նստած ցույց) - նստացույցեր**

Եթե վերջին միավանկ բաղադրիչը բայի արմատ է կամ բայի իմաստ ստացած գոյական, բարդությունն ստանում է **-ներ** վերջավորությունը:

Օրինակ՝ վիպագիր (վեպ գրող) - **վիպագիրներ**
 ժամացույց (ժամ ցույց տվող) - **ժամացույցներ**
 մեծատուն (մեծ տուն ունեցող=հարուստ) - **մեծատուններ**

Յ ի ռ ի ՚ ր

-պետ և **-նիշ** բաղադրիչներով ավարտվող բառերի հոգնակին նախընտրելի է կազմել **-ներ** վերջավորությամբ:

Օրինակ՝ քաղապետներ, հարյուրապետներ, մարզպետներ, դրոշմանիշներ, խորհրդանիշներ, նամականիշներ և այլն:

զ) Հետևյալ միավանկ բառերն ստանում են **-ներ** վերջավորությունը՝ **բեռ, գառ, դուռ, եզ, թռռ, լեռ, ծոռ, ծունկ, ձեռ, ձուկ, մուկ, նուռ, մատ, ոտ, կուռ, հարս, ող, ռուս, սպա, սայի:**

Օրինակ՝ գառներ, դռներ, լեռներ, ռուսներ և այլն:

Ի մ ա ց ի ՚ ր

Այդ միավանկ բառերը, բացի **ռուս, սպա և սայի** բառերից, հին հայերենում՝ գրաբարում, վերջացել են **ն-ով** (բեռն, գառն, մատն և այլն), որը եզակի ուղղականում ընկել է, իսկ հոգնակիում պահպանվել է և միացել **-եր** վերջավորությանը:

Արդի գրական լեզվին ավելի հարազատ են **ոտ և ձեռ** բառերի՝ **ոտք, ձեռք** ձևերը, որոնց հոգնակին կանոնավոր կերպով լինում է **ոտքեր, ձեռքեր:**

ը) Եթե մեկուկեսականի բառերում/մեկ լիարժեք վանկ + գաղտնավանկ/ գաղտնավանկը առաջին վանկն է, բառը ստանում է **-ներ**, իսկ եթե վերջինն է, բառն ստանում է **-եր** վերջավորությունը:

1)	կայսրեր	դուստրեր	անգղեր	սանրեր
	վագրեր	ուստրեր	գամփռեր	եզրեր
	աստղեր	արկղեր	տետրեր	ազդրեր
2)	բրիչներ	գնդակներ	գնորդներ	գրիչներ
	գլխարկներ	գրողներ	թրթուրներ	խրատներ
	հրթիռներ	սխալներ	սլաքներ	ցնցուղներ

ե) Ցի ածանցով կազմված գոյականները երբեմն հոգնակիում ստանում են գրաբարյան **ք** վերջավորությունը, ինչպես՝ **գյուղացիք, երևանցիք, վրացիք** և այլն: Արդի գրական լեզվի համար այդ ձևերը ընդունելի չեն, քանի որ դրանք ժողովրդախոսակցական ձևեր են. ճիշտ են **գյուղացիներ, երևանցիներ, վրացիներ** ձևերը:

Հոգնակիի կազմության դեպքում հնչյունափոխության ի՞նչ օրինաչափություն ես նկատում միավանկ վերջնաբաղադրիչ ունեցող հետևյալ բարդ բառերում:

- ◆ Լրագիր-լրագրեր, ծրագիր-ծրագրեր, դասագիրք-դասագրքեր, մրգաջուր-մրգաջրեր, ծառաբուն-ծառաբներ:
- ◆ Վիպագիր-վիպագիրներ, զինակիր-զինակիրներ, փափկասուն-փափկասուններ, մեծատուն-մեծատուններ:

Ս ո Վ ո Ր ի ´ Ր Ա հ ի Շ ի ´ Ր

Որոշ բառերում հոգնակիի կազմությունը միօրինակացված չէ:

Դ-րանց նախընտրելի հոգնակի ձևերն են՝

այծենակաճ-ներ	ջերմաչափ-ներ
արշալույս- ներ	սառցահատ-ներ
արտագաղթ-եր	սիրամարգ-եր
գաղթավայր-եր	ստորաքարշ-ներ
դինոզավր -եր	սևամորթ-ներ
երկրաշարժ-եր	վայրէջք-ներ
խաչագող -ներ	վերջալույս-եր
խաչբառ-ներ// -եր	տարեդարձ-եր
ծխախոտ-ներ	տարելից-ներ
ծխամորճ-ներ	տողադարձ-եր
հոգեառ-ներ	տոնաձառ-եր
հրաբուխ-ներ	ցանկապատ-եր
միջադեպ -եր	ուղեբեռ-ներ
միջնորմ -եր	քարայծ-եր
ներքնաձիգ-ներ	քարափ-ներ
շոգեքարշ-ներ	քարաքոս-ներ

Համաձայն ես. փորձիր գտնել հոգնակիի նման կազմության պատճառաբանությունը:

Թ Ե Ս Տ Ա Յ Ի Ն Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ն Զ

- ◆ Ո՞ր նախադասության մեջ կա հոգնակիի կազմության սխալ ձև:
  - 1) Հեռուստացույցով պարբերաբար տեղեկանում ենք ավտովթարների և վարորդների կողմից վրատրթերի մասին:
  - 2) Աղմուկը, որ բարձրացրել էին ամրոցի գավթապահերը, մեծ իրարանցում առաջացրեց:

- 3) Հիվանդի դրությունը փոքր-ինչ լավացնելու համար նա, զանազան դեղատոմսեր ձեռքին, տարբեր դեղատոմսեր էր այցելում:
- 4) Վանքի պատերի զարդանախշերն ու զարդատառերը առաջին իսկ հայացքից այցելուի ուշադրությունն էին գրավում:

Վ Ա Ր Ժ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

Ա Դո՛ւրս գրիր հոգնակի թվով գործածված գոյականները և փակագծում նշի՛ր, թե որը հոգնակիի ինչ վերջավորություն է ստացել:

Երևանի ու շրջակայքի գարունը կարճատև է: Չնայած մայիսը դեռ վախճանին չէր հասել, բայց արևի ճառագայթներն արդեն բոցկլտում նետերի նման այրում էին շրջապատը:

Արարատյան դաշտում հասունացող բույսերը հեռում էին շնչահեղձի նման: Պապակում էին և՛ բույսերը, և՛ միջատները, և՛ այգիների ծառերին բառած թռչունները, ու եթե այդ պահին նրանք մարդկային լեզու առնեին, նրանց առաջին խոսքը պետք է լիներ «ջուր»:

Հեռուներում նիրհում էին բարձրաբերձ լեռները. նրանց շարքում միայն Մասիսի վերամբարձ կատարն էր, որ անհաղորդակից էր տապին. Նրա սպիտակ գագաթը պեծպեծին էր տալիս արևի ճառագայթների ներքո:

Ցերեկվա այն պահն էր, երբ դաշտի բոլոր աշխատողները քաշվել էին նոր քաղած խոտերի դեզերի ստվերների տակ՝ միջօրեի հանգիստը վայելելու: Միայն մոծակներն էին, որոնք խմբերով դժվժում էին այս ու այն կողմ և իրենց սուր խայթոցներով անհանգստացնում վաստակած աշխատավորներին/Հ.Սիրաս/:

Ա Կազմի՛ր հետևյալ բառերի հոգնակին: Բացատրի՛ր, թե ինչու -եր և ինչու -ներ վերջավորությունն են ստացել:

Ուղեբեռ, ցուրտ, փունջ, անձրևորդ, գամփռ, ռումբ, սպա, ակումբ, արձակուրդ, կաթնասուն, հողագործ, հարյուրապետ, կիրճ, ձյուն, ձեռագիր, միրգ, սրտանոթ, լիցք, ֆիլմ, մուլտֆիլմ, պատճեն, հակինթ, թի, այգի, դարուփոս, արկղ, վիպասան, երգարան, նուռ, թռչուն, անձրև, մարգարտաշար, հարս, պատշար, հնչյուն, երկինչյուն, գյուղացի, իտալացի, եղնիկ, տարի, ֆիդայի:

Ա ն ե գ ա կ ա ն գ ո յ ա կ ա ն ն եր

- ◆ Կան գոյականներ, որոնք չունեն եզակի թիվ, նրանք միշտ հանդես են գալիս հոգնակի թվով:

Ալպեր	Անդեր	Գրիգորենք
Հիմալայներ	Կարպատներ	Վարդանանք
Կորդիլիերներ	Նիդեռլանդներ	Վանդունք
Ֆիլիպիններ	Ապենիններ	Սահակենք

Անհոգնական գոյականներ

◆ Կան գոյականներ, որոնք չունեն հոգնակի և միշտ հանդես են գալիս եզակի թվով:

խմոր	թախիծ	անձրև	ուրախություն	մրգեղեն
զինի	վիշտ	փոթորիկ	գյուղացիություն	ամանեղեն
անելիք	սեր	քամի	աշակերտություն	ոսկեղեն
կաթ	հագնելիք	մածուն	քրիստոնեություն	զարդեղեն
բենզին	արհամարհանք	մրրիկ	հպարտություն	կանաչեղեն
ածուխ	երդում	ֆիզիկա	բուսաբանություն	ծավարեղեն
ռեալիզմ	շոգ	քիմիա	լեզվաբանություն	հանրահաշիվ
ուտելիք	ուսանողություն	կոմունիզմ	արևելագիտություն	դարվիինիզմ
խմելիք	մաթեմատիկա	սոցիալիզմ	սրտաբանություն	դարբնություն

Յ ի ռ ի ՚ ռ

Ոչ հաշվարկելի/ անհոգնական/ հասարակ գոյականները գործածվում են հոգնակի թվով, եթե՝

ա/ նշանակում են նյութի տարբեր տեսակներ, ինչպես՝

Հայաստանի զինիները մեծ պահանջարկ ունեն:

բ/երևույթը տևական է, կրկնվում է, ինչպես՝

Շոգերի պատճառով փախչում են քաղաքից:

Ա ռ ա ջ ա դ ռ ա ն ք

Կազմի՞ր տրված հատուկ անունների հոգնակին և հետևի՞ր ուղղագրությանը:

Արշակունի	Կամսարական	Արամյան	Աբեմենյան
Երվանդունի	Բագրատունի	Աբրահամյան	Սելևկյան
Ռուբինյան	Արտաշիսյան	Գալստյան	
Վասակ	«Վոլգա»		
Վարդան	«Ժիգուլի»		
Մերուժան	«Կամազ»		

Վ Ա Ր Ժ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Առանձնացրո՛ւ հոգնակիների հնչյունափոխված և անհնչյունափոխ ձևերը՝ փակագծերում գրելով եզակին:

Տուֆեր, փռեր, քուրքեր, ռուսներ, տուրքեր, կժեր, կառքեր, կուրսեր, հույքեր, թփեր, բրդեր, բներ, ռունգեր, լուրեր, գնդեր, հունդեր, մուրճեր, շներ, շնչեր, շուրթեր, գներ, ճիչեր, մրգեր, թվեր, կամուրջներ, հիմքեր, թփեր, խութեր, խրճեր, նոներ, տներ, զուգներ, թթեր, կրծքեր, ձկներ:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ

Կազմի՛ր հոգնակի բարդ բառեր՝ տրված բառերը գործածելով իբրև վերջնաբաղադրիչ.

ծառ, քույր, հարս, մատ, ազդ, կետ, ցույց, անցք, շար, երթ, ոսկր, աստղ, եզր, արկղ:

Օրինակ՝ շար- *հարցաշարեր, ճաղաշարեր, մրցաշարեր, պատշարներ*

Բառերի շտեմարան

Մեր ամսանունները

Ի մ ա ց ի ՚ ր

Ամսանունները անհոգնական գոյականներ են:

սեպտեմբեր- բառն ունի լատինական ծագում, ստուգաբանորեն նշանակում է *յոթերորդ* ամիս (սեպտեմ): Մինչև Հուլիոս Կեսարը հռոմեացիները տարվա առաջին ամիսը համարում էին մարտը: Եթե մինչ սեպտեմբեր հռոմեացիները ամիսները կոչում էին աստված-աստվածուհիների կամ կայսրերի անուններով, ապա սեպտեմբերից սկսած մինչև վերջ ամիսները մնացին անանուն: Դրանք ընդամենը համարակալվեցին՝

հոկտեմբեր- ութերորդ ամիս

նոյեմբեր- իններորդ ամիս

դեկտեմբեր- տասներորդ ամիս

Այս ամսանունները գրեթե նույնությամբ անցել են եվրոպական լեզուներին:

(ըստ Պ. Բեդիրյանի)

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ

Համեմատի՛ր այս ամսանունները քո իմացած օտար լեզուների նույն ամսանունների հետ. հնչյունական և իմաստային փոփոխություններ նկատո՞ւմ ես:

3. ԱՆՃՆԱՆԻՇ և ԻՐԱՆԻՇ ԳՈՅԱԿԱՆՆԵՐ

Գոյականը ցույց է տալիս **անձ** կամ **իր**:

Անձնանիշ գոյականներն են մարդկանց հատուկ և հասարակ անունները, որոնք պատասխանում են **ո՞վ** հարցին:

Իրանիշ են մյուս բոլոր գոյականները, որոնք պատասխանում են **ի՞նչ** հարցին:

Վ ա Ր Ժ ո Ն Լ թ յ ո Ն Ը

Որոշի՞ր անձ և իր ցույց տվող գոյականները և արտագրի՞ր տարբեր սյունակներում:

Իմ հորթարած ընկեր Արանը անակնկալ հիվանդացավ: Վրանում, մի հին վերմակի տակ պառկած, զառանցում էր, իսկ քամին վզգում էր վրանի եղեգնյա պատերի արանքից: Մենք՝ նրա հորթարած ընկերները՝ Գրիգորը, Արտուշն ու ես, մտել էինք վրանը ու փայտե թախտի մոտ լուռ կանգնած՝ նայում էինք նրան:

-Տատի՛, ջո՛ւր,- գոչեց նա հևալով:

-Բերեն, աչքերիդ մատաղ,- ասաց պառավ Մարանը՝ կավե կուլան անկյունից վերցնելով:

(Վ. Անանյան)

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա Ն Բ

Կազմի՞ր վեց նախադասություն՝ տարբեր պաշտոններում գործածելով անձ և իր ցույց տվող գոյականներ:

Ս ո վ ո Ր Ի՛ Ր և հ ի Շ Ի՛ Ր

Իրանիշ գոյականներ

բույսերի խմբեր

թռչուններ

կենդանիներ

այծատերևազգիներ

արոր

ինձ

գորտակնյունազգիներ

հավալուսն

քարք

ձարխտտազգիներ

խորդ

հեպարդ

նեխուրազգիներ

շահեն

կոզռակ

ցորենազգիներ

փասիան

մուֆլոն

վարդազգիներ

կեռնեխ

քարայծ

կաթնախտտազգիներ

մրտիմ

ռահվար

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ ն ե Ր

- ա** Բացատրական բառարանի օգնությամբ բացատրի՛ր ցանկում տրված քեզ անհասկանալի բառերը և գրի՛ր քո բացատրական բառատետրում:
- բ** Ուրիշ ի՞նչ թռչունների և կենդանիների անուններ կարող ես թվարկել, որոնք քիչ գործածական են:

Բառերի շտեմարան

Հավ- հավագգիների ընտանիքին պատկանող թռչունի այս անվանումը մեր հին լեզվում՝ գրաբարում, նշանակում էր **ընդհանրապես թռչուն**. Եթե ինչու **հավ** բառով բաղադրված թռչունների անուններ մեր լեզվում շատ կան՝ **ծովահավ, միրհավ, հնդկահավ, մրրկահավ, մոշահավ, մորահավ, հավալուսն**, իսկ **հավք**-ը պահել է միայն այդ նշանակությունը ժամանակակից լեզվում՝ **թռչուն, ինչպես՝**

Գարունը եկավ, հավքերը եկան:

հավալուսն, հավալուսան, հավալուսնիկ - կույր հավ, փորահավ

4. Գոյականի որոշյալ և անորոշ առումները

Խոսքի մեջ գոյականը կարող է գործածվել որոշյալ կամ անորոշ առումով:

Որոշյալ առումը ցույց է տալիս, որ առարկան արդեն հայտնի, ծանոթ է խոսողին կամ լսողին: Որոշյալ առումով գործածվող գոյականներն ստանում են **որոշիչ հոդ՝ ը** կամ **ն** :

Ընդհանրապես **ը** ստանում են բաղաձայնով վերջացող բառերը, ինչպես՝ **Աշակերտը** կարդում է այդ գիրքը, իսկ **ն՝** ձայնավորով վերջացողները. ինչպես՝ **Առուն**, այգին նրա կյանքն էին:

Հ ի շ ի՛ Ր

ճիշտ

Արամը գնաց:

Արամն ասաց:

Արամը ասաց

սխալ

Արամն գնաց:

Արամն եկավ:

Արամն որոշեց:

Գոյականի **անորոշ առումը** ցույց է տալիս խոսողին կամ լսողին անծանոթ առարկա կամ առարկա ընդհանրապես: Անորոշ առումով գործածվող գոյականները հոդ չեն ստանում: Օրինակ՝ **Աշակերտը գիրք է կարդում** նախադասության մեջ **գիրք** գոյականը գործածված է անորոշ առումով և հոդ չի ստացել: Անորոշ առումով գործածվելիս գոյականի հետ կարող են դրվել

մի, ինչ-որ, որևէ և նման բառեր, որոնք շեշտում են գոյականի անորոշ լինելը: Օրինակ՝ **Երեխաները նստել էին մի ծառի ստվերում** նախադասության մեջ **ծառի** գոյականը գործածվել է անորոշ առումով՝ **մի** բառի հետ:

Յ Ո Ղ Ե Ր

Ի մ ա ց ի՛ր

Ս, դ, ն, ը մասնիկները, որոնք, դրվելով գոյականի կամ գոյականի դեր կատարող բառերի վրա, ցույց են տալիս ստացականություն, ցուցականություն, դիմորոշություն, որոշյալություն, կոչվում են հոդեր:

Հոդ ստանում են գոյականներն ու գոյականի փոխարեն գործածվող որոշ դերանուններ. օրինակ՝ **սիրտս, միտքդ, առուն, ինքը, ինքս, ոչ մեկդ, բոլորը** և այլն:

Մյուս խոսքի մասերը հոդ են ստանում միայն գոյականաբար գործածվելիս. օրինակ՝ **կարմիրը, երեքս, վրադ, մոտս, քնածը, զնալուդ** և այլն:

Ըստ իրենց դերանվանական նշանակության՝ հոդերը լինում են՝ **ստացական, դիմորոշ, որոշիչ և ցուցական**:

Գարունդ հայերեն է գալիս,
Չյուներդ հայերեն են լալիս,
 Հայերեն են երգում *ջրերդ*:
Արևդ հայերեն է ծագում,
Ծառերդ հայերեն են ծաղկում,
 Հայերեն են պայթում *բառերդ*:

(Հ.Սահյան)

1. **Ստացական հոդերը ս, դ, ն** կամ **ը** հոդերն են, որոնք, դրվելով մի առարկայի կամ անձի անվան վրա, ցույց են տալիս, թե այն ում է պատկանում կամ վերաբերում՝ խոսողի՞ն, խոսակցի՞ն, թե՞ մի երրորդի:

Իրենց այդ նշանակությամբ ստացական հոդերը փոխարինում են **իմ, քո, իր** կամ **նրա (մեր, ձեր, իրենց** կամ **նրանց)** դերանուններին:

Օրինակ՝

Եվ եթե ավելի երկարեր **բացակայությունդ, սրտիս** տխրությունից պիտի ընկճվեի:

Բացակայությունդ նշանակում է **քո բացակայությունը**, սրտիս տխրությունից նշանակում է **իմ սրտի տխրությունից**:

Մտքին որ դրեց, կանի: **Մտքին** այստեղ նշանակում է **իր մտքին**: Ուրախությունից **գլուխները** կորցրել էին: **Գլուխները** նշանակում է **իրենց գլուխը** կամ **իրենց գլուխները**:

Հոգնակի **մեր, ձեր, իրենց** կամ **նրանց** դերանունների նշանակությամբ գործածելիս ստացական հոդերից առաջ միավանկ բառերին նույնպես ավելացվում է **-ներ** մասնիկ. օրինակ՝ **սրտներս նեղվում է**, այսինքն՝ **մեր սիրտը նեղվում է**, կամ **մեր սրտերը նեղվում են**, աչքներդ լույս, այսինքն՝ **ձեր աչքը լույս**:

Մենք բոլորս, բոլորս մանուկներ ենք որք...

(Ե.Չարենց)

2. **Դիմորոշ** են **ս** և **դ** հոդերը, որոնք, դրվելով որևէ առարկայի կամ անձի անվան վրա, նրան տալիս են առաջին կամ երկրորդ դեմքի նշանակություն:

Օրինակ՝ Չինվորս ե՞րբ չեմ հնազանդվել հայրենիքի հրամանին:

Այստեղ **ս** հոդը ցույց է տալիս, որ **զինվորը** ինքը խոսողն է՝ առաջին դեմքը:

Քաջիդ գնդակը գետնին չի ընկնում:

Այս նախադասության մեջ **դ** հոդը ցույց է տալիս, որ **քաջը** խոսակիցն է՝ երկրորդ դեմքը:

Հաճախ դիմորոշ հոդ ստացող բառի հետ գործածվում է մասն համապատասխան դեմքի անձնական դերանունը, որը մեկ անգամ ևս ընդգծում է դեմքի գաղափարը:

Օրինակ՝ Ես՝ զինվորս, պատրաստ եմ: **Դուք՝ վեցերորդ դասարանցիներդ**, աշխատանքի՛ անցեք: **Ըն՝ հերոսիդ** փառքը ոգևորում է մեզ:

3. **Որոշիչ** **ն** կամ **ը** հոդը, դրվելով առարկայի կամ անձի անվան վրա, ցույց է տալիս այդ առարկայի՝ խոսողին ծանոթ, հայտնի լինելը:

Այբուբեն չէ սա...

Էությունն է մեր,

Ընթացքն ու ուղի՛ն,

Թագ ու գորավա՛ր.

Չինարի՛ն այգու,

Պարի՛սպը մեր տան,

Ջրադա՛ցն արդար:

(Գ.Էմին)

Որոշիչ հոդը ընդհանուր, անորոշ առարկան դարձնում է որոշակի, կոնկրետ:

Օրինակ՝ Հայկուհին **գլխարկ** գնեց – Հայկուհին իմ հավանած **գլխարկը** գնեց: **Նա լուր բերեց** – նրա բերած **լուրն ինձ շատ հուզեց:**

Զուգահեռ բերված նախադասություններում **ը** և **ն** հոդերը **գլխարկ, լուր** գոյականները դարձնում են որոշակի, ծանոթ:

4. **Յուցական** է **ս**-ն, որը գործածվում է **այս** ցուցական դերանվան նշանակությամբ:

Օրինակներ՝

Վերջերս **նա** ինձ մոտ եկավ:

Վերջերս նշանակում է **այս վերջերք:**

Մենք այստեղ մնալ չենք կարող. **գիշերս** այնտեղ պիտի հասնենք:

(Վ. Անանյան)

Գիշերս նշանակում է **այս գիշեր:**

Վ Ա Ր Ժ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

ա Արտագրի՛ր գոյական անունները և յուրաքանչյուրի դիմաց գրի՛ր ինչ առումով է գործածվել և ինչ հոդ է ստացել:

*Մրընթաց պախրա՞, թե՞ գայլ գիշատիչ
Շեշտակի անցավ փարախի մոտով,
Այծյա՞մը հանկարծ մոտակա ժայռից
Անդունդը մի քար գլորեց ոտով,
Գիշերվան հովից տերև՞ն էր դողում,*

*Երկչոտ մուկի՞կը վազեց պուճախում,
Թե՞ ոչխարների թույլ մնչոցն էր այն.
Մաքոյին թվաց, թե մի ոտնաձայն
Եկավ ու կանգնեց փարախի վրա,
Կանգնեց ու լռեց...
Ականջ դրավ նա...*

(Հովհ. Թումանյան)

*Մրով եկան քեզ վրա,
Դու գիրք ու գիր խնկեցիր,
Կյանքիդ, կայքիդ փոխարեն՝
Մագաղաթդ փրկեցիր.*

*Մարդ ու աշխարհ քո առջև
Ոտքից գլուխ մեղքի մեջ,
Նարեկացուդ շուրթերով
Դու թողություն խնդրեցիր...*

(Ս. Կապուտիկյան)

բ Արտագրի՛ր՝ փակագծերի մեջ առնված բառերը գործածելով որոշյալ կամ անորոշ առումով:

Թողնելով գետի (ափ), նախ դիմեցինք դեպի (արևմուտք) և շուտով հասանք մի փոքր գետակի, որ հոսում էր ճահճային տեղով: Այստեղ մենք դարձանք դեպի (հյուսիս)՝ պտույտ անելով ճահճի (շուրջ), և մի քանի օրից հետո հասանք մի լճի... Մի անգամ անտառում թափառելիս հաղիպեցինք

ծառերի մարդկանց: Այդ (էականեր) պարզապես վայրենի (կապիկներ) էին: Բայց և այնպես նրանք այնքան էլ շատ չէին տարբերվում մեզնից... Նրանց (ոտներ) ավելի ծուռ էին, (աչքեր) քիչ ավելի փոքր, (պարանոցներ) քիչ ավելի հաստ և ավելի կարճ, իսկ (քթանցքներ) լայն, որ սևին էին տալիս տափակ երեսի վրա: (Առաջին) ես էի, որ գտա նրան. նա մի փոքրիկ, չորացած ծերուկ էր... (Ծերունի) ծառերի մարդկանցից էր:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն Գ

Էդ. Ադայանի «Արդի հայերենի բացատրական բառարանից» դ՛րս գրիր մի բառի բոլոր իմաստները և այդ իմաստներից յուրաքանչյուրով կազմիր նախադասություն:

Բառերի շտեմարան

Մեր ամսանունները

Հունվար- ամսանունը բխում է հին հռոմեացիների **Յանուս** աստծու անունից: Յանուսը արևի ընթացքի, մուտքի և ելքի, սկզբի և վախճանի, տարվա և ժամանակի աստվածն էր: Պատկերվում էր երկու երեսով՝ ծեր և երիտասարդ, որոնցից մեկն ուղղված էր անցյալին՝ անցնող տարվան, մյուսը՝ ներկային՝ եկող տարվան: Ահա այս աստծուն են նվիրել նաև հունվար ամիսը, որ կոչվում էր **Յանուսի ամիս** (յանուա՛րիուս մենսիս), որն էլ գրեթե նույն հնչումով փոխանցվել է ժամանակակից եվրոպական լեզուներին՝ անգլերենին՝ **January** (ջե՛նուրի), ֆրանսերենին՝ **janvier** (ժանվիե՛), գերմաներենին՝ **Januar** (յանուար), ռուսերենին՝ **январь**:

Փետրվար- ամսանունը ծագում է լատիներեն **februarius** բառից, որ բառացի նշանակում է **քավության, մաքրման**: Անունը կապվում է էտրուսկների **Ֆեբրուս** աստծու անվան հետ: Հեթանոսական այս աստվածը ստորերկրյա թագավորության տիրակալն էր, որին փետրվարի 15-ին նվիրվում էին զանազան հանդիսություններ՝ իբրև մարդկանց **մաքրման** և մեռածների հոգիների **քավության** համար: Անունը նույն ձևով անցել է եվրոպական լեզուներին:

Մարտ-Տարվա երրորդ ամիսը իր անունն ստացել է հռոմեացիների **Մարս** աստծու անունից: Պատերազմի աստվածը լինելուց դեռ շատ ավելի վաղ Մարսը եղել է դաշտերի ու նախիրների աստվածը, որոնք անպայմանորեն կապ ունեն գարնան հետ: Լատիներենի սեռականում Մարսը դառնում է **մարտիս** (martius)՝ **մարտյան**, որտեղից էլ մարտ ձևը փոխանցվում է մյուս լեզուներին:

(ըստ Պ. Բեդիրյանի)

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ

Համեմատի՛ր այս ամսանունները քո իմացած օտար լեզուների նույն ամսանունների հետ. հնչյունական ի՞նչ փոփոխություններ ես նկատում:

5.ԳՈՅԱԿԱՆԻ ՀՈԼՈՎՆԵՐԸ

Ղողանջը արևի գույնն ուներ, մաղմղում էր ճամփին, անապատ հորիզոնում, լեռների վրա, և օրը պռնկեպրունկ լցված էր դեղին զրնգոցով:

(Մ.Գալշոյան)

Ընդգծված գոյականներն ունեն տարբեր ձևեր և կատարում են տարբեր պաշտոններ:

Նախադասության մեջ գոյականի գործածության ձևերից ամեն մեկը կոչվում է **հոլով**, իսկ նրա բոլոր ձևափոխությունները միասին՝ **հոլովում**:

Հի ռ ի ՚ ր

Հայերենն ունի յոթ հոլով՝ ուղղական, սեռական, տրական, հայցական, բացառական, գործիական, ներգոյական:

Յուրաքանչյուր հոլով ունի իր ձևը, կազմվում է գոյականի որոշ ձևափոխությամբ:

Հոլովումը կատարվում է բառին վերջավորություններ ավելացնելով, բառի մեջ որոշ հնչյուններ փոփոխելով և կամ՝ երկուսն էլ միաժամանակ: Օրինակ՝ **լույս-ով** ձևի մեջ **լույս** բառին ավելացել է **-ով** վերջավորությունը, **հորից** ձևում և՛ **այ** երկհնչյունն է դարձել **ո**, և՛ ավելացել է **-ից** վերջավորությունը:

Գոյականները կարող են նաև ունենալ միևնույն ձևը, բայց կատարել տարբեր պաշտոններ:

Օրինակ՝ **Խնձորի ծառը ծաղկել է: Չորացած ծառը կտրեցին:** Այս նախադասությունների մեջ **ծառը** բառը գործածվել է միևնույն ձևով, բայց առաջին դեպքում նա ենթակա է և ուղղական հոլովով է գործածվել, իսկ երկրորդում բայական անդամի լրացում է և դրված է հայցական հոլովով:

Ա) ՈՒՂՂԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

Երկնքում փայլում են **աստղերը**:

Վարսիներն վիրավորվել էր ընկերուհու վերաբերմունքից:

Այս նախադասությունների մեջ **աստղերը** և **Վարսիներն** ենթականեր են. առաջինի մեջ **աստղերը** ցույց են տալիս թե ինչերն են փայլում, իսկ երկրորդում **Վարսիներն** ենթական ցույց է տալիս, թե ով էր վիրավորվել: Երկու դեպքում էլ ենթակաները դրվել են ուղղական հոլովով:

Ուղղական հոլովը ցույց է տալիս մի բան անող կամ լինող առարկան:

Ուղղական հոլովը բառի ուղիղ, անփոփոխ ձևն է և կոչվում է նաև **ուղիղ հոլով**՝ ի տարբերություն մյուս հոլովների, որոնք կազմվում են զանազան փոփոխություններով և կոչվում են **թեք հոլովներ**:

Հայերենում ուղղական հոլովը սովորաբար որևէ վերջավորություն չունի:

Ուղղական հոլովով դրվում են՝

- ա) Նախադասության ենթական. օրինակ՝ **Ցավն** սկսվեց աջ ուսից: Սև **գիշերն** իջավ իր անհայտ գահից:
- բ) Ստորոգյալ կազմող գոյականները. օրինակ՝ Գավթում **մութ** էր: Մայրենին քնած **արծիվ** էր:
- գ) Գոյականական անդամի լրացումները. օրինակ՝ **Բժիշկ** Ջաքարյանը քննում է հիվանդին: Սիրում ենք մեր **մայրաքաղաք** Երևանը: Մեր հարևանը՝ **Հունանը**, հայտնի որսորդ է:
- դ) Կոչականը. օրինակ՝ **Երեխաներ**, սիրեցե՛ք բնությունը: Օգնի՛ր ինձ, **եղբայր**:

Ուղղական հոլովը պատասխանում է **ո՞վ, ովքե՞ր կամ ի՞նչ(ը), ինչե՞ր(ը)** հարցերին:

Իբրև ենթակա կամ ստորոգյալի մաս գործածվելիս գոյականի ուղղական հոլովը կարող է անորոշ կամ որոշյալ առումով գործածվել և համապատասխանաբար ստանալ կամ չստանալ հոդ:

Օրինակ՝ Գպրոցի բակում **պարտեզ** կա: **Պարտեզը** մեծ է ու գեղեցիկ: **Արամն** աշակերտ է: **Արամը** մեր դասարանի լավագույն աշակերտն է:

Վ ա Ր Ժ ո Ն Լ Ք յ ո Ւ Ն Ն Ե Ր

ա **Գտի՛ր այն բոլոր գոյականները, որոնք ուղղական հոլովով են դրված. որոշի՛ր, թե նախադասության ի՞նչ անդամ են:**

Գնացքը ժայռերի ստորոտներով Արաքսին զուգահեռ շարունակում է գնալ: Ահա Կարճևանը՝ Մեղրու շրջանի այդ բարեբեր գյուղը, ուր աճում են նաև նարինջ ու կիտրոն, նուշ և թուզ: Միմյանց հաջորդող Կարճևան, Մեղրի, Ալիդարա, Նյուվադի կայարանները մեր հանրապետության հարավային եզրագիծն են: Այդ կայարանների շուրջը դու տեսնում ես շատ այգիներ՝ խաղողի, դեղձի, թզի, նուշի ծառերով, թթենու անվերջ շարքեր, խնձորուտներ ու տանձուտներ:

Այդ վայրերում դու տեսնում ես ժայռերին բարձրացված այգիներ, զար-

մանում, թե հայ շինականն ինչպես է մեջքով հող կրել, ժայռի ծերպերին դարավանդ սարքել, որթատունկ, թզենի աճեցրել և այժմ վայելում է քաղցրածոր խաղողն ու շաքարից էլ անուշ թուզը/Գ.Արևյան/:

բ Գտի՛ր կոչական բառերը:

Ծիծեռնակ, ծիծեռնակ, Դեպի ո՞ւր, ինձ ասա՛,
 Դու գարնան սիրուն թռչնակ, Թռչում ես այդպես արագ:
 (Գ. Դողդիսյան)

Դու Արագածն ես, մա՛յր իմ ալևոր, Բո ծաղիկները երգերս են բուրբ:
 (Հովհ. Շիրազ)

Արի՛, գութան, վարի՛, գութան, Օրն եկել է, ճաշ դառել...
 (Հովհ. Թումանյան)

Հայո՛ց աշխարհ, հայո՛ց երկիր, հայո՛ց հող
 Լայն աշխարհում քո գրկի մեջ ապրեմ թող:
 (Ս. Կապուտիկյան)

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Բ

Կազմի՛ր նախադասություններ՝ հետևյալ բառերը գործածելով որպես ենթակա, ստորոգյալի մաս, գոյականի լրացումներ.
 բանաստեղծ, հուշ, հարագատ, ոսկերիչ, հեքիաթ, Արագած, դերասան, հոգի:

Բառերի շեմարան

Համալրի՛ր քո բառապաշարը
Վարդապետ-վարժապետ-վարպետ

Վարդապետ- Ժամանակակից հայերենում այս բառի առաջին իմաստն է **կուսակրոն քահանա, որն ապրում է վանքում**, երկրորդ իմաստը՝ **հոգևորականին տրվող գիտական աստիճան՝ օրհնությանը և վարդապետական գավազանով**, երրորդ իմաստը մեր օրերի համար հնացած է՝ **ուսուցիչ**, մինչդեռ Հայկազյան բառարանում **ուսուցիչ** իմաստը տրվում է որպես առաջին և հիմնական իմաստ:

Հետաքրքիրն այն է, որ Պ.Սևակը «Անլռելի զանգակատուն» պոեմում հինգ տասնյակից ավելի անգամ գործածում է այս բառը, և եթե վարդապետ է համարում Կոմիտասին, ապա անպայման բառը գրում է մեծատառով և գործածում է **ուսուցիչ** իմաստով, իսկ **հոգևորական** նշանակությամբ **վարդապետը** գրում է փոքրատառով, ինչպես՝

Դո՛ւ- Վարդապե՛տ:
 Դու Ամենայն Հայոց Երգի Վեհափառն ես,
 Դու մեր երգի Մեսրոպ Մաշտոց,
 Գիրն ու տառն ես Հայոց երգի:

Ըստ Հր.Աճառյանի ստուգաբանական բառարանի՝ **վարդապետ**- «**ու-տուցիչ, վարժապետ, առաջնորդ ուսման**», ապա նաև՝ **վարդ-ա-պետ**, որտեղ **վարդ**-ը ստուգաբանվում է որպես **խոսք** (հմմտ. word), որից էլ՝ **խոսքի պետ, ուտուցիչ, վարդ**- նաև **գործ, աշխատանք**, իսկ **դ**-ի անկումով՝ **վարպետ**-«**հին ոճի տնային վարժապետ, արհեստապետ**»:

Բ) ՍԵՌԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

Ուտուցչի վերարկուն կախված է պատից:

Աշակերտը վերցրեց **Թումանյանի** նկարը:

Այս նախադասությունների մեջ **ուտուցչի, Թումանյանի** բառերը գոյականական անդամի լրացումներ են. առաջինը ցույց է տալիս, թե ում է պատկանում վերարկուն, իսկ երկրորդը՝ թե ում է վերաբերում նկարը, և երկուսն էլ դրված են սեռական հոլովով:

Սեռական հոլովը ցույց է տալիս այն առարկան, որին պատկանում կամ վերաբերում է որևէ բան:

Սեռական հոլովը պատասխանում է **ո՞ւմ կամ ինչի՞** հարցերին:

Սեռական հոլովը կազմվում է բառի ուղիղ ձևի փոփոխությամբ: Ըստ իր կազմության՝ սեռական հոլովը լինում է երկու տեսակ՝ **վերջավոր** կամ **անվերջավոր**:

Վերջավոր է կոչվում սեռականի այն ձևը, որը կազմվում է բառի ուղիղ ձևին (ուղղական) ավելացնելով վերջավորություն և կամ ուղղականի վերջնահնչյունը փոխելով սեռականի վերջավորությամբ:

Օրինակ՝ աշակերտ-ի, օր-վա, գառ-ան, ընկեր-ոջ, ամուսն-ու սեռականի հոլովաձևերը կազմվել են ուղղականի **աշակերտ, օր, գառ, ընկեր, ամուսին** ձևերին ավելացնելով **-ի, -վա, -ան, -ոջ, -ու** վերջավորությունները, իսկ **այգ-ու, ոսկ-ու, Խաչիկեն-ց** հոլովաձևերը կազմվել են ուղղականի **-ի, -ք** վերջավորությունները փոխելով **-ու-ի, -ց-ի**:

Սեռականի վերջավոր ձևերը կազմվում են **-ի, -վա, -ան, -ոջ, -ու, -ց** վերջավորություններով:

Անվերջավոր է կոչվում սեռականի այն ձևը, որը կազմվում է բառի ներսում որևէ ձայնավորի կամ երկհնչյունի փոփոխությամբ, առանց վերջավորության:

Օրինակ՝ **եղբայր-եղբոր, տուն-տան, քաջություն-քաջության** բառերի սեռականը կազմվել է՝ առաջինում **այ** երկհնչյունը փոխելով **ո-ի**, իսկ երկ-

որորում և երրորդում **ու** ձայնավորը՝ **ա**-ի:

Մեռականի վերջավոր ձևի կազմությունը կոչվում է **արտաքին հոլովում**, իսկ անվերջավոր ձևի կազմությունը՝ **ներքին հոլովում**:

Ժամանակակից հայերենում կա վեց արտաքին և երկու ներքին հոլովում:

Արտաքին (վերջավոր) հոլովումներն են՝ -ի, -ու, -ան, -վա, -ոջ, -ց :

-ի- սարի, շոգի (շոգ), ածխաթթվի, երեխայի, սկեսրայրի, Վահանի, Մանուկի, մարմնի, Անիի, Սոչիի, ընկերների, հայրերի, քույրերի, օրերի, տարիների, այգիների...

-ու-

1) բառին վերջից ավելանում է **-ու** հոլովիչը՝
մարդու, ամուսնու, անկողնու, Աստծու, ձիու, գրելու, խաղալու...

2) բառավերջի **ի**-ն փոխվում է **ու**-ի՝

այգու, սոճու, ոսկու, գարու, բարդու, ուղու, ապակու, բժշկուհու, ուռենու, գյուղացու, կղզու, հայելու, շոգու(շոգի), հոգու, ծերունու, գինու, պատանու, աղավնու...

-ան - գարնան, ամռան, աշնան, ձմռան, ծագման, ուսման, մանկան, լեռան, թռռան, ծոռան, եզան, կռան, մկան, բեռան, դռան, նռան...

-վա - այսօրվա, օրվա, կեսօրվա, տարվա, գիշերվա, ցերեկվա, ժամվա, շաբաթվա, առավոտվա, վաղվա, երեկվա, էգուցվա, ամսվա...

- ոջ -կնոջ, քրոջ, ընկերոջ, աներոջ, տիկնոջ, տիրոջ, սկեսրոջ, տալոջ, տեգրոջ...

-ց - քեռոնց, Վարդանանց, Սահակենց:

Ներքին (անվերջավոր) հոլովումներն են՝ -ա-, -ո-:

-ա- ուրախության, անվան, դերանվան, անձնանվան, անկյան, արյան, սյան, ձյան, շան...

-ո- հոր, մոր, եղբոր, հորեղբոր, վանահոր, նախամոր:

Յ ի օ ի՛ր

Գոյականի հոլովումը որոշվում է ըստ եզակի թվի:

Այլաձև հոլովումներ

պատիվ-պատվի-պատվո	դուստր-դստեր	փախուստ-փախստյան-փախ/ու/ստի
հույս- հույսի-հուսո	կայսր-կայսեր	գալուստ-գալստյան-գալստի
լույս-լույսի-լուսո	աղջիկ-աղջկա	հանգիստ-հանգստյան-հանգստի
սուգ-սգի-սգո	աստված-աստծո	կորուստ-կորստյան-կոր/ու/ստի
սեր- սիրո		

Ձուգաձև հոլովումներ

ծոռան-ծոռի	այրու- այրիի	դստեր-դուստրի
գառան-գառի	անկյան-անկյունի	կայսեր-կայսրի
ձյան-ձյունի	անկողնու-անկողնի	մահի-մահու-մահվան
եզան-եզի	անվան-անունի	ձմռան-ձմեռվա
սկեսրոջ-սկեսուրի	արյան-արյունի	ամռան-ամառվա
ժամի-ժամվա	գիշերվա-գիշերի	ամսի-ամսվա

Ի մ ա ց ի ´ ր

Սեռական հոլովը որոշիչ հոդ չի ստանում:

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Լ Յ յ ո Ւ Ն

Գտի՛ր սեռական հոլովով գործածված բոլոր գոյականները և արտագրի՛ր առանձին սյունակներում ըստ արտաքին ու ներքին հոլովումների:

Տոնոյի տունը դարձել էր մի տեսակ հավաքատեղի. գյուղի ծերերի սիրած վայրը, ուր ամբողջ օրը նստած՝ խոսում էին օրվա եղանակից, բերքի, հարկերի, կառավարության արտաքին և ներքին քաղաքականության մասին:

Տոնոն՝ գյուղի ամենասիրված ու հարգված մարդը, մագնիսի պես քաշում էր բոլորին: Շրջանում չկար մեկը, որ չճանաչեր, չակնածեր նրանից:

Այսօր էլ, երբ բոլորին տանջում էր չարաբաստիկ լուրերի տեղատարափը, ամենից շատ մտահոգված էր Տոնոն: Այդ պատճառով էլ յուրաքանչյուր նոր լուր նա ընդունում էր հոգու ցավով, տանջվում, տառապում, բայց աշխատում էր մյուսներին հանգստացնել: Ահա նորից ամեն օրվա պես մեկ-մեկ տանիք էլան գյուղի մի քանի ծերունիներ: Նրանք բոլորն էլ, կարծես ինչ-որ ծանր բեռան տակ կքած, կորացել էին, կուչ եկել:

(Ա. Խաչատրյան)

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն Գ

Լրացրո՛ւ տրված բառերը *ո՞ւմ* և *ինչի՞* հարցերին պատասխանող անդամներով (ուղիղ և փոխաբերական իմաստով) և այդ կապակցություններով կազմի՛ր նախադասություններ:

Կանչ, հրավեր, ստորոտ, բարձունք, հնարամտություն, վերաբերմունք, զնահատական, դիրք, մեքենա:

Օրինակ՝ տան (ինչի՞)կտուրը , աղջկա (ո՞ւմ) վարսերը

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Լ Յ յ ո Ւ Ն

Արտագրի՛ր հետևյալ նախադասությունները՝ փակագծերի մեջ առնված բառերը դնելով սեռական հոլովով և կետերի փոխարեն գրելով բաց բողմված տառերը:

Միրում է Արամայիսը (աշուն) բազմազան երան...ները: Փռվել է գյուղը (լեռ) թեք լան...ին, այգիների մե...: (Հովիտ) մի...ով անցնում է գետակը, որի ջուրը հստակ է բյուրեղի պես: Քայլում է Արամայիսը (այգի) միջով ու հիշում (մանկություն) օրերը: Ահա իրենց այգին: Այստեղ (առու) եզրին նա շատ է խաղացել: Նա (հայր) ձե...քը բռնած գալիս էր այգի և մնում մինչև ուշ երեկո: (Մայր) մասին նա շատ աղոտ հիշողություն ունի: Քայլում է ու լսում թափված (տերև) հա...ելի խշշոցը (ոտք) տակ: (Քամի) հոսանքով թ...ում են դեղին տերևները ու պար բռնում (օդ) մեջ: Ար...են երեկո է. (մութ) ստվերները տարածվում են այգում: (Հնձան) առ...և՝ (խնձորենի) մեծ (ծառ) կող...ին, դեռ մնում է քարե նստարանը: Մեծ (առու) փայտե կամուր...ը չկա:

Գ) ՏՐԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

Կայծակն է զարկում լեռան **ճակատին**:

Ես սիրով այցելեցի իմ առաջին **ուսուցչին**:

Այս նախադասություններից առաջինում **ճակատին** բառը ցույց է տալիս այն առարկան, որին հանգում է ենթական, իսկ երկրորդում **ուսուցչին** բառը ցույց է տալիս այն անձը, որին *այցելում է* ենթական: **Ճակատին** և **ուսուցչին** բառերը բայական անդամի լրացումներ են և դրված են տրական հոլովով:

Տրական հոլովը ցույց է տալիս այն առարկան, որին տրվում կամ մոտենում է մի բան և կամ որին հանգում է ենթականի գործողությունը:

Տրական հոլովով դրվում են նաև բայական անդամի լրացումներ, որոնք ցույց են տալիս **նպատակ, տեղ, ժամանակ**: Օրինակ՝ Մուրիկը գնաց **հացի** (հաց գնելու): **Գարնանը** գետերը հորդանում են: Էմման ու Աշխենը նստում են միևնույն **նստարանին**:

Տրական հոլովն իր ձևով նման է սեռականին, բայց ի տարբերություն սեռականի՝ կարող է գործածվել **թե՛ անորոշ, թե՛ որոշյալ առումով**:

Հ ա մ ե մ ա ս ի ´ ր

Սեռական

Տրական

	Անորոշ	Որոշյալ
աշակերտի	աշակերտի	աշակերտին
ամսվա	ամսվա	ամսվան
հոգու	հոգու	հոգուն
ընկերոջ	ընկերոջ	ընկերոջը

եղբոր
ձկան
արյան

եղբոր
ձկան
արյան

եղբորը
ձկանը
արյանը

Տրական հոլովը պատասխանում է **ո՞ւմ, ինչի՞ (ն), ինչի՞ համար, ե՞րբ, որտե՞ղ** հարցերին:

Վ ա Ր Ժ ո Ն Լ Թ յ ո Ն Ը

Գտի՛ր տրականով դրված գոյականները և որոշի՛ր, թե ինչ են ցույց տալիս:

Ձյուն է գալիս սարին, քարին,
Ձյուն է գալիս լուռ անտառին...
Ձյուն է գալիս, ձյուն է մաղում
Կախարդական մեծ ծառուղուն,
Ձյուն է գալիս սարին, քարին,
Մոճիների լուռ անտառին:

(Հ. Հովհաննիսյան)

Փառք տանք մայր հողին,
Արևի շողին,
Գինի պարզևող
Հայոց խաղողին:

(Մարմեն)

Արև՛, արև՛, ե՛կ, ե՛կ,
Ձիզի քարին վե՛ր եկ,
Սև-սև ամպեր հեռացե՛ք,
Արևին ճամփա տվե՛ք:

(Ղ . Աղայան)

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Գ

Կազմի՛ր նախադասություններ՝ գործածելով հետևյալ բառերը տրական հոլովով:

Բուժքույր, գարուն, ծաղիկ, մայր, երկինք, տուն, բարություն, ժողովուրդ, աշխատանք, զինվոր:

Վ ա Ր Ժ ո Ն Լ Թ յ ո Ն Ը

Արտագրի՛ր հետևյալ նախադասությունները՝ փակագծերի մեջ առնված բառերը դնելով տրական հոլովով, իսկ կետերի փոխարեն գրելով բաց թողնված տառերը:

Գնաց...ը մոտենում է հայրենի (քաղաք): Վահանը կարոտով նայում է նոր (կայարան): Ի...նելով գնացքից՝ մոտենում է մի անծանոթ (մարդ): Արևի շողերն ընկել են լեռան բար...ը (կատար): Ուսուցիչը գր...երը հան...նեց մի (աշակերտ): (Գարուն) հերկեցին ու ցանեցին նոր յուրացրած հողերը: Գուր...ենը մոտենում է (անտառ), կանգ է առնում անտառի (եզր) և ականջ դնում թ...չունների (երգ): Երգում է դեղ...անիկը:

հեռվից մի ուրիշը ձայնակցում է նրա (երգ): (Իրիկնապահ) դա...արեց անձրևը: Կինը (ձեռք) բռնել էր պատվոգիրը: Առ...ևից քայլում էր հրամանատարը և հրահանգներ էր տալիս (շարք): Աշակերտը իրեն հետաքրքրող հարցով դիմում է (ուսուցիչ):

Դ) ՀԱՅՑԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

Բժիշկը վիրահատում է **հիվանդին**:

Արուսյակը բացում **գիրքը**:

Այս նախադասություններում **հիվանդին** և **գիրքը** բառերը ցույց են տալիս այն անձը և առարկան, որն իր վրա է կրում ենթակայի կատարած գործողությունը: **Հիվանդին** և **գիրքը** բառերը բայական անդամի լրացումներ են և դրված են հայցական հոլովով:

Հայցական հոլովը ցույց է տալիս այն անձը կամ առարկան, որն իր վրա է կրում ենթակայի գործողությունը:

Հայցական հոլովով դրվում են նաև բայական անդամի այլ լրացումներ, որոնք ցույց են տալիս տեղ, ժամանակ, չափ ու քանակ: Օրինակ՝ **Աշակերտները գնում են դպրոց: Հինգ օր նրանք մնացին անտառում: Մավառնակը մեկ ժամում թռչում է 900 կիլոմետր:**

Հայցական հոլովը պատասխանում է **ո՞ւմ, ի՞նչ(ը), ո՞ր, որքա՞ն, որքա՞ն ժամանակ, ե՞րբ** հարցերին:

Հայցական հոլովը յուրահատուկ ձև չունի, նա նման է կամ ուղղականին, կամ տրականին:

Հայցական հոլովն ուղղականի ձև է ունենում, եթե գոյականը իր է կամ գործածված է իբրև իր. օրինակ՝

Քաշեց արևը **ծիլերը** հողից: (Հ. Շիրազ)

Ամեն շինական հոգու մեջ **երգ** ունի: (Մ.Գալշոյան)

Եղբայրս **շուն** է վարժեցնում:

Հայցական հոլովը տրականի ձև է ունենում, եթե գոյականը անձ է կամ գործածված է իբրև անձ. օրինակ՝

Պատգարակի վրա բերում են վիրավոր **մարտիկին**:

Արամը լավ է խնամում իր ընտանի **թռչուններին**:

Ի մ ա ց ի ՚ ր

Որպեսզի դու, սիրելի՛ աշակերտ, չդժվարանաս հայցական ու տրական հոլովներով դրված լրացումները տարբերակելիս, պետք է նկատի ունենաս, որ հայցական հոլովով լրացումը փոխակերպելիս փոխում է իր հոլովը, իսկ տրական հոլովով դրված լրացումը չի փոխակերպվում՝

1. Արամը հարգում է **Աննային** (հայցական հոլով):

Աննան (ուղղական) հարգվում է Արամի կողմից:

2. Արամը մոտենում է **Աննային** (տրական հոլով):

Ինչպես տեսնում ես, առաջին օրինակում հայցականով դրված **Աննային**-ը փոխակերպելիս դարձավ ուղղական հոլով՝ **Աննան**:

Երկրորդ օրինակում ունենք տրական հոլովով դրված լրացում՝ **Աննային**, որը փոխակերպել հնարավոր չէ ոչ մի դեպքում:

Հ ի շ ի՛ր

Անձ ցույց տվող գոյականները կարող են իբրև իր գործածվել և հայցականում ուղղականի ձևն ունենալ միայն անորոշ լինելու դեպքում: Կարելի է ասել՝ **ես մի մարդ տեսա**, բայց չի կարելի ասել՝ **ես այն մարդը տեսա**:

Հայցական հոլովը գործածվում է **թե՛ անորոշ, թե՛ որոշյալ առումով**:

Վ ա Ր Ժ ո լ Թ յ ո լ Ը

Արտագրի՛ր հայցական հոլովով դրված բոլոր գոյականները՝ յուրաքանչյուրի դիմաց գրելով, թե ինչ է ցույց տալիս: Լրացրո՛ւ բաց թողած տառերը :

Գարունն Ապարանում ուշ է սկսվում՝ ապրիլի վեր...երին, եր...եմն նույնիսկ մայիսին: ...Չմեռը Արագածի կի...ճերում ու անձավներում դիրք մտած՝ կատաղի դիմադրում է...: Իր հերթին գարունն էլ է ապավինում Արագածին, նրա արևկող լանջերին տաքացնում մարմինը, փեշերը զու...ում հազարանուն ծաղկունքով ու զանազան աղ...յուրներով: Ամպն առաջին անգամ Արագածի գլխին է որոտում՝ ու...արկելով կենարար անձրևը, և կայծակի շեղ...ը նրա անդունդներն է լուսավորում զարթոնքի դրոշյունով: Եվ ա...պրոպածին լեռան ոտքերի տակ տեղի է ունենում բնության մենամարտը, մինչև որ գարնան շունչը տարածվում է չորս կողմը, կանաչ թավիշով ծածկում քար ու ժայռ, առվակների շատախոսությամբ լցնում դաշտ ու ձոր: Իսկ ձմեռն իր գունատ ծվեցները փա...ցնում, խ...կում է Սևանի լճափնյա խորխորատները: Ամբո...ջ ամառը դրանք արտասվում են մի քարի տակից, մի ժայռի խոռոչից, արցունքի կայլակներով ցողում ծաղիկները/Ձ.Գարյան/:

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Գ ն Ե Ր

ա) Կազմի՛ր նախադասություններ՝ հետևյալ գոյականները գործածելով հայցական հոլովով:

Սաղարթ, հյուղակ, շարական, ֆիդայիներ, թագավոր, վարդ, Հասմիկ, հովվուհի:

բ) Կազմի՛ր նախադասություններ՝ հետևյալ գոյականները գործածելով հայցական հոլովով՝ որպես ժամանակ, տեղ, չափ ու քանակ ցույց տվող լրացումներ:

ամառ, ամիս, նինջ, կիլոմետր, քաղաք, դասարան, այգի, տարի:

Ե) ԲԱՑԱՌԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

Ուսուցիչը գոհ է իր աշակերտներից:

Հայրը սիրվում է որդուց:

Այս նախադասություններում **աշակերտներից, որդուց** բառերը ցույց են տալիս այն անձը, ումից բխում, ծագում կամ սկսվում է գործողությունը: Դրանք բայական անդամի լրացումներ են և դրված են բացառական հոլովով:

Բացառական հոլովը ցույց է տալիս այն առարկան, որից բխում, ծագում կամ սկսվում է գործողությունը:

Բացառական հոլովով են դրվում նաև բայական անդամի այլ լրացումներ, որոնք ցույց են տալիս **տեղ, ժամանակ, պատճառ**: Օրինակ՝ Գնացքը դուրս եկավ **կայարանից**: Ժամը **իննից** քեզ եմ սպասում: **Ցնծությունից** Աստղիկը թռչկոտում էր սենյակում:

Բացառական հոլովը կազմվում է **-ից** կամ **-ուց** վերջավորությամբ և պատասխանում է **ումի՞ց, ինչի՞ց, որտեղի՞ց, երբվանի՞ց** հարցերին:

Ի մ ա ց ի ՚ ր

Բացառական հոլովը որոշիչ հող չի ստանում:

Վ ա Ր Ժ Ո Ւ Ք Յ Ո Ւ Ն

Արտագրի՛ր բացառական հոլովով դրված գոյականները՝ յուրաքանչյուրի դիմաց գրելով, թե ինչ է ցույց տալիս:

Ծագում է մանուկ արևը զարնան
Կովկաս լեռների ձյունի պատնեշից:
Չարթնում են մեկ-մեկ սարերն աննման
Չմռան անվրդով քնի մշուշից:
... Ամեն մի ձորից աղբյուր է հոսում,
Ամեն մի թփից բլբուլ է խոսում:

(Վ. Միրաքյան)

- Սիրու՛մ մանուկներ, դուք ինձ սիրեցիք,
Իմ ծաղիկներից փնջեր կապեցիք.
Բայց կոշտ ձեռքերից, կոպիտ ճանկերից
Ինձ չազատեցիք, չպահպանեցիք:

(Ղ. Աղայան)

Գարուն է, գարուն... կապույտ երկնքից
Ոսկե արևն է ուրախ դողանջում...
Լեռներից, դաշտերից, անտառի խորքից
Հողը, իմ հողը կանչում է, կանչում:

(Վ. Դավթյան)

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ ն ե ր

ա Կազմի՞ր նախադասություններ՝ հետևյալ բառերը գործածելով բացառական հոլովով.

մանրանկար, երկաթուղի, բույր, հայր, դաշտ, սուսամբար, ցորեն, պատուհան, աղբյուր, սարալանջ, երկինք:

բ Կազմի՞ր նախադասություններ՝ նույն բառերը գործածելով բացառական հոլովով *առաջ, բացի, դուրս, հետո, վեր, վերև, ներս* բառերի հետ:

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Թ յ ո Ւ Ն

Արտագրի՞ր՝ փակագծերի մեջ առնված բառերը դնելով համապատասխան քվով, հոլովով:

Այդ (օր) անցել է տասնինը տարի: (Իսրայել) որդի Օրին դարձել էր համակրելի երիտասարդ: (Առավոտ) մինչև կեսօր իր փոքրիկ սենյակում(գիրք) զանազան իմաստություններ էր քաղում: Եղիշեն նրան (Ավարայր) դաշտն էր առաջնորդում, (Խորենացի) դաստիարակում էր (Հայկ) և Վաղարշակ (թագավոր) հերոսական կերպարներով:

Քաղցրաձայն (մեղեդի) գերեց(ներկա), կախարդեց ու տարավ այն (երկիր), ուր ծնունդ էր առել այն: (Նվագ) թովիչ (ինչյուն) մեջ զգացին դեպի երկինք ձգվող մեր (լեռ) ու անառիկ (ժայռ) վեհությունը...Դահլիճը կախարդված լսում էր հայ(երածիշտ):

Ձ) ԳՈՐԾԻՎԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

Ջրոսաշրջիկները **ավտորուսով** մեկնեցին Սևան:

Փայտահատը կացնով կոտորում էր ծառը:

Այս նախադասություններում **ավտորուսով, կացնով** բառերը ցույց են տալիս այն առարկան, որի միջոցով կատարվում է գործողությունը: Դրանք բայական անդամի լրացումներ են և դրված են գործիական հոլովով:

Գործիական հոլովը ցույց է տալիս այն առարկան, որով կատարվում է գործողությունը:

Գործիական հոլովով դրվում են նաև բայական անդամի այլ լրացումներ, որոնք ցույց են տալիս տեղ, ժամանակ, ձև: Օրինակ՝ **Մեքենան անցնում է փողոցով:** Բուն *գիշերով* է որսի ելնում: Եղբայրս մեկ *ամսով* զննացել է Մոսկվա: Նա *ցնծությամբ* դիմավորեց ընկերոջը:

Գործիական հոլովը պատասխանում է **ու՞մով, ի՞նչով, որտեղով, ե՞րբ, որքա՞ն ժամանակով, ի՞նչպե՞ս** հարցերին:

Գործիական հոլովը կազմվում է **-ով** կամ **-ք** վերջավորությամբ. **-ք** վերջավորությունն են ստանում **-ություն, հաճախ նաև -ում** ածանցով կազմված բառերը, ինչպես՝ **շարժում-շարժումով** (նաև՝ **շարժմամբ**), **քաջություն-քաջությամբ:**

Ի մ ա ց ի՛ր

Գործիական հոլովը որոշիչ հոդ չի ստանում:

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Արտագրի՛ր գործիական հոլովով դրված գոյականները՝ յուրաքանչյուրի դիմաց գրելով, թե ինչ է ցույց տալիս: Լրացրո՛ւ բաց թողած տառերը:

Ապարանքի շուրջըլորը քարե հաստաբես... պարիսպ էր՝ աշտարակներով և երկաթյա դռներով, որոնց ճակատները նույնպես գար...արված էին տների տոհմանիշով: Որդիները տան նահապետի կար...աղբոթյամբ, մշտապես, որպես ավանդական կար..., մարզվում էին զենքի գործածության, և այդ վարժությունը չէր կատարվում միայն որսագնա...ությամբ, այլև ամեն...րյա զբաղումով, երբեմն հայրերի ներկայությամբ, հատուկ մի զինավարժի ղեկավարությամբ:

Ապարան...ի պատանիները խմբերով ճերմակ աղավնիներ էին թ...ցնում և նետեր ար...ակում նրանց վրա:

Մինչ պատանիները և երիտասարդները տարված էին այս խաղով, տոհմի նահապետ Ներսես իշխանը ծանրաքայլ երթ...եկում էր մեծ սրահում: Որքան էլ աղավնիներով նետավարժությունը ամեն...րյա երևույթ էր դրյակի բակում, այնուամենայնիվ իշխանը այսօր տհաճությամբ էր նայում այդ խաղին:

Նար իշխանը հիսունն անց տղամարդ էր՝ բար...րահասակ, տակավին ձի.. ու պինդ կազմվա...քով: Հրավիրված նախարարներից առայժմ եկել էին չորս-հինգը, ոմանք՝ իրենց որդիներով, ոմանք՝ թիկնապահներով:

(Ստ. Զորյան)

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Բ

Կազմի՛ր նախադասություններ՝ հետևյալ բառերը գործածելով գործիական հոլովով:

Գիրք, անուն, ճանապարհ, քաջություն, ուրախություն, արյուն, ընկեր, շարժում, քույր, ծաղիկ:

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

ա **Արտագրի՛ր՝ փակագծերի մեջ առնված բառերը գործածելով գործիական հոլովով:**

Վարդանը (հպարտություն) էր նայում իր **որդուն**: Կարծես դեռ **երեկ էր**, որ նա մերկ (ուտք) ու կարճ (շավար) թռչկոտում էր պարտեզում... , իսկ այսօր իր բարեկազմ (հասակ), վերին շրթունքը զարդարող **բեղերի** (փունջ) և **աչքերի** խելացի (արտահայտություն) արդեն հասուն **տղամարդու կերպարանք** էր ստացել: Նրանք գնում էին (անտառ) ձգվող նեղ (արահետ), արևի շողերը **ճյուղերի** (արանք) թափանցում էին ցած, ոսկե (երանգ) վառում բազմերանգ ծաղիկները: Վարդանը կանգ առավ, (զլուխ) ցույց տվեց բարձունքի **ճեղքերից** բխող բարակ

աղբյուրը: Վճիտ ջուրը (կարկաչ) ցած էր հոսում թփերի (արանք) ու կորչում **խտերի** մեջ:

Բ Որոշի՛ր, թե ինչ հոլովով են գործածվել նախորդ վարժության մեջ ընդգծված բառերը:

Է) ՆԵՐԳՈՅԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

Մերոպը սովորում է Հովհ. Թումանյանի անվան **դպրոցում:**

Մշուշում դեմքերը լավ չէին նշմարվում:

Այս նախադասությունների մեջ **դպրոցում** և **մշուշում** բառերը ցույց են տալիս այն տեղը, որտեղ կամ որի ներսում կատարվում է գործողությունը: Դրանք բայական անդամի լրացումներ են և դրված են ներգոյական հոլովով:

Ներգոյական հոլովը ցույց է տալիս այն տեղը, որտեղ կամ որի ներսում կատարվում է գործողությունը:

Ներգոյական հոլովը ցույց է տալիս նաև այն ժամանակամիջոցը, որի ընթացքում կատարվում է գործողությունը:

Օրինակ՝ Նա **մեկ ամսում** կատարեց ողջ աշխատանքը:

Ինքնաթիռը **երեք ժամում** Երևանից թռչում է Մոսկվա:

Ներգոյական հոլովը կազմվում է **-ում** վերջավորությամբ և պատասխանում է **որտե՞ր, ինչո՞ւմ** (կամ **ինչի՞ մեջ**), **որքա՞ն ժամանակում** հարցերին:

Անձերի, կենդանիների հատուկ ու հասարակ անունները, ինչպես և **-ություն** (քաջություն, բանվորություն), **-ում** (շարժում, ուշացում) ածանցներով կազմված բառերը ներգոյական հոլովով չեն գործածվում. այդ բառերը ներգոյական հոլովի իմաստն արտահայտում են սեռական հոլովով ու **մեջ** բառով:

Օրինակ՝ Գայանեի ուրախության մեջ կար թախծի ինչ-որ ստվեր:

Արտակի մեջ եռում էր աշխատանքի տենչը:

Ի մ ա գ ի ՚ ր

Ներգոյական հոլովը որոշիչ հոդ չի ստանում:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ց ն ե ր

ա Կազմի՛ր նախադասություններ՝ ներգոյական հոլովով գործածելով հետևյալ բառերը:

Բիայնա, դաշտավայր, հրապարակ, դասարան, ամիս, տարի, տասնօրյակ, ժամ, բացատ, գիրք:

բ *Դարձվածաբանական բառարանից դո՛րս գրի՛ր դարձվածքներ, որոնցում գոյականները տարբեր հոլովներով են դրված, ինչպես՝ *ընկույզին քար*

չնետել
ընկույզին- տրական հոլով

քար-հայցական հոլով

Վ ա Ր Ժ ո լ Թ յ ո լ Ե Ն

Արտագրի՛ր՝ փակագծերի մեջ առնված բառերը գործածելով ներգոյական հոլովով:

Թեև արդեն մոտենում է ամառը, բայց լեռան (բարձունք) դեռ մնում է ձյունը: Չիավորները բարձրանում էին լեռնալանջով. (ներքև)՝ լեռան (ստորոտ), մարգագետինն է: Էլի են բարձրանում ու հասնում են գոմերին: Անասուններն արածում են (մոտակայք), հովիվները նստել են մի մեծ կաղնու (ստվեր) ու հսկում են:

Խուստուփի լանջերի մթին(ծմակ) հանգիստ կյանք էին վարում եղնիկները, (անձավ) քուն էր մտնում արջն իր ձագերով, եղնիկները անհետանում էին (թփուտ):

Մեր (օրեր) մարդ չգիտի՝ ինչպես պահի իրեն: Վաղ առավոտից նա փակվել էր (մնջասենյակ), և ոչ ոք չէր համարձակվում աղմուկ բարձրացնել (միջանցք):

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Բ ն Ե Ր

ա Պատմության դասագրքից ընտրի՛ր որևէ հատված, դո՛ւրս գրիր բոլոր գոյականները՝ որոշելով դրանց կազմությունը, հոլովը, թիվը, առումը:

բ Գրի՛ր փոքրիկ շարադրություն «Ների՛ր ինձ, մայրի՛կ» վերնագրով՝ գործածելով տարբեր հոլովներով գոյականներ:

Բ առ ա յ ի ն շ Ե Ն մ ա Ր ա ն

մայր, մամ, մա, մառ, մարել

«Թեկուզ միայն **մայր** ունենալու համար արժե աշխարհ գալ», -ասել է Ավ. Իսահակյանը:

Իսկ ի՞նչ ծագում և իմաստներ ունի **մայր** բառը:

Մայր-ը բնիկ հայերեն բառ է, թեև բոլոր լեզուներն էլ ունեն այդ բառը:

Մեր **մամ** բառի հետ, որ նախապես նշանակել է «Մայր, մեծ մայր», համեմատելի են հունարեն **մամմա**, լատիներեն **մամա**, ռուսերեն **մամա**, ֆրանսերեն **մաման**, պարսկերեն **մամ** բառերը: Այս բոլորը փաղաքշական ձևեր են **մայր** բառից...

Հետաքրքիր է, որ աշխարհի բոլոր երեխաների առաջին բառերից մեկը **մա/մամա** բառն է: Հնարավոր է, որ դա լինի բնածայնական բառ:

...Կա մեկ այլ **մայր** բառ ևս, որ նշանակում է «**մթություն, խավար**», որն ավելի ուշ, բառերի նմանությունից ազդվելով, կապվեց **մայր-մայրիկ** բառին, և ստեղծվեց ժողովրդական այն հավատալիքը, որ Արեգակը գնում է մոր մոտ հանգստանալու՝ **մայր է մտնում**... Այս երկրորդ իմաստից է մարել-ը..

Ժամանակակից հայերենում կա **մառ** «մառախուղ» բառը, որ գործածվում է «մութ, մթագույն, մթամած» և փոխաբերաբար՝ «մռայլ, խոժոռ» նշանակություններով: Մառ-ը և մայր-ը նույնանիշ և նույնարմատ բառեր են: **Մռայլ** բառի արմատն է **մուռ**, որը **մայր, մուր, մրուր** բառերի հետ ծագել է նույն «սևացնել, սև, մութ

գույն» նշանակող արմատից:

Այսինքն՝ **Արևը մայր մտավ** նշանակում է «արևը խավարեց, սևացավ, մթով պատվեց»:

(ըստ Վ. Սարգսյանի)

Թ Ե Ս Տ Ա Յ Ի Ն ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ ն ե ր

ա Ո՞ր նախադասության մեջ կա հոգնակիի կազմության սխալ ձև:

1. Հեռուստացույցով պարբերաբար տեղեկանում ենք ավտոմեքանիկների և վարորդների կողմից վրատեքերի մասին:
2. Աղմուկը, որ բարձրացրել էին ամբոցի գավթապահերը, մեծ իրարանցում առաջացրեց:
3. Հիվանդի դրությունը փոքր-ինչ լավացնելու համար նա, զանազան դեղատոմսեր ձեռքին, տարբեր դեղատներ էր այցելում:
4. Վանքի պատերի զարդանախշերն ու զարդատառերը առաջին իսկ հայացքից այցելուի ուշադրությունն էին գրավում:

բ Տրված նախադասություններում ո՞ր հոդը գործածված չէ:

Փառանձենըդ չքնադ, մի՛ տանջիր քեզ,
Չի բարի եմ, քան Գնելը քո...

Ա՛խ, մենք բոլո՛րս ենք սիրել հեքիաթներն այդ լույս,
Պատմություններն այդ՝ գրված մարդկանց մասին մեծ...

Հայրենի գետի գմբուխտ ավերին
Մեր հին տնակն է կքել մենավոր:

Հիմա ո՞վ է ձեզ համբուրում,
Ծովասարիս ծաղիկներ,
Ո՞ւմ արցունքն եք դուք ինձ բերում,
Վանա ծովիս ամպիկներ:

- 1) ստացական
- 2) դիմորոշ
- 3) որոշիչ
- 4) ցուցական

Ա Ց Ա Կ Ա Ն

Ա Ն Ո Ւ Ն

Ածականը որպես խոսքի մաս

1. Ընդհանուր իմաստը՝ *հատկություն, վերաբերություն*
2. Չևարանական առանձնահատկությունը՝ *չթեքվող*
3. Տեսակները՝ *որակական, հարաբերական*
4. Շարահյուսական դերը՝ *գոյականական և բայական անդամի լրացում*

Չ ա Ր Գ Ե Ր Բ Ո Ա Ն Գ Ա Ծ Ի Գ

- ✓ Ի՞նչ է ցույց տալիս ածականը:
- ✓ Ո՞ր անդամներին են լրացնում ընդգծված բառերը տրված բանաստեղծության մեջ:

Երբ մանուկ էի, ընկերներիս հետ
Գյուղի կալերում, դաշտերում ծաղկած,
Ճիպոտներն իբրև նժույգներ հեծած,
Մտրակում էինք և սլանում **խենթ**
Գեպ **հեքիաթային** աշխարհներ **հեռու**,
Եվ շրջում էինք կախարդ, **հմայուն**
Այն վայրերի մեջ՝ **անհայտ, անանուն**:

Երբ հասակ առա, նստեցի հաճախ
Երկաթուղիներ և շոգենավեր,
Անցա երկրներ, կտրեցի ծովեր,
Տեսա **պերճ** վայրեր, քաղաքներ **չքնաղ**,
Բայց ավա՛ղ, երբեք, երբեք չընասա՛
Իմ ճիպոտ-ձիով ոտք դրած **չքեղ**
Աշխարհներն **հեռու** և **հեքիաթագեղ**...

(Ավ. Իսահակյան)

Ա Ռ Ա Ջ Ա Ղ Ր Ա Ն Բ

Ընդգծված ածականների դիմաց գրի՛ր հոմանիշ և հականիշ ածականներ:

Առարկայի հատկություն (որպիսություն) կամ վերաբերություն ցույց տվող այդ բառերը՝ **հեքիաթային, հեռու, պերճ, խենթ, հմայուն, չքնաղ**, ածականներ են:

Ածական անուն կամ ածական են կոչվում առարկայի հատկություն կամ վերաբերություն ցույց տվող բառերը:

Ածականները պատասխանում են **ինչպիսի՞, որպիսի՞, ո՞ր** հարցերին:

Ածականները խոսքի մեջ գործածվում են որպես նախադասության որևէ անդամի լրացում:

Օրինակ՝ Երգի մեղմ հնչյունները տարածվում էին գիշերվա լռության մեջ:

Մի մարդ մեղմ երգում էր:

Այս նախադասություններից առաջինում **մեղմ** ածականը գործածվում է որպես գոյականական անդամի լրացում, իսկ երկրորդում՝ որպես բայական

անդամի լրացում:

Ածականը կարող է գործածվել նաև իբրև ստորոգյալի բաղադրիչ:

Օրինակ՝ Մեր դպրոցը **մեծ** է: Այս աշակերտը **ջանասեր** է:

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Ա **Դ՛որս գրիր տեքստից ածական անունները և յուրաքանչյուրի դիմաց գրի՛ր, թե ի՛նչ է ցույց տալիս՝ հատկություն, թե՞ վերաբերություն:**

Հողե հատակին բացված անկողնում պառկած է Դավոն: Խնամքով սափրված է, հագել է բոլորովին նոր սպիտակեղեն (դեռ անցյալ տարվանից էր գնել), հագել ու մաքուր անկողնում մեկնվել էր թիկունքն ի վար: Աչքերը կիսախուփ են, բաց թևերը՝ ծաղկավոր վերմակին ձգած... Եվ Դավոնի խլվլուն կոպերը, ճակատի առնական կնճիռները լարված որոնում են...

Որբերը՝ թափառիկ շների նման, գողունի ու վախվորուկ հայացքներով, բայց միմյանց դեմ ատամ կռճտացնող ու անողոք... Եվ այս բզկտված, անզույն ու անդեմք որբերի մեջ Դավոն որոնում էր տոհմակից, բարեկամ, ծանոթ... Անհույս էր, բայց փնտրում էր...

(Մ. Գալշոյան)

Բ **Որոշի՛ր, թե այդ ածականներից ո՞րը ի՛նչ կազմություն ունի (պարզ, բարդ, ածանցավոր) և գծիկով բաժանի՛ր բաղադրիչ մասերի:**

Ա Ռ Ա Ջ Ա Ղ Ր Ա Ն Բ Ն Ե Ր

Ա **Բացատրական բառարանի օգնությամբ պարզի՛ր անցյալ, տոհմակից, բարեկամ, ծանոթ, կախարդ, խենթ բառերի խոսքիմասային պատկանելությունը և բե՛ր համապատասխան օրինակներ:**

Բ **Կազմի՛ր նախադասություններ՝ հետևյալ ածականների հետ գործածելով գոյականներ:**

Մարմարյա, առատ, պղտոր, մրգառատ, փարթամ, քարե, գեղակերտ, գեղեցիկ, պայծառ, գյուղական:

1. ԱԾԱԿԱՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Ածական անունները լինում են երկու տեսակ՝ **որակական** և **հարաբերական**:

1. **Որակական ածականները ցույց են տալիս առարկայի հատկությունը, այսինքն՝ այնպիսի հատկանիշ, որը հատուկ է տվյալ առարկային՝ անկախ ուրիշ առարկաներից:**

Օրինակ՝ *կանաչ* տերև, *բարձրաբերձ* լեռ, *կարկաչուն* առվակ, *պղտոր* գետ:

Որակական ածականների արտահայտած հատկությունները համեմատելի են, այսինքն՝ տվյալ հատկությունը մի առարկա կարող է ունենալ նվազ, իսկ մի ուրիշ առարկա՝ ավելի չափով: Օրինակ՝ Արաքսը մեծ գետ է, քան Հրազդանը:

Արաքսը Հայաստանի ամենամեծ գետն է:

2. Հարաբերական ածականները ցույց են տալիս առարկայի վերաբերությունը կամ հարաբերությունը, այսինքն՝ արտահայտում են առարկայի կապը ուրիշ առարկաների հետ:

Օրինակ՝ *փայտե* ձի, *մարդկային* խիղճ, *լեռնային* օդ, *մայրական* սեր:

Այս կապակցությունների մեջ *փայտե*, *մարդկային*, *լեռնային*, *մայրական* ածականները ցույց են տալիս **ձի**, **խիղճ**, **օդ**, **սեր** գոյականների հարաբերությունը, կապը **փայտ**, **մարդ**, **լեռ**, **մայր** գոյականների հետ (ձի, որ փայտից է սարքած, խիղճ, որ մարդուն է հատուկ, սեր, որ մայրերին է հատուկ):

Հարաբերական ածականները սովորաբար ցույց են տալիս առարկաների ոչ համեմատելի հատկանիշ: Չի կարելի ասել՝ ավելի փայտե (ձի), ավելի դպրոցական (շենք) և այլն:

Ածականը նախադասության մեջ հանդես է գալիս որպես գոյականական և բայական անդամի լրացում, ինչպես՝

Տխուր երեկոն զարկել է վրան...

Երբ **պայծառ օրը տխուր կնքնի...**

(Վ. Տերյան)

Հ ա Ր Գ

Ի՞նչ իմաստով են գործածված **տխուր** և **պայծառ** ածականները և ի՞նչ անդամի են լրացնում:

Հ ի Շ Ի՛ Ր

Ածականի՝ փոխաբերական իմաստով գործածությունը կոչվում է **մակղիք**:

Օրինակներ՝

Ինձ թաղեք, երբ կարմիր վերջալույսն է մարում,

Երբ **տխուր** գգվանքով արեգակը մեռնող

Սարերի **արծաթե** կատարներն է վառում...

(Վ. Տերյան)

Մերը բախտն է մեր **քարքարոտ** ու մեր քարերը **անբախտ**,

Ու մեր **դառը, դժվար** պարզև- մի **միևուճար** Արարատ:

(Ս. Կապուտիկյան)

Ա Ն Ա Ջ Ա Պ Ր Ա Ն Բ Ն Ե Ր

ա Առանձնացրո՛ւ որակական և հարաբերական ածականները ստորև տրված բառախմբում:

բ Տրված ածականներից առանձնացրո՛ւ երեք խումբ՝ քեզ և քո ընկերներին բնորոշ:

գ Կազմի՛ր տեքստ «Այսպիսի ընկեր» թեմայով՝ գործածելով տրված

աժականներից:

Եսասեր, զգայուն, իմաստուն, խոհեմ, հաստատակամ, համակրելի, նպատակասլաց, ինքնուրույն, հայրենասեր, ուժեղ, ունակ, պարզամիտ, խիզախ, անտարբեր, ինքնավստահ, համեստ, հանգիստ, հպարտ, ջերմագին, սրտաքաց, համատ, պատասխանատու, ինքնաբուխ, հնարագետ, հուսալի, ընկերասեր, ճշտապահ, նյարդային, ուշադիր, վստահելի, հասուն, ճարպիկ, ընդունակ:

Վ ա Ր Ժ ո Ն Լ Ք Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

Ա Գտի՛ր որակական և հարաբերական աժականները և գրի՛ր տարբեր սյունակներում:

***

Մեր Երևանը երփնավառ
Տուֆերի մեջ շքեղ քաղաք,
Ունի շենքեր վեհակամար,
Որմեր վսեմ, գեղաքանդակ:
Եվ փողոցներն արձակ ու լայն-
ճառագայթներ արեգակի,
Ջրերի կանչը քաղցրաձայն-
Մրմնջուն երգը ջութակի:
Կրծքին լույսերը անհամար
Նման բազմակն մանյակի,
Ամեն մի ակը լուսավառ
Հևքն է Ջանգվի մի կոհակի...
Մեր Երևանն արևավառ
Տեսնում է նոր իր ապագան...

***

Թռչելի մտքով տուն
Ուր իմ մայրն է արթուն
Սպասում իր որդուն
Անհանգիստ ու անքուն
Տեսնելի այն առուն,
Որ ամեն մի գարուն
Ջրերով վարարուն
Կարկաչում էր սարում:
Թեքվելի աղբյուրին,
Կարոտած պաղ ջրին,
Նրա զով համբույրին
Ու թավիչ մամուռին...

(Գ. Սարյան)

Բ Արտագրի՛ր հետևյալ կապակցությունները՝ փակագծերի մեջ առնված գոյականներից կազմելով հարաբերական աժականներ:

(Երկաթ) դարպաս, (մետաքս) թաշկինակ, (լեռ) գոտի, (ծով) կենդանի, (որդի) սեր, (աշակերտ) պայուսակ, (դպրոց) հասակ, (զինվոր) ջոկատ, (գյուղ) ակումբ, (փողոց) երթևեկություն, (անասնապահ) համալիր, (օդ) ուղիներ, (գազան) արարք, (մարմար) սյուն:

Գ Արտագրի՛ր՝ սեռական հոլովով գոյականները փոխարինելով այդ գոյականներից կազմված հարաբերական աժականներով:

Ցանկապատի երկաթի ճաղերը ներկված էին սև գույնով: Լուսիկը լեռան ծաղիկների մի փունջ էր բերել իր հետ: Օտար երկրներում թափառելով՝

Արմենակը միշտ հոր տան կարոտն էր քաշում: Գյուղի համայնքը իր միջոցներով վերանորոգում է դաշտի ճանապարհները: Փշում էր գիշերվա գով քամին: Հեռվից լավում էր հովվի սրնգի ձայնը: Համայնքի այգեգործներն այս տարի գրավել են առաջնակարգ տեղերից մեկը: Այստեղից սկսվում է անտառների գոտին: Գյուղի կենտրոնում բարձրանում են կառուցվող դպրոցի շենքի քարի պատերը:

2. ՈՐԱԿԱԿԱՆ ԱԾԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

Որակական աժականները ցույց են տալիս առարկաների համեմատելի հատկություններ:

Աժականի համեմատության աստիճանները ցույց են տալիս առարկայի հատկանիշի չափը:

Համեմատության աստիճանները երեքն են՝ **դրական, բաղդատական, գերադրական:**

1. **Դրական աստիճանը** ցույց է տալիս առարկայի տվյալ հատկությունը՝ առանց ուրիշ առարկաների նույն հատկության հետ համեմատելու: Օրինակ՝ **քաջ** (զինվոր), **հորդ** (առու), **մեծ** (անտառ), **ջանասեր** (աշակերտ), **հմուտ** (վարորդ):

Դրական աստիճանը աժականի սովորական ձևն է:

2. **Բաղդատական աստիճանը** ցույց է տալիս առարկայի տվյալ հատկության առավել կամ պակաս լինելը ուրիշ առարկայի (կամ առարկաների) նույն հատկության համեմատությամբ:

Օրինակ՝ Ավելի գողտրիկ անկյուն ես չէի էլ կարող պատկերացնել:

Բաղդատական աստիճանը կազմվում է .

ա) Աժականի դրական աստիճանի ձևին ավելացնելով **ավելի** բառը, ինչպես՝ **ավելի ջանասեր, ավելի հորդ, ավելի քաջ** և այլն:

բ) Աժականի դրական աստիճանի ձևին ավելացնելով **պակաս, քիչ** կամ **նվազ** բառը, ինչպես՝ **նվազ** կամ **պակաս ջանասեր, պակաս քաջ, քիչ աշխատասեր:**

Նույն հատկանիշով իրար հետ համեմատվող գոյականները միմյանց հետ կարող են կապվել **քան** բառով կամ համեմատելի գոյականի բացառական հոլովով:

Օրինակ՝ Գուրգենը ավելի ջանասեր է, քան Աշոտը, կամ՝ **Գուրգենը Աշոտից (ավելի) ջանասեր է:**

Եթե աժականի բաղդատական աստիճանը ստորոգյալի բաղադրիչ է, **ավելի** բառը կարելի է չգործածել և բաղդատական աստիճանի իմաստ արտահայտել

համեմատելի գոյականի բացառական հոլովով:

Օրինակ՝ Մասիսն Արագածից ավելի բարձր է, կամ՝ Մասիսը Արագածից բարձր է:

Ավելի բառով կազմված բաղդատականը կոչվում է **առավելական բաղդատական**, որովհետև ցույց է տալիս առարկայի տվյալ հատկության ավելի, առավել լինելը:

Պակաս, քիչ կամ **նվազ** բառով կազմված բաղդատականը կոչվում է **նվազական բաղդատական**, որովհետև ցույց է տալիս տվյալ հատկության նվազ, պակաս լինելը:

3. Գերադրական աստիճանը ցույց է տալիս առարկայի տվյալ հատկանիշի գերազանցությունը ուրիշ առարկաների նույն հատկությունից:

Գերադրական աստիճանը կազմվում է .

ա) դրական աստճանի ձևին ավելացնելով **ամենա-** նախածանցը, ինչպես՝ **ամենաջանասեր, ամենաքաջ, ամենահորդ:**

բ) դրական աստիճանի ձևին ավելացնելով **-(ա)գույն** վերջածանցը, ինչպես՝ **ազնվագույն, լավագույն, գեղեցկագույն:**

գ) դրական աստիճանը գործածելով **ամենից** բառի հետ, ինչպես՝ **ամենից քաջ, ամենից ազնիվ, ամենից ջանասեր:**

Հ ի ռ ի ՚ Ր

Մի՛ շփոթիր **գույն** գոյականը **-գույն** ածանցի հետ

դեղնագույն

խստագույն

արծաթագույն

նորագույն

նարնջագույն

խորագույն

Մի՛ շփոթիր **գին** գոյականը **-գին** ածանցի հետ

էժանագին

թախծագին

Միսալ է **ամենալավագույն, ամենախստագույն** ձևերի գործածումը:

S ա Ր Բ Ե Ր ի ՚ Ր

ամեն/ա/- արմատ

ամենակարող-ամեն ինչ կարողացող

ամենազետ- ամեն ինչի գիտակ

ամենահաս- ամեն ինչին հասնող

ամենակեր- ամեն ինչ ուտող

գերադրական աստիճան

ամեն/ա/- ածանց

ամենալավ- ամենից լավ

ամենազեղեցիկ- ամենից զեղեցիկ

ամենաքնքուշ - ամենից քնքուշ

ամենածույլ- ամենից ծույլ

Ի մ ա գ ի՛ր

Մի շարք որակական ածականներ չունեն համեմատության աստիճաններ, ինչպես՝ *ամայի*, *ամեհի*, *ամուլ*, *ստերջ*, *անոթի*, *արու*, *բոբիկ*, *բուն*, *գոց*, *գույգ*, *գուտ*, *համր*, *էգ*, *խուլ*, *կաղ*, *կույր*, *հավասար*, *ճրի*, *հղի*, *ճաղատ*, *մերկ*, *տկլոր*, *օժանդակ*, *վերջին*, *նախկին*:

Վ ա Ր Ժ ու թ յ ու լ ն ն ե Ր

ա Դո՛րս գրի՛ր բոլոր որակական ածականները և բացատրի՛ր դրանց կազմությունը:

Ալեծուփ ծովի ծիրանի ալիք
Գնում են, գալիս, ծեծում են ափումք.
Ահեղամռունչ գոռում է մանկիկ,
Մաստում է այլացն հրավառ շրթունք:
Վահագն... (ծնվեց). լռեցե՛ք, ալիք,
Դու, ծովահալած, դադա՛ր առ, մրրիկ:
Թներն ոսկեհուռ, հրահեր բաշով
Նժույգը տակին՝ սլացավ վերև-
Երեսդ ծածկիր համեստ շղարշով,
Տես ո՞վ է գալիս, և դու՛, հուր-արև.
Գլուխդ ալևոր, քաջածին Մասիս,
Դու էլ խոնարհի՛ր, Վահագն է գալիս,
Երկինքն ու երկիր ու ծիրանի ծով
Ավետում են քեզ, ցավերի՛ դու ծով՝
Յնձա՛, բյուրվիշապ Հայաստա՛ն աշխարհ,
Փրկության արև Վահագնի՞դ տեսար:

(Հովհ. Հովհաննիսյան)

բ Կազմի՛ր հետևյալ ածականների բաղադրատեսակն և գերադրական աստիճանները:

Փարթամ, առատ, հոգատար, գեղեցիկ, ընդունակ, մրգաշատ, ամուր, արդար, ջինջ, հին, խոշոր, ծանր, թանձր, դաժան, բարի, համեստ, լուրջ, վարար, նվազ:

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն ֆ ն ե Ր

ա

Մեր գույները՝

կարմիր-
կանաչ-
դեղին-

կապույտ-
սև-
սպիտակ-

Լրացրո՛ւ ինքդ և ավելացրո՛ւ հոմանիշ գունանուններ:

բ Կազմիր՝ գունաճուն բարդ բառեր տրված բառերի բաղադրմամբ:

S t f u s a j ի ց ա c խ ա s ա ն f

Եվ ո՛ր իսկական մարդը, որ սիրում է արիական բարքը և խոհականությունը, չի ուրախանա սրա հիշատակությամբ և չի ձգտի նրա նման մարդ լինել: Նա տղամարդկանց գլուխ կանգնեց և ցույց տալով քաջություն՝ մեր ազգը բարձրացրեց... Ոսկու և արծաթի, և՛ պատվական քարերի, և՛ զգեստների, և՛ զանազան գույների, և՛ գործվածքների հարստություններ՝ տղամարդկանց և կանանց համար, առհասարակ բազմացրեց, որոնցով տգեղները գեղեցիկների նման սքանչելի էին երևում, իսկ գեղեցիկներն այն ժամանակի համեմատ աստվածանում էին: Հետևակ կովողները ձիավոր դարձան, պարսերով կովողները զինվեցին սրերով և տեգավոր նիզակներով... Եվ երբ նրանք մի տեղ հավաքվեին, միայն նրանց արտաքին տեսքն ու նրանց պահպանակների ու զենքերի փայլն ու շողքը բավական էին թշնամիներին հալածելու ու վանելու:

... Այս և այսպիսի ուրիշ շատ բաներ բերեց մեր երկրին այս խարտյաչ և մագերի ծայրը գանգուր Երվանդյան Տիգրանը, գունեղ երեսով, քաղցր նայվածքով, ուժեղ սրունքներով, գեղեցիկ ոտներով, վայելչակազմ և թիկնավետ, կերակուրների և ըմպելիքների մեջ պարկեշտ, ուրախությունների մեջ օրինավոր, որի մասին մեր հները, որոնք փանդիւններով երգում էին, ասում էին, թե մարմնի ցանկությունների մեջ էլ չափավոր է եղել, մեծամիտ և պերճախոս և լի բոլոր հատկություններով, որ պիտանի են մարդուն: ... Նա ամեն բանի մեջ արդարադատ և հավասարասեր կշեռք ունենալով... չէր նախանձում լավագույններին, չէր արհամարհում նվաստներին, այլ աշխատում էր ընդհանրապես ամենքի վրա տարածել իր խնամքի զգեստը:

(Մ. Խորենացի)

Հ ա Ր Գ Ե Ր և ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Բ ն Ե Ր

Ա

1. Տեքստի ո՞ր տեսակն է սա՝ նկարագրակա՞ն, թե՞ վերլուծական. ուշադրությո՞ւն դարձրու երկու պարբերություններին էլ:

- 2. Տեքստում գտի՛ր նախադասություններ կամ կապակցություններ, որոնք վերլուծական միտք են պարունակում:

Բ

- 1. Տեսրումդ պատվական, զանազան, սքանչելի, տզեղ, խարտյաշ, պարկեշտ, արդարադատ ածականների դիմաց գրի՛ր յուրաքանչյուրի հոմանիշները (որքան կարող ես):
- 2. Կազմի՛ր որակական ածականների բաղդատական ու գերադրական աստիճանները:

Բառերի շեմարան

Ս ո Վ ո Ր Ի ´ Ր և հ ի Շ Ի ´ Ր

- անէ- *անիրական*
- անգո- *անիրական, գոյություն չունեցող*
- ակադճուն- *հոծ, խիտ, լեցուն*
- ակնկոր- *ամոթահար, զլխիկոր*
- ասպնջական- *հյուրընկալ, վանատուր*
- գեղուղեշ, բարձրուղեշ- *գեղեցիկ, բարձր ճյուղերով (ուղեշ-ճյուղ)*
- դժնդակ- *դժոխսային*
- զզլխիչ- *արբեցնող, հմայիչ*
- լուսնկա- *լուսնյակ*
- մթնկա- *մութ, խավար*
- պարզկա- *պարզ՝ անամպ և ցուրտ*
- մարգարտահուտ- *մարգարիտներով զարդարուն*

Ա Ռ Ա Ջ Ա Ղ Ր Ա Ն Բ

Կազմի՛ր նախադասություններ **Բառերի շեմարան**-ում տրված բոլոր ածականներով:

Թ Ե Ս Տ Ա Յ Ի Ն ա ռ ա ջ ա ղ Ր ա ն Բ ն Ե Ր

- ա** Տրվածներից ո՞ր որակական ածականը չունի համեմատության աստիճան:
  1. տխուր
  2. կարևոր
  3. խրթին
  4. մերկ

բ Ո՞ր նախադասության մեջ կա ածական:

1. Ինչ-որ տեղ կուչ եկած առուներ ու գետակներ պիտի լինեին, ափերին՝ հևացող հոտեր:
2. Յերեկվա այն պահն էր, երբ դաշտի բոլոր աշխատողները քաշվել էին վաղուց քաղած խոտերի դեզերի ստվերների տակ:
3. Թեև արդեն մոտենում է ամառը, բայց լեռան բարձունքին դեռ մնում է ձյունը:
4. Ամենից շատ սիրում էր Արամայիսը աշնանային երանգները:

գ Ո՞ր շարքի բոլոր բառերն են հարաբերական ածականներ.

- 1) լեռնային, հավասար, օգոստոսյան, անօգուտ
- 2) մարմարակերտ, բծավոր, ուսանողական, ամուրի
- 3) ամենակուլ, ակնոցավոր, արծաթափայլ, ձեռնունայն
- 4) ամենաբարի, ալևոր, գանգրահեր, քարե

դ Ո՞ր նախադասության մեջ կա հարաբերական ածական:

1. *Բոլորը հիացած նայում էին երկամյա աղջնակին:*
2. *Միրհավի պես էր Սոնան, աչքերը՝ խաղողի սև հատիկներ:*
3. *Երկար ժամանակ ես զարմացած հետևում էի նրա շփոթեցնող շարժումներին:*
4. *Կենդանին տխուր աչքերը հառել էր հեռվում երևացող մշուշված սարերին:*

ԹՎԱԿԱՆ

ԱՆՈՒՆ

Թվականը որպես խոսքի մաս

1. Ընդհանուր իմաստը՝ նյութական, թվային հատկանիշ
2. Չևաբանական առանձնահատկությունը՝ *չթեքվող*
3. Տեսակները՝ *քանակական(բացարձակ, բաշխական, կոտորակային) և դասական*
4. Շարահյուսական դերը՝ *գոյականական և բայական անդամի լրացում*

Առարկաների թիվ կամ թվային կարգ ցույց տվող բառերը կոչվում են թվական անուններ կամ թվականներ:

Ի մ ա ց ի ´ ր

Թվային իմաստ պարունակում են նաև այլ խոսքի մասեր, ինչպես՝ գոյականը՝ *տասնամյակ, հիսունամյակ*, ածականը՝ *եռամսյա, տասնօրյա, երկողմ*, թե՛ ածական, թե՛ մակբայ՝ *եռակի, հնգակի, եռապատիկ, տասնապատիկ, հարյուրապատիկ* և այլն, բայց, ի տարբերություն թվականների, սրանք չեն կարող գրվել թվերով, այլ միայն բառերով:

Թվական անունները լինում են երկու տեսակ՝ **քանակական** և **դասական**:

1.ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐ

Առարկաների քանակ ցույց տվող թվականները կոչվում են **քանակական թվականներ**:

Քանակական թվականները լինում են **բացարձակ, կոտորակային և բաշխական**:

Ա. Բացարձակ են կոչվում այն քանակական թվականները, որոնք ցույց են տալիս առարկաների քանակն ամբողջ թվերով:

Բացարձակ թվականներ են միավորները, տասնավորները, հարյուրավորները և բոլոր ավելի բարձր թվերը:

Հայերենի բացարձակ թվականներից բոլոր **միավորները, տասը և քսան**

տասնավորները, հարյուր-ը, հազար-ը, միլիոն-ը, միլիարդ-ը կազմությամբ **պարզ** թվականներ են, որովհետև կազմված են մեկ արմատից:

Երեսուն, քառասուն, հիսուն, վաթսուն, յոթանասուն, ութսուն, իննսուն թվականները **ածանցավոր** են, որովհետև կազմված են **-սուն** ածանցով:

Բոլոր մյուս թվականները **բարդ** են կամ բարդածանցավոր, որովհետև կազմված են մեկից ավելի արմատներից կամ արմատներից և ածանցներից: Օրինակ՝ **տասնութ, քսանչորս, հարյուր հինգ, հազար չորս հարյուր քսանմեկ** թվականները կազմված են մեկից ավելի արմատներից (**տասն-ութ, քսան-չորս** և այլն), ուրեմն բարդ են, իսկ **ութսունվեց, հարյուր երեսունյոթ, հազար իննսուներեք** բարդածանցավոր են, որովհետև կազմված են մեկից ավելի արմատներից և **-սուն** ածանցից:

Բարդ թվականներն իրենց կազմությամբ **կցական** կամ **հարադիր բարդություններ** են:

Կցական բարդություններ են այն բոլոր թվականները, որոնք կազմված են տասնավորից ու միավորից (11-ից մինչև 99-ը), օրինակ՝ **տասնմեկ, քսանյոթ, հիսունվեց, իննսուներկու**:

Հարադիր բարդություններ են 100-ից բարձր բոլոր բարդ թվականները, օրինակ՝ **հարյուր մեկ, հազար հինգ հարյուր յոթանասուն, վեց հարյուր քառասունհինգ**:

Բոլոր բացարձակ թվականները գրվում են կամ **արաբական թվանշաններով** (1, 2, 3... և այլն) կամ բառերով (**մեկ, երկու, երեք** և այլն): Բարդ թվականներից կցական բարդությունների բաղադրիչները գրվում են միասին, իսկ հարադիր բարդությունների բաղադրիչները՝ առանձին-առանձին, օրինակ՝ **քսանհինգ, վաթսունութ, քառասունչորս, բայց՝ հազար երկու հարյուր վաթսուն, մեկ միլիոն երկու հարյուր հազար իննսունմեկ**:

Հ ի Շ ի ՚ Ր

9-ը միշտ եռատառ է՝

բառավերջում՝

ինը/ինն

տասնինը/ինն

հարյուր ինը/ինն

բառամիջում՝

ինն

իննին

իննսունինը

10-ը միշտ քառատառ է

բառավերջում՝

տասը

հարյուր տասը

հազար տասը

բառամիջում՝

տասն

տասներորդ

տասնմեկ

Բացառություն՝ *տասական*

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Թ յ ո Ւ Ն

Գտիր՝ քացարձակ թվականները և գրիր՝ քառերով:

Ըստ Հերոդոտի՝ 610 թ. մ.թ. առաջ փյունիկյան ծովագնացները տեսել են Բարեհուսո հրվանդանը, իսկ 921 թ. (մ.թ.) ջենովացի Վիվալդի եղբայրները մոտեցել են նրան: Բայց այն հայտնաբերեց Բարթոլոմեո Դիեզը 1486 թ.: Վասկո դե Գամման 1497 թ. նոյեմբերի 20-ին անցավ հրվանդանը: 1497-1648 թթ. պորտուգալացիները և հոլանդացիները անհաջող գաղութացման փորձ կատարեցին: Միայն 1652 թվականին Ժան-Անտոնի Վան-Ռիզբեկը՝ հոլանդական նավատորմի վիրաբույժը, ձեռնարկուծյուն հիմնեց, բերդ կառուցեց և Բեյիթաուն քաղաքի հիմքը դրեց:

... Գաղթականները այնքան լավ էին պահպանել իրենց նախնիների տիպը, սովորուծյունները, բնավորուծյունը, ընտանեկան կենցաղը և լեզուն, որ հարավային Աֆրիկայի այդ գաղութը, կարծես, Հոլանդիայից կտրած մի անկյուն լիներ: 1838 և 1839թթ. տեղական սևամորթների ազատագրումից հետո նրանք... չհամաձայնեցին հաշտվել այդ պայմանների հետ, և հինգ հազար հոգի նախընտրեցին գաղթել Օրանժ գետի մյուս ափը:... Անգլիան չուզեց, որ այս համառ մենամարտում վերջին խոսքը նրանց պատկանի: 1848 թ. հունվարի 3-ին համապատասխան հրովարտակ հրապարակվեց: Նրանք զենքի դիմեցին և հերոսաբար կռվեցին:

(Լ. Բուսենար)

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ ն ե Ր

- ա** Ստորև տրված հատվածը կարելի՞ է տեքստ անվանել և ինչո՞ւ: Հիմնավորիր:
- բ** Առանձին սյունակներում տառերով դո՛ւրս գրիր բարդ և բարդածանցավոր թվականները:

Հ ա յ կ ա կ ա ն լ ե ճ ն ա շ խ ա թ հ

Հայկական լեռնաշխարհը մի ընդարձակ լեռնային երկիր է, որի տարածուծյունը 40 000 քառ. կմ է, միջին բարձրուծյունը՝ 1700 մ: Նրա կենտրոնում Արարատ լեռան հրաբխային զանգվածն է՝ Մեծ Մասիս/5156 մ) և Փոքր Մասիս/3914 մ) գագաթներով: Իր բարձրուծյամբ լեռնաշխարհում երկրորդը Սիփանն է/4434 մ/, երրորդը՝ քառագագաթ Արագածը/4090 մ/: Վերջինս

Հայաստանի ամենաբարձր լեռն է: Հաջորդը Կապուտջուղն է (3904 մ)՝ Զանգեզուրի լեռնաշղթայում: Հայկական լեռնաշխարհի մյուս բարձր լեռներն են Բյուրակներ (3650 մ), Սուկավետը (3445 մ), Թոնդրակը (3542 մ), Ծաղկո լեռը (3519 մ), Նեմրուժը (3050 մ), Նպատը (2332 մ), Մարուլթա սարը (2962 մ):

(«Հայաստանի պատմական աշխարհագրություն» գրքից)

Բ. Բաշխական են կոչվում այն քանակական թվականները, որոնք ցույց են տալիս առարկաների բաշխումը որոշ թվային քանակով:

Օրինակ՝ Ջորասյունները բաղկացած են **ութական** ջոկատից:

Այս նախադասության մեջ **ութական** բառը ցույց է տալիս, թե յուրաքանչյուր *գորամաս* թվով քանի՞ ջոկատ է ընդգրկում, այսինքն՝ պարզում է, թե ջոկատներն ինչ քանակով են բաշխված գորասյունների միջև, ուրեմն՝ **ութական** բառը բաշխական թվական է:

Բաշխական թվականները կազմվում են երկու ձևով.

1. Բացարձակ թվականին ավելացնելով **-ական** վերջածանցը, ինչպես՝ **մեկական, իմնական, վաթսունական, հարյուրական:**

Այս ձևով կազմված բաշխականները թվանշաններով գրելիս թվանշանից հետո դրվում է գծիկ, ապա՝ **-ական** ածանցը, օրինակ՝ 22-ական, 100-ական, 15-ական:

1. Բացարձակ թվականի կրկնությամբ, ինչպես՝ **մեկ-մեկ, քսանհինգ-քսանհինգ, հարյուր-հարյուր:**

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Թ յ ո Ւ Ն

Հետևյալ բացարձակ թվականներից կազմի՞ր բաշխականներ **-ական** ածանցով և թվականի կրկնությամբ՝ գրելով թվանշաններով և բառերով:

3, 7, 9, 13, 34, 67, 8, 13, 149, 58, 92, 21, 77:

Գ. Կոտորակային կոչվում են այն թվականները, որոնք ցույց են տալիս միավորի մեկ կամ մի քանի հավասար մասերից կազմված թվեր:

Օրինակ՝ Առաջին կուրսի ուսանողների **երկու երրորդը** քննական պարտքեր չունի, իսկ **մեկ երրորդը՝** ունի:

Այս նախադասության մեջ **երկու երրորդ** և **մեկ երրորդ** բառերը ցույց են տալիս ուսանողների քանակ՝ ամբողջի մասեր ցույց տվող թվերով: Դրանք կոտորակային թվականներ են:

Կոտորակային թվականները հասարակ և տասնորդական կոտորակներ են:

Յ ի շ ի ' ռ

Կոտորակային թվականները հարադիր բարդություններ են, որոնց առաջին բաղադրիչը՝ համարիչը, բացարձակ թվական է, իսկ երկրորդ բաղադրիչը՝ հայտարարը, կազմվում է **-րորդ, -երորդ** կամ **-երորդական** ածանցներով, ահա թե ինչու կոտորակային թվականները գրվում են առանձին:

Հասարակ կոտորակների երկրորդ բաղադրիչը կազմվում է **-րորդ** կամ **-երորդ** ածանցով, ինչպես՝ **երկու երրորդ, հինգ վեցերորդ, ինը տասնհինգերորդ, քսաներեք հարյուր հիսուներորդ**: Հասարակ կոտորակների այս բաղադրիչները ձևով նույնն են դասական թվականների հետ, բացի 1-ից, որ կոտորակային թվական լինելու դեպքում ունենում է **մեկերորդ** ձևը: Օրինակ՝ **հարյուր մեկերորդ**:

Տասնորդական կոտորակների երկրորդ բաղադրիչը կազմվում է բացարձակ թվականներին ավելացնելով **-երորդ** և **-ական** ածանցները, ինչպես՝ **երեք հարյուրերորդական, քսանութ հազարերորդական, հարյուր քսանմեկ տասը հազարերորդական**:

Վ ա ռ ժ ու լ թ յ ու լ ն

Հետևյալ բացարձակ թվականներից կազմիր կոտորակային թվականներ՝ գրելով թվանշաններով և բառերով:

- 3 և 4, 5 և 9, 3 և 100, 8 և 10, 1 և 2, 7 և 20, 37 և 100, 53 և 1000, 13 և 66, 41 և 100:

Վ ա ռ ժ ու լ թ յ ու լ ն

Գտիր քանակական թվականները և առանձին սյունակներում գրիր բացարձակ, բաշխական ու կոտորակային թվականները՝ բառերով:

Երևանը գրեթե ամբողջապես նորակառույց քաղաք է: Հին Երևանն ուներ 50 հազար բնակիչ, այսինքն՝ բնակչության այժմյան թվի 1/22-ից էլ պակաս: Այն ժամանակ, երբ կազմվում էր քաղաքի նոր հատակագիծը, ենթադրվում էր, թե Երևանն ունենալու է բնակչության այժմյան թվի 0,27-ը: Այժմյան Երևանի բնակչության թիվը 1 միլիոն հարյուր հազարից ավելի է: Խորհրդային իշխանության օրոք՝ մինչև 1963 թվականը, Երևանում կառուցվել է մոտ 2 միլիոն քառակուսի մետր բնակելի տարածույթուն:

Աշխարհի առաջին տիեզերագնացն է Յուրի Գագարինը, որը 1961 թ. ապրիլի 12-ին Երկրի շուրջը մեկ պտույտ գործեց՝ անցնելով 42000 կմ տարածույթուն: Պավել Պոպովիչը և Վալենտինա Տերեշկովան Երկրի շուրջը քառասունութական պտույտ են գործել՝ անցնելով 2000000-ական կմ տարածույթուն: Վալերի Բիկովսկին 1963 թվականին, տիեզերական տարածույթյան մեջ մնալով 110 ժամ, կատարել է 81 պտույտ՝ յուրաքանչյուր պտույտի ժամանակ անցնելով շուրջ 40740-ական կմ տարածույթուն (ընդամենը՝ 3300000 կմ):

2. ԴԱՍԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐ

Առարկայի թվային կարգը ցույց տվող թվականները կոչվում են դասական թվականներ:

Օրինակ՝ առաջին, երկրորդ, տասներորդ, քսանհինգերորդ, քսաներորդ, հարյուրերորդ:

Դասական թվականները կազմվում են **-րորդ** կամ **-երորդ** վերջածանցներն ավելացնելով բացարձակ թվականներին. **երկու, երեք, չորս** թվականներին ավելացվում է **-րորդ**, ինչպես՝ **երկրորդ, երրորդ, չորրորդ**, բոլոր մյուս թվականներին՝ **-երորդ** ածանցը, ինչպես՝ **հինգերորդ, վեցերորդ, հիսուներորդ, երեք հարյուրերորդ, հազարերորդ, միլիոներորդ** և այլն:

Մեկ բացարձակ թվականից դասական ձև չի կազմվում. դրա փոխարեն գործածվում է **առաջին** բառը: Սակայն եթե **մեկ** թվականը բարդ թվականների վերջին բաղադրիչն է, ապա կազմվում է **մեկերորդ** ձևը, օրինակ՝ **տասնմեկերորդ, հարյուր մեկերորդ** և այլն:

Երկու, երեք, չորս թվականները բարդությունների վերջին բաղադրիչ լինելու դեպքում դասականի համար նույնպես ստանում են **-երորդ** ածանցը, ինչպես՝ **տասներկուերորդ, տասներեքերորդ, տասնչորսերորդ, հարյուր երկուերորդ** և այլն:

Կցական և հարադիր բարդություններով կազմված բացարձակ թվականների դասականը կազմվում է **-երորդ** մասնիկը միայն վերջին բաղադրիչին ավելացնելով, ինչպես՝ **վաթսուհինգերորդ, հարյուր իննսունութերորդ, հազար ինը հարյուր վաթսուհինգերորդ** և այլն:

Ս ո վ ո ռ ի ´ ՚ ր և հ ի շ ի ´ ՚ ր

Դասական թվականները գրվում են.

1. Արաբական թվանշաններով. այս դեպքում թվանշանից հետո դրվում է գծիկ, ապա՝ **-րդ**, որը կարդացվում է՝ **-երորդ** կամ **-րորդ**, օրինակ՝ 5-րդ (հինգերորդ), 100-րդ (հարյուրերորդ), 12-րդ (տասներկուերորդ), 4-րդ (չորրորդ), 2-րդ (երկրորդ) և այլն:

Առաջին բառը գրվում է **1-ին** և կարդացվում է **առաջին**, բայց կարող է կարդացվել նաև **մեկին**, եթե գործածվում է որպես քանակական թվական: Օրինակ՝ Գոհարիկը սովորում է համալսարանի **1-ին (առաջին)** կուրսում, բայց՝ Հունվարի **1-ին (մեկին)** աշակերտները շնորհավորեցին իրենց ուսուցիչների Նոր տարին:

2. Հայերեն այբուբենի տառերով՝ նրանց թվական արժեքի համապատասխան. **օրինակ՝ ա (1-ին), բ (2-րդ), ժ (10-րդ), ժգ (13-րդ), լա (31-րդ), ճ (100-րդ)** և այլն:

3. Հռոմեական թվանշաններով՝ I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XX, XXX, XL (40-րդ), L (50-րդ), LX (60-րդ), C (100-րդ), CD (400-րդ), D (500-րդ), DC (600-րդ), M (1000-րդ):

4. Լրիվ տառերով՝ առաջին, երկրորդ, վաթսուներորդ, հարյուրերորդ, հազարերորդ և այլն:

Վ ա Ր Ժ ո Ն Թ յ ո Ն Ը Ն Ե Ր

Ա Կազմի՜ր դասական թվականներ հետևյալ բացարձակ թվականներից և գրի՜ր բառերով:

6, 2, 3, 169, 2124, 13, 92, 3, 4, 5, 31, 47, 59 :

Բ Հետևյալ դասական թվականները գրի՜ր հայկական այբուբենի տառերով, հռոմեական թվանշաններով և բառերով:

2-րդ, 15-րդ, 9-րդ, 41-րդ, 27-րդ, 10-րդ, 56-րդ, 68-րդ, 130-րդ, 23-րդ:

Ա Ն Ա Ձ Ա Ղ Ր Ա Ն Բ

Կազմի՜ր դասարանի աշակերտների ցուցակը, դասավորի՜ր այբբենական կարգով և հերթականությունը նշանակի՜ր հայերեն տառերով:

3. ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳՈՅԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԵՏ

Նախադասության մեջ թվական անունը՝ որպես լրացում, գործածվում է սովորաբար գոյականի հետ:

Օրինակ՝ Խորհուրդ չի ընդունում ապագայի երգը

Եվ այս է **խորհուրդը իմ յոթերորդը...** (Ե.Չարենց)

Թվականի լրացյալ հանդիսացող գոյականը կարող է լինել հոգնակի կամ եզակի թվով:

Գոյականը սովորաբար եզակի է լինում՝

ա) եթե չափի, գնի, քանակի, ժամանակի միավոր է կամ առնվում է իբրև այդպիսին: Օրինակ՝ Գարեգինը **քսան օր** մնաց Մոսկվայում: Ավտոմեքենան սլանում է **ժամում վաթսուն կիլոմետր** արագությամբ: Վարդանը գնեց **տասներկու մատիտ**: Ակուսբում հավաքվել է **երկու հարյուր հոգի**:

բ) Եթե ուշադրությունը բևեռվում է առանձնապես թվականով արտահայտված քանակի վրա:

Օրինակ՝ *Հին աշխարհը ամեն օր,
Հազար մարդ է մտնում նոր,
Հազար տարվան փորձն ու գործ
Սկսվում է ամեն օր:*

(Հովհ. Թումանյան)

*Թվականները ամսականների նման կարող են գործածվել գոյականաբար: Օրինակ՝ **Երեխաներից տասնութը գնացին քանգարան, իսկ քսանը՝ սրճարան:**

Այս նախադասության մեջ **տասնութ** և **քսան** թվականները գործածվել են գոյականաբար:

Գոյականաբար գործածվող թվականները հոլովվում են **ի** հոլովումով և հոգնակի չեն ունենում: Միայն **երկու** թվականը հոլովվելիս տարբեր ձև է ստանում՝ **երկուսը**, և ունենում է հետևյալ պատկերը:

Ուղղ.	երկուսը
Մեռ.	երկուսի
Տր.	երկուսին
Հայց.	երկուսը, երկուսին
Բաց.	երկուսից
Գործ.	երկուսով
Ներգ.	երկուսում

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Յ Յ Ո Ւ Ն

Գտի՞ր թվականները և որոշի՞ր նրանց տեսակը՝ գրելով յուրաքանչյուր տեսակի թվականները առանձին սյունակում:

Արհեստանոցներից մեկում պատանի Մկրտիչ Փափուջյանն արդեն ռադիոյով լճի վրա ղեկավարում է իր իսկ ընկերների ստեղծած նավերը: Նրա մոտ նստած՝ 59-րդ դպրոցի աշակերտ, փոքրիկ Հովակիմը ռադիոընդունիչ է պատրաստում: 8-րդ դասարանի աշակերտուհի Ծովինար Հարուժյունյանը, առատ գիսակներն ուղղելով, իր բանաստեղծուժյունն է կարդում: 5-րդ դասարանի աշակերտուհի Հռիփսիկ Մաղաթյանը քանդակում է «Քարայծն սպանված ձագի մոտ»:

Միայն Կոմիտասի պողոտայի վրա 7 նոր դպրոց ունենք, իսկ ամբողջ քաղաքում՝ 162 դպրոց՝ 84500 աշակերտներով: 40 տարի առաջ Երևանն ուներ միայն մեկ արական և մեկ իգական գիմնազիա (Գայանյան դպրոց), թեմական ու սեմինարիա:

(Հ. Սկրտչյան)

Աշխարհի առաջին հրաշալիքները կառուցվել են Հին Եգիպտոսում: Այսօր էլ այդ երկիրը հնէաբանների առանձնահատուկ ուշադրության կենտրոնում է: Եգիպտական խոշոր բուրգերը երեքն են՝ Քեոփսի, Քեփրենի և Միքերինի: Դրանք կառուցվել են մ.թ.ա. 3-րդ հազարամյակում: Քեոփսի բուրգն ունի 147մ բարձրություն: Այն կառուցված է 2 միլիոն 3 հարյուր հազար քարաբեկորներից, որոնցից յուրաքանչյուրը կշռում է միջին հաշվով 2,5 տոննա: Այս բուրգը կա-

ռուցվել է որպես խուփու փարավոնի դամբարան, կառուցման աշխատանքը տևել է 20 տարի, աշխատանքներին մասնակցել է 100 հազար ստրուկ: 17-րդ դարում բուրգ այցելած անգլիացի մաթեմատիկոս Ջոն Գրեյվսը նկատել է, որ բուրգի մեջ կան անցքեր, որոնք ծառայել են իբրև աստղագիտական դիտափողեր:

(Ռ. Ալեյն)

Ի մ ա գ ի ՚ ր

Մեր թվարկության սկիզբը համարվում է Քրիստոսի ծնունդը՝ 1 թվականը: Ուստի ունենք համառոտագրություններ՝

- Ք.ա.- Քրիստոսից առաջ,
- մ.թ.- նախքան Քրիստոսը,
- մ.թ.ա.- մեր թվարկությունից(թվականությունից)առաջ:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ ն ե ր

- ա** Բառերով գրի՛ր հետևյալ թվականները:
III, IX, XI, XXII, XXXV, XLVI, L, LXVII, LXX, CXIX, V, CII:
- բ** Կազմի՛ր հետևյալ թվականների դասականները և գրի՛ր բառերով, հայկական այբուբենի տառերով ու հռոմեական թվանշաններով:
36, 61, 103, 1247, 301, 78, 94, 752, 18, 14, 23, 41:
- գ** Կազմի՛ր նախադասություններ՝ գործածելով հետևյալ դասական թվականները:
1-ին, 3-րդ, 4-րդ, 28-րդ, 46-րդ, 9-րդ, 11-րդ:
- դ** Կազմի՛ր նախադասություններ՝ հետևյալ թվականները գործածելով գոյականաբար:
2, 7, 19, 53, 24, 16, 41, 22, 18:

Վ ա ռ ժ ու թ յ ու ն .

Տեքստի թվականները դո՛ւրս գրիր բառերով և որոշի՛ր նրանց տեսակը:

Երկիրը տիեզերքում հայտնի միակ մոլորակն է, որտեղ հնարավոր է մարդկային կյանքը: Երկրի բնակչության 1/4 մասը օգտագործում է համաշխարհային բնական ռեսուրսների 2/3-ը, իսկ մարդկանց 1/2 մասը հազիվ է ծայրը ծայրին հասցնում:

Եթե բնահողերի էրոզիայի տեմպերը հետազայում էլ մնան նախկինը, ապա մոլորակի ամբողջ գյուղատնտեսական հողերի 1/3 մասը կոչնչանա մոտ 20 տարվա ընթացքում: Յուրաքանչյուր տարում ամայացվում է 60000 քառ.կմ, որը 2 անգամ մեծ է Բելգիայի տարածքից: Ներկայումս անապատ դառնալու եզրին են գտնվում 20.000000 քառ. կմ զանազան հողեր, որը 2 անգամ գերազանցում է

Կանադայի մակերեսը: ԱՄՆ-ում և Կանադայում պարենաբույսերի աճեցման հնարավորությունները կրճատվել են 10-15%-ով, իսկ գուցեև ամբողջ 35%-ով:

(Ռ. Ալեն)

Տ ե ֆ ս ա յ ի ն ա շ խ ա ս ա ն ֆ

Էջմիածնի Մայր տաճարն ունի հազար յոթ հարյուր տարվա պատմություն: Այն կառուցվել է չորրորդ դարում՝ երեք հարյուր մեկերեք հարյուր երեք թվականներին: Տաճարը աշխարհի այն հազվագյուտ կառույցներից է, որտեղ շուրջ տասնութ դար կյանքը շարունակվել է առանց ընդմիջման: Չորս հարյուր հիսուներեք թվականին Մայր Աթոռը Էջմիածնից տեղափոխում են Դվին, ապա ինը հարյուր ութսունութ թվին կրկին հաստատում Էջմիածնում: Հինգերորդ դարի սկզբին այստեղ բացվել է առաջին դպրոցը:

Հ ա Ր Գ Ե Ր և ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ ն Ե Ր

Ա

1. Տեքստի ո՞ր տեսակն է սա՝ նկարագրական, թե՞ դատողական, փորձի՞ր հիմնավորել:
2. Հնարավո՞ր է ուրիշ պարբերություններ առանձնացնել:

Բ

1. Ի՞նչ տեսակի և քանի՞ թվական կա այս տեքստում:
2. Դարձրո՞ւ տեքստի բացարձակ թվականները բաշխական և դասական:

Թ ե ս ա յ ի ն ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ ն Ե Ր

Ա Ո՞ր շարքի բոլոր բառերն են թվականներ:

1. մի, մեկ երկրորդ, մեկուկես, քառորդ
2. մեկ-երկու, առաջին, միակ, քսանական
3. բյուր, հիսունութ, երրորդ, երկու-երկու
4. եռակի, կես, մեկական, հարյուր ութ

Բ Ո՞րն է բաշխական թվական:

1. հինգերորդ
2. հնգամյա
3. հնգական
4. հնգապատիկ

Գ Ո՞ր նախադասության մեջ կա թվական:

1. Ստացած գույգ առաջադրանքներն էլ կրկնակի հաճելի էին մեզ համար:
2. Արդեն վաղուց ես տասնոգանոց խմբի հետ եմ պարապում:
3. Դասարանների միջև անցկացվող մրցույթն ավարտվեց, և նրանք՝ և՛ պարտված ութերորդյինները, և՛ հաղթած յոթերորդյինները, բարձր աղաղակեցին:
4. Մարզիչը հրահանգեց, որ առաջին խումբը պիտի վազի մինչև մոտակա անտառը, մյուս խումբը՝ մինչև լիճը:

ԴԵՐԱՆՈՒՆ

Դերանունը որպես խոսքի մաս

1. Ընդհանուր իմաստը՝ *նյութական- առարկա, առարկայի և գործողության հատկանիշ*
2. Չևարանական առանձնահատկությունը՝ *մասամբ թեքվող, մասամբ չթեքվող*
3. Տեսակները՝ *անձնական, ցուցական, փոխադարձ, հարցական, հարաբերական, անորոշ, որոշյալ, ժխտական*
4. Շարահյուսական դերը՝ *ենթակա, ստորոգյալ կազմող բառ, գոյականական և բայական անդամի լրացում*

Դերանուն նշանակում է անվան դեր կատարող բառ:

Խոսքում գոյական, ածական, թվական անունները չկրկնվելու համար հաճախ փոխարինվում են **անվան դեր կատարող** բառերով, այսինքն՝ **դերանուններով**:

Դերանունները գոյական, ածական, թվական անունների և մակբայների փոխարեն գործածվող բառեր են:

Դերանվան նշանակությունը նախադասությունից դուրս ընդհանուր է, և միայն նախադասության մեջ կարելի է իմանալ, թե տվյալ դերանունը ի՞նչ կոնկրետ առարկա կամ ինչպիսի՛ որոշակի հատկություն է ցույց տալիս:

Դերանուն կոչվում են այն բառերը, որոնք մատնացույց են անում առարկա, հատկանիշ, քանակ՝ առանց դրանք անվանելու:

Տարբերում են դերանունների ութ տեսակ՝ **անձնական, ցուցական, փոխադարձ, հարցական, հարաբերական, որոշյալ, անորոշ, ժխտական:**

Գ ա Ր Գ Ե Ր և ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն մ Բ ն Ե Ր

Կարդա՛ և որոշի՛ր.

- ա** Ընդգծված դերանունները ի՞նչ նշանակությամբ կամ ո՞ր բառի փոխարեն են գործածված:
- բ** Դրանցից որո՞նք են առարկա (անձ) ցույց տալիս, որո՞նք հատկանիշ:
- գ** Այդ դերանուններից ո՞րը ի՞նչ հարցի է պատասխանում և որպես նախադասության ի՞նչ անդամ է գործածված:

«ԱՂԱՍՈՒՑ ՕՐԻՆԱԿ ԱՌ...»

Սովորում էր նա Վանի կենտրոնական վարժարանում, բայց նրա մասին խոսում էին բոլոր դպրոցներում:

- Սովորեցե՛ք Աղասի Խանջյանի նման, - հաճախ լսում էինք մենք՝ Երամյան դպրոցի աշակերտներս, մեր ուսուցիչներին:

- Աղասի Խանջյանի մայրն էլ կասի տղաս դպրոց կերթա, քո մայրն էլ, - դատում էին մայրերը՝ դատապարտելով իրենց զավակներին:

Բայց եթե Վանի զանազան դպրոցների աշակերտները դպրոցներում միայն լսում էին նրա մասին, ապա ինձ վիճակված էր լսել նրա անունը նաև տանը: Ամեն անգամ, երբ մայրս լինում էր նրանց մոտ, մի ամբողջ շաբաթ խոսում էր Աղասու մասին:

- Մարդ այդպիսի տղա ունենա. խելոք, սուս-փուս, ժամերով՝ գրքի, տետրակի հետ... Բոլոր դասերից հինգ ու խաչ, հինգ ու խաչ...

Ամեն անգամ մայրիկը վերադառնում էր ավելի հարուստ տպավորություններով, պատմում նորանոր մանրամասներ նրա մասին, պատմում եռանդով ու ոգևորությամբ և վերջացնում անփոփոխ եզրակացություններով. «Աղասուց օրինակ առ...»:

(Գ. Մահարի)

1. ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Անձնական դերանունները մատնացույց են անում խոսող, խոսակից կամ մի երրորդ անձ՝ առանց դրանց անվանելու:

1. Խոսքի մեջ խոսողը առաջին դեմքն է, խոսակիցը՝ երկրորդ, իսկ այն անձը կամ առարկան, որի մասին խոսվում է՝ երրորդ: Ըստ այդմ՝ անձնական դերանունները լինում են երեք դեմքի:

ա. Առաջին դեմքի են **ես**, **ինքս** դերանունները, որոնք մատնացույց են անում խոսող անձ կամ դեմք:

- Օրինակ՝** Կենսական ծովի հույզերի միջին
- Ես** ժայռի նման կանգնած եմ ամուր:
- Ինքս** էլ չգիտեմ, թե ինչ եմ ուզում:

(Ավ. Իսահակյան)

բ. Երկրորդ դեմքի են **դու**, **ինքդ** դերանունները, որոնք գործածվում են խոսակցի անվան փոխարեն և մատնացույց են անում խոսակից անձ կամ դեմք:

- Օրինակ՝** - Քեռի՛ Դանիել, ամենքից շնորհքով **դու** գտնվեցիր:
- Ինքդ** կհամոզվես:

գ. Երրորդ դեմքի են **նա, ինքը** դերանունները, որոնք գործածվում են մի երրորդ անձի անվան փոխարեն և մատնացույց են անում ո՛չ խոսող, ո՛չ էլ խոսակից, այլ **մի ուրիշ անձ կամ դեմք**:

Օրինակ՝

Հին հողագործն ուրիշ բան էր որոնում. **նա** ուզում էր տեսնել ողկույզի առաջին ժպիտը:

Գուռը բացեց **ինքը՝** Ահարոնը՝ ծխախոտը բռնած ատամներով:

2. Անձնական դերանուններն ունեն երկու թիվ՝ **եզակի և հոգնակի**:

Եզակի	Հոգնակի
I դեմք – ես , ինքս	մենք, ինքներս
II դեմք - դու, ինքդ	դուք, ինքներդ
III դեմք – նա, ինքը	նրանք, իրենք

Յ ի Ե ի՛ ր

Ինքները ձևն այլևս մերժելի է:

Դրա փոխարեն գործածիր **իրենք**:

3. Գործող անձը կամ դեմքը հատկապես շեշտելու համար **ինքս, ինքդ, ինքը** դերանունները հաճախ գործածվում են **ես, դու, նա** դերանունների հետ միասին՝ **ես ինքս, դու ինքդ, նա ինքը**:

Օրինակ՝

Իսկ ձեր վերքերին, պարոն, **ես ինքս** բժիշկ կլինեմ:

Դու ինքդ քեզ շատ լավ ես բուժել, ոչինչ չկա:

Նա ինքը չէր լսում իր ձայնը. և ամենից սարսափելի նրան թվաց այդ:

Ես ինքս, դու ինքդ, նա ինքը դերանունները գրվում են անջատ և կետադրական որևէ նշանով չեն բաժանվում:

4. Անձնական դերանունները գործածվում են նաև կենդանիների և առարկաների անունների փոխարեն, երբ սրանք խոսողի կամ գրողի կողմից դիտվում են որպես անձ:

Օրինակ՝

Ես մի անտեր ծերուկ եմ,
Բայց պատվավոր մի մուկ եմ:

(Աք. Խնկոյան)

Կմեռնեմ, միայն թե **դու** դարերում ազատ խշշաս,
Իմ հեռու՛, հեռու՛, հեռու՛, նաիրյան դալար բարդի...

(Հ. Սահյան)

Հ ի շ ի ' ր

Քաղաքավարության համար **դու**-ի փոխարեն գործածվում է նույն դերանվան **դուք** հոգնակին իր հոլովված ձերով, որը գրվում է մեծատառով՝ **Դուք, Ձեր, Ձեզ, Ձեզ/ա/նից, Ձեզ/ա/նով, Ձեզ/ա/նում**:

Օրինակ՝

Այս երեկո կրկին **Դուք**

Եկաք, որպես հուշ...

(Վ. Տերյան)

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ք

Կազմիր այդ ձևերով նախադասություններ ինքդ:

Վ ա Ր Ժ ու Լ թ յ ու Լ Ո Ս Ե Ր

ա Տրված տեքստում գտիր անձնական դերանունները, որոշիր դրանց դեմքն ու թիվը:

բ Անձնական դերանունների եզակին դարձրու՝ համապատասխան փոփոխություն կատարելով դրանց հետ համաձայնող անդամների մեջ:

Կես ժամ էր մնում, որ ես տանից դուրս եկա և դիմեցի դեպի նրանց ամառանոցը:

Երբ ես ներս մտա բակ, նա, նստած պատշգամբում, կարդում էր: Ինձ նկատելով՝ նա թողեց գիրքը և արագ իջավ:

- Դուք բարկացած եք ինձ վրա:

Ես լուռ էի. ոչինչ չէի գտնում ասելու:

- Ներեցե՛ք, - շարունակեց նա, - ես չէի կարող տեսնել Ձեզ:

Մենք լուռ անցանք պատշգամբը: Նա առաջարկեց նստել: Մոտ մի րոպե լուռ էինք. նա կախ էր ձգել գլուխը, ես նայում էի նրան... Հանկարծ նա անսպասելի բարձրացրեց գլուխը և հարցրեց.

- Կուզե՞ք տամ Ձեզ Ձեր նամակները:

(Մ. Մանվելյան)

գ Արտագրիր՝ լրացնելով բաց թողնված անձնական դերանունները: Բանավոր որոշիր դրանց դեմքն ու թիվը:

Տղաներն այնքան հոգնած էին, որ գուցե քնեին մինչև առավոտ, եթե դրսից եկող աղմուկը չարթնացներ...:

- Ուրեմն, ... «Անտառի տու՞նն» եք որոնում, իսկ ինչու՞:

- Չգիտեմ, - պատասխանեց Արմենը, - դա առաջադրանք է խորհրդի կողմից: Եվ ... պետք է կատարենք այդ առաջադրանքը:

Ջունգլիների բնակիչները գիշերային անձրևից հետո դեռ չէին դուրս եկել... Թաքստոցներից: ... շատ մրսկան են և երբեք որսի համար անմիջապես չեն սկսում ղեգերումները:

... Քայլում էին խիտ թավուտով: Արմենը գնում էր Միմբեուլի հետքերով ու մտածում, թե ինչու՞ է այդ զոկտորը թափառում ջունգլիներում:

- Միմբեուլ, - ասաց Արմենը, - ... առաջ հանդիպե՞լ ես զոկտորին:
- Ո՛չ:
- ... էլ չեմ հանդիպել:
- Քիչ հետո ... արդեն գետափին էին:

(Կ. Մինոյան)

ԴԵՐԱՆՎԱՆԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Գերանունների մի մասը, այդ թվում նաև անձնական դերանունները ունեն առանձնահատուկ՝ գոյականից տարբեր հոլովում: Սրանք սեռական հոլովում հոլովական վերջավորություն չեն ստանում, այլ ունենում են մի ուրիշ հիմք:

Ա ն գ ի՛ր ի մ ա ց ի ր

Ե գ ա կ ի թ ի վ

	Առաջին դեմք	Երկրորդ դեմք	Երրորդ դեմք
Ուղղ.	ես, ինքս	դու, ինքդ	նա, ինքը
Սեռ.	իմ	քո	նրա, իր
Տր.	իմձ	քեզ	նրան, իրեն
Հայց.	իմձ	քեզ	նրան, իրեն
Բաց.	իմձնից, ինձանից	քեզնից, քեզանից	նրանից, իրենից
Գործ.	իմձնով, ինձանով	քեզնով, քեզանով	նրանով, իրենով
Ներգ.	իմձնում, ինձանում	քեզնում, քեզանում	նրանում, իրենում

Հ ո գ ն ա կ ի թ ի վ

	Առաջին դեմք	Երկրորդ դեմք	Երրորդ դեմք
Ուղղ.	մենք, ինքներս	դուք, ինքներդ	նրանք, իրենք
Սեռ.	մեր	ձեր	նրանց, իրենց
Տր.	մեզ	ձեզ	նրանց, իրենց
Հայց.	մեզ	ձեզ	նրանց, իրենց
Բաց.	մեզնից, մեզանից	ձեզնից, ձեզանից	նրանցից, իրենցից
Գործ.	մեզնով, մեզանով	ձեզնով, ձեզանով	նրանցով, իրենցով
Ներգ.	մեզնում, մեզանում	ձեզնում, ձեզանում	նրանցում, իրենցում

Անձնական դերանունները նախադասության մեջ լինում են **ենթակա, ստորոգյալ կազմող բառ, լրացում:**

Օրինակ՝ Նա է արժանի կյանքին, ով ամեն օր մարտի է զնում հանուն այդ կյանքի:

նա – ենթակա

Ես նախանձում եմ **քեզ**, ծովի՛ որդի խիզախ :

ես- ենթակա, քեզ- բայական անդամի լրացում

Որդի՛ս, հիմա տան տղամարդը **դու** ես:

դու- ստորոգյալ կազմող բառ

Անցնում էին և պիտի որ անցնեին դեռ

Իրենց ճամփան անմահության ու սխրանքի

իրենց- գոյականի լրացում:

Վ ա Ր Ժ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Տրված հատվածից դո՛ւրս գրի՛ր անձնական դերանունները և որոշի՛ր դրանց դեմքը, թիվը և հոլովը:

Արդյոք դու և միշտ սիրալի՞ր ես Հյուրերիդ նկատմամբ:

Ահա թակեցին դուռը: Քեզ մոտ են եկել ընկերներդ: Նրանք քո Հյուրերն են: Առաջին իսկ ըոպեից նրանք պետք է զգան, որ դու ուրախ ես նրանց գալու համար:

Հյուրերին դիմավորի՛ր սիրալի՛ր և ժպտերես: Եթե քո տրամադրու-թյունը վատ է, աշխատի՛ր, որ նրանք չնկատեն, թե չէ կարող են զղ-ջալ իրենց գալու համար:

Օգնի՛ր Հյուրիդ հանելու և կախելու վերարկուն: Հետո իրեն ուղեկ-ցի՛ր քո սենյակը և թո՛ւյլ տուր, որ առաջինը ինքը ներս մտնի:

Եթե սենյակում մարդիկ կան, նրանց ծանոթացրո՛ւ նորեկի հետ, ասելով՝

- Ծանոթացե՛ք, իմ ընկերն է:

Եթե սենյակ է մտնում քեզնից մեծը, ընկերոջդ ներկայացրո՛ւ նրան:

Հյուրերը ընդունելիս աշխատի՛ր քեզ պահել այնպես, որ նրանք քեզ հետ ուրախ և հաճելի ժամանակ անցկացնեն: Մտածի՛ր նրանց և ոչ թե քո մասին:

(Ա. Դորոխով)

Ա Ռ Ա Ջ Ա Ղ Ր Ա Ն Բ Ն Ե Ր

ա Կազմի՛ր կամ գեղարվեստական գրականությունից դո՛ւրս գրի՛ր նախադասություններ անձնական դերանունների տարբեր հոլովներով:

բ Գրի՛ր «Եկե՛ք զվարճանալք» թեմայով կապակցված խոսք՝ հնարավորինս շատ դերանուններ գործածելով:

2. Ց ՈՒ Ց Ա Կ Ա Ն Դ Ե Ր Ա Ն ՈՒ Ն Ն Ե Ր

Ցուցական դերանունները մատնացույց են անում առարկա, հատկություն, քանակ, գործողության տեղ և ձև՝ առանց դրանք անվանելու:

Օրինակ՝ Այնպես գգվող է երեկոն անապի,
 Ծաղիկներն այնպես նազով են փակվում: (Վ.Տերյան)

Ա ն գ ի Ր ի մ ա ց ի՛ր

Ցուցական դերանուններն են՝ սա, դա, նա, այս, այդ, այն, սույն, նույն, միևնույն, մյուս, այսպես, այդպես, այնպես, նույնպես, այսպիսի, այդպիսի, այնպիսի, նույնպիսի, այսքան, այդքան, այնքան, նույնքան, այսչափ, այդչափ, այնչափ, նույնչափ, այստեղ, այդտեղ, այնտեղ, նույնտեղ:

Սա, դա, նա դերանունները գործածվում են և՛ անձի, և՛ իրի փոխարեն:

Օրինակ՝

Դա առաջին աղջիկն էր, որի հետ Դիանան խոսում էր այդքան մտերիմ:

Դա առաջին ջերմաէլեկտրակայանն է հայոց լեռնաշխարհում:

ՑՈՒՑԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

Ե գ ա կ ի թ ի վ

Ուղղ.	սա	դա	նա
Սեռ.	սրա	դրա	նրա
Տր.	սրան	դրան	նրան
Հայց.	սա (սրան)	դա (դրան)	նա (նրան)
Բաց.	սրանից	դրանից	նրանից
Գործ.	սրանով	դրանով	նրանով
Ներգ.	սրանում	դրանում	նրանում

Հ ո գ ն ա կ ի թ ի վ

Ուղղ.	սրանք	դրանք	նրանք
Սեռ.	սրանց	դրանց	նրանց
Տր.	սրանց	դրանց	նրանց
Հայց.	սրանք (սրանց)	դրանք (դրանց)	նրանք(նրանց)
Բաց.	սրանցից	դրանցից	նրանցից
Գործ.	սրանցով	դրանցով	նրանցով
Ներգ.	սրանցում	դրանցում	նրանցում

1. Իրի անվան փոխարեն գործածելիս **սա, դա, նա** դերանունների հայցական հոլովը նման է լինում ուղղականին, իսկ անձի անվան փոխարեն գործածելիս՝ տրականին:

2. **Այս, այդ, այն** դերանունները երբեմն գործածվում են գոյականաբար՝ ունենալով միայն եզակի թիվ և ուղղական կամ հայցական հոլովածև: Օրինակ՝ Ես **այն** եմ սիրում: **Այն** ի՞նչ է:

3. **Այստեղ, այդտեղ, այնտեղ** դերանունները հոլովվում են գոյական անվան պես՝ ենթարկվելով **ի** հոլովման, օրինակ՝ **այստեղ, այստեղի, այստեղից** և այլն:

Մնացած ցուցական դերանուններից հոլովվում են միայն գոյականաբար գործածվողները՝ դարձյալ ենթարկվելով **ի** հոլովման. օրինակ՝ **այսքանը, այսքանի, այսքանին, մյուսը, մյուսի, մյուսին, մյուսից...** **այդպիսիները, այդպիսիների, այդպիսիներից** և այլն:

4. Ցուցական դերանունները կազմությամբ լինում են **պարզ և բարդ**: Բարդ ցուցական դերանունները կազմվում են **այս, այդ, այն, նույն** դերանուններից ու **քան, պես, չափ, տեղ** բառերից և գրվում են միացած, օրինակ՝ **այսքան, այդպիսի, այնպիսի, այնչափ, նույնտեղ** և այլն:

Քան, չափ, տեղ բառերով բարդված **այսքան, այդչափ, այնտեղ** և այլ ցուցականները հոգնակի թվով չեն գործածվում:

5. Ցուցական դերանունները նախադասության մեջ լինում են՝ **ենթակա, ստորոգյալ կազմող բառ, լրացում**:

Օրինակ՝ Սա (ենթակա) ինձ համար ամեն ինչ է :

Ահա **սքանք** (ստորոգյալ կազմող բառ) են բնակարանի հավակնորդները:

Այստեղից (ստորոգյալի լրացում) սկսվում է դաշտը:

Այս (գոյականի լրացում) գիշեր նորից լալիս էր քամին

Իմ դռան առաջ, իմ պատերի տակ... (Վ. Տ.):

ՑՈՒՑԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԳԾԱՊԱՏԿԵՐԸ

Առարկա մատնանշող դերանուններ	Առարկայի հատկություն մատնանշող դերանուններ	Առարկայի քանակ մատնանշող դերանուններ	Գործողության հատկանիշ մատնանշող դերանուններ
սա, դա , նա	այս, այսպիսի, այդ, այդպիսի, այն, այնպիսի, նույն, նույնպիսի, միևնույն, մյուս սույն,	այսքան, այդքան, այնքան, նույնքան, այսչափ, այդչափ, այնչափ, նույնչափ	այսպես, այդպես, այնպես, նույնպես, այստեղ, այդտեղ, այնտեղ, նույնտեղ

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Գտի՛ր ցուցական դերանունները և որոշի՛ր, թե ի՛նչ են մատնացույց անում դրանք:

Ես չեմ տա այս մարդու ո՛չ անունը , ո՛չ ազգանունը, կասեմ միայն, որ ես նրան հանդիպեցի երկաթուղային վագոնում, նոյեմբերյան մի գիշեր:

Այդ գիշե՛րը... կրկին անգամ պատկերանում է ինձ այդ մուսյլ գիշերը վագոնում:

... Զինվորները լուռ են:

Ուղեկիրցս շարունակում է.

- Ես էլ ահա գնում եմ այնտեղ՝ պարտքս կատարելու: Չնայած հայրս չէր թողնում, բայց այսպիսի մի ժամանակ հայ տղամարդը կարո՞ղ է տանը նստել...

Այո՛, նա գնում է ուղղակի գործի մեջ մտնելու և մտադիր է ծառայել իբրև հասարակ զինվոր, որովհետև այդ ձևով կարելի է սպասավորել հայրենիքին: Հեշտ է, իհարկե, բարձր պաշտոնները վերցնել և հրամաններ տալ, սակայն հայրենասիրությունը դրա մեջ չէ. հայրենասիրությունն այն է, որ մարդ, արհամարհելով ամեն տեսակ վտանգ, գնա՛ առաջին շարքում կռվելու իբրև հասարակ զինվոր:

- Այդպես չէ՞, հայրենակիրցնե՛ր:

- Իհարկե՛, -ասում են զինվորները:

(Ստ. Զորյան)

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ ն ե Ր

ա Հոլովի՛ր նույն(ը), այդքան(ը), մյուս(ը) դերանունները:

բ Կազմի՛ր նախադասություններ՝ օգտագործելով այդ դերանունների տարբեր հոլովածները:

գ Կազմի՛ր նախադասություններ այս, այդ, այն դերանունների՝ թե՛ առարկա, թե՛ առարկայի հատկություն ցույց տվող իմաստներով:

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Գտի՛ր ցուցական դերանունները և որոշի՛ր, թե նախադասության ի՛նչ անդամ են:

Գյուղն էր նրան պահում. մի օր մեկի տանը, մյուս օրը մյուսի գոմում կամ մարագում քնում էր մինչև լուսաբաց և էլի վեր կենում, նախիրը քշում (Ա. Բ.):

- Այդքան խիստ մի՛ լինեք, ընկե՛ր, - շարունակում է իմ պաշտպանը (Ադ.):

- Համակրելի երիտասարդ է, ինձ դուր եկավ. ա՛յ, այդպիսի մարդիկ կյանքում չեն մոլորվի (Ար. Ավ.):

Դ-ա նեղ ճանապարհ էր, բայց նա տանում,

Իմ աշխարհն էր կապում աշխարհի հետ (Հր. Հովհ.):

Սա արյուն քարն է: Սրա տակ գետի այն կողմից եկած Նադիր շահի ավազակները մորթել են իմ մեծ պապին ու ջորին տարել (Ս. Խ.):
 «Աբու-Լալան» գրել են այդպես՝ գյուղում, գրքերից կտրված (Ավ. Իս.):
 Վալյան ուզեց նշմարել իր ուռնահետքերը, բայց դրանք չկային (Կ. Տ.):
 Բայց հեռավոր այս ձորում մնում է այս գերեզանդ և նրա մեջ ամփոփված մարդու պատմությունը (Ս. Խ.): Այստեղ իր միակ փոքրիկ որդու հետ բնակվում էր մի այրի կին (Բաֆ.): Նույն պահին գետի հանգիստ մակերեսը հանկարծ հուզվեց (Կ. Սիմ.):

3. ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Փոխադարձ դերանունները մատնացույց են անում գործողությամբ իրար հետ կապված առարկաներ կամ անձեր, առանց դրանք անվանելու:

Օրինակ՝

Իրար հետ կյանքի երգն ենք լսում...

(Վ. Տերյան)

Ա ն գ ի ր ի մ ա ց ի ´ ր

Փոխադարձ դերանուններն են՝ **իրար, միմյանց, մեկմեկու** կամ **մեկմեկի**:

ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

Հոգնակի թիվ

Ուղղ.				
Սեռ.	իրար	միմյանց	մեկմեկու	մեկմեկի
Տր.	իրար	միմյանց	մեկմեկու	մեկմեկի
Հայց.	իրար	միմյանց	մեկմեկու	մեկմեկի
Բաց.	իրարից	միմյանցից	մեկմեկուց	մեկմեկից
Գործ.	իրարով	միմյանցով	մեկմեկով	մեկմեկով
Ներգ.				

1. Փոխադարձ դերանունները եզակի թիվ և ուղղական ու ներգոյական հոլովներ չունեն: Սրանց սեռական, տրական և հայցական հոլովները ձևով նույնն են:
2. Փոխադարձ դերանունները նախադասության մեջ լինում են միայն լրացում:

Օրինակ՝

Մի մոռացկոտ անձրև

Ու մի երկչոտ քամի

Դաշնագիր են կնքել **մեկմեկու** հետ՝

Բնավ չհարցնելով կամքն աշխարհի:

(Պ. Սևակ)

Մեկմեկու – բայական անդամի լրացում:

Չարածճի երեխաները բարձրացել էին **իրար** շալակ:

Իրար- գոյականի լրացում

Վ ա Ր Ժ ո Ն Թ յ ո Ն Ը

Գտի՛ր փոխադարձ դերանունները և որոշի՛ր դրանց հոլովը:

Սկսեցին իրար կտրելով, իրար ուղղելով, որը սկզբից, որը վերջից, որը միջից պատմել ամբողջ եղելությունը (Ն. Դ.): Բոլորի դեմքին էլ տխրություն կար. հարցնում էին իրար, թե որտեղից կարող էր ցավը պատահած լինել (Ա. Բ.): Մոտ քսան մետր բարձրության վրա մեկմեկու պոչից բռնելով՝ մի կենդանի շղթա կազմեցին (Կ. Սիմ.):

... Կանչում են, մայում գառն ու մաքին,

Անուշ ձայներով փնտրում միմյանց.

... Սարեր ու ձորեր իրար երեսի

Նայում են, ժպտում ամպի մշուշով...

... Սև սավերները հսկա լեռներից

Չորերն են ընկել, մեկմեկի գրկել (Վ. Սիր.):

Ջուռնաչին փչեց կոխի եղանակ,

Ահել ու ջահել իրարով անցան (Հ. Թ.):

Մեզ կյանքը նետեց միմյանցից հեռու,

Եվ մենք չուզեցինք մեկմեկու կանչել (Վ. Տ.):

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Բ

Գրի՛ր շարադրություն «Խաղ անձրևի հետ» վերնագրով՝ օգտագործելով անձնական, ցուցական և փոխադարձ դերանուններ:

4. ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Հարցական դերանունները արտահայտում են հարցում խոսողին ծանոթ անծի կամ առարկայի, սրանց հատկության, թվի, գործողության տեղի, ժամանակի, ձևի և այլնի մասին՝ առանց դրանք անվանելու:

Օրինակ՝ Աշուն, քաղցր ու բաղձալի,
Ի՞նչ խոսքերով երգեմ քեզ...

(Վ.Տերյան)

Ա ն գ ի Ր ի մ ա գ ի ՚ Ր

Հարցական դերանուններն են՝ **ո՞վ, ի՞նչ, ինչպիսի՞, ինչքա՞ն, ինչչա՞փ, ինչպե՞ս, ինչու՞, ո՞ր, ո՞րը, որքա՞ն, որչա՞փ, որպիսի՞, ո՞րերորդ, որտե՞ղ, ե՞րբ, ու՞ր, քանի՞, քանի՞սը, քանի՞երորդ:**

ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

1. Հարցական դերանուններից միայն **ո՞վ** դերանունն է, որ գոյականներից տարբեր հոլովում ունի: Սա ներգոյական հոլով չունի. սեռականը լինում է **ո՞ւմ**, որից կազմվում են մյուս հոլովաձևերը. ա յ ս պ ք ս`

Ուղղ.	ո՞վ	Բաց.	ուսի՞ց
Սեռ.	ու՞մ	Գործ.	ուսմո՞վ
Տր.	ու՞մ	Ներգ.	–
Հայց.	ու՞մ		

Ո՞վ դերանվան հոգնակին լինում է **ուլքե՞ր**, որն ունի միայն ուղղական հոլովաձև:

2. **Ե՞րբ** դերանունը ենթարկվում է **-վա** հոլովման: Սա հոգնակի թիվ չունի, իսկ եզակի թվում հոլովվում է **ե՞րբ, երբվա՞, երբվա՞ն, ե՞րբ, երբվանի՞ց** :

3. Մնացած հարցական դերանունները հոլովվելիս ենթարկվում են **ի** հոլովման:

Գոյական անվան փոխարեն հարցումով գործածվող և հոլովվող դերանուններն են **ի՞նչ, ո՞ր, քանի՞սը, որտե՞ղ**:

Ի մ ա ց ի ՚ ռ

Քանի՞սը դերանունը **քանի՞** դերանվան գրաբարյան հոգնակի հայցականի ձևն է, որը ժամանակակից հայերենում արդեն ընկալվում է գոյական անվան փոխարեն գործածվող առանձին դերանուն, իսկ **քանի՞**-ն` ամականի և մակբայի:

Քանի՞ս(ը) դերանվան հոգնակին (**քանիսնե՞րը**) գործածական չէ:

Օրինակ` - **Քանի՞սն** ես ուզում:

- Մեկը կամ, ավելի շուտ, տվե՛ք երեքը:

Ո՞ր դերանվան հոգնակին լինում է **որո՞նք** և ենթարկվում է **ց** հոլովման, իսկ **որտե՞ղ** դերանունը հոգնակի թիվ չունի, այն լրացվում է **ո՞ր տեղերը (ո՞ր տեղերի, ո՞ր տեղերից** և այլն) հարադրությամբ:

Եզակի թիվ

Ուղղ.	ի՞նչ(ը)	ո՞ր(ը)	քանի՞սը	որտե՞ղ
Սեռ.	ինչի՞	որի՞	քանիսի՞	որտեղի՞
Տր.	ինչի՞(ն)	որի՞(ն)	քանիսի՞ն	որտեղի՞
Հայց.	ի՞նչ(ը)	ո՞ր(ը), որի՞(ն)	քանի՞սը (ին)	որտե՞ղ
Բաց.	ինչի՞ց	որի՞ց	քանիսի՞ց	որտեղի՞ց
Գործ.	ինչո՞վ	որո՞վ	քանիսո՞վ	որտեղո՞վ
Ներգ.	ինչո՞ւմ	որո՞ւմ	քանիսո՞ւմ	

Հոգնակի թիվ

Ուղղ.	ինչե՞ր(ը)	որո՞նք		
Մեռ.	ինչերի՞	որո՞նց		
Տր.	ինչերի՞(ն)	որո՞նց		
Հայց.	ինչե՞ր(ը)	որո՞նց (որոնք)	Չունի	Չունի
Բաց.	ինչերի՞ց	որոնցի՞ց		
Գործ.	ինչերո՞վ	որոնցո՞վ		
Ներգ.	ինչերո՞ւմ	որոնցո՞ւմ		

4. Որքա՞ն, որչա՞փ, ինչչա՞փ, ինչպիսի՞, որպիսի՞, քանի՞երորդ, ո՞րերորդ դերանունները հոլովվում են միայն գոյականաբար գործածվելիս և դարձյալ ենթարկվում են ի հոլովման. այսպես՝ որքա՞նը, որքանի՞, որքանի՞ց..., քանի՞երորդը, քանի՞երորդի, քանի՞երորդից..., ինչպիսինե՞րը, ինչպիսիների՞, ինչպիսիների՞ց և այլն:

5. Հարցական դերանունները նախադասության մեջ լինում են՝ ենթակա, ստորոգյալ կազմող բառ, լրացում:

Օրինակ՝

Մասնա քար ու հող հեղեղի, տանի

Ո՞վ (ենթակա) դեմը կերթա, ո՞վ կռիվ կանի:

Մեր ուզածն ի՞նչ (ստորոգյալ կազմող բառ) է. – մի կտոր չոր հաց,

Էն էլ հրե՛ն, հա՛ – երկնքից կախված:

- Ու՞ր (ստորոգյալի լրացում) կորար, Անու՛շ, այ մագդ կտրած... (Հ. Թ.):

Հարցական դերանունների վերջին ձայնավորի վրա դրվում է հարցական նշան, օրինակ՝ ո՞վ, ե՞րբ, որքա՞ն, ինչպիսի՞, որտե՞ղ և այլն:

Բացառություն են կազմում քանի՞երորդ, ո՞րերորդ դերանունները:

Հարցական դերանունները երբեմն գրվում են բացականչական նշանով:

Օրինակ՝ Ա՛խ, ինչքա՛ն, ինչքա՛ն կուզեի լինել զինվոր հասարակ... (Ավ. Իս.):

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Ք Յ ո Ւ Ն

Գտի՛ր հարցական դերանունները, որոշի՛ր դրանց պաշտոնն ու հոլովը:

- Ասա՛ ինձ՝ ինչու՞ են քանդվում մարդկանց՝ իրար միացնող կամուրջները, հայրի՛կ: Ի՞նչը քեզ քայքայեց, հայրի՛կ, ինչի՞ց փչրվեց քո ազնվական հոգու կարմիր տուֆը... Դու մայրիկի հետ կովե՞լ ես, ինչի՞ համար...

Ո՞ր որդին է հասկանում հորը և ինչու՞ պիտի հասկանա: Հայրերն են, որ պիտի հասկանան որդիներին՝ դա նրանց պատիժն է և երջանկությունը միաժամանակ: (Վ. Պետրոսյան)

- Ո՞վ ասաց՝ հիվանդ եմ: Մա՞յրս: Նա միշտ կամ իրեն է հիվանդ երևակայում, կամ ինձ:... - Այս բոլորը լավ,- ասացի ես, - բայց դու

ինչո՞վ ես կերակրում քեզ ու մորդ:

- Դու որտեղի՞ց իմացար...

- Ի՞նչ էր Լևոնի նախազիծը՝ բացատրել չեմ կարող...

- Բայց ի՞նչ է գողացել իմ որդին և ումի՞ց է գողացել,- հարցրեց

Սիմոնը:

Ա ո ա ջ ա դ ր ա ն ֆ

(Շիրվանզադե)

ա Գեղարվեստական գրականությունից դո՛րս գրիր հարցական դերանուններով նախադասություններ:

բ Գրի՛ր կապակցված խոսք «Ես հաշվում եմ աշնան գույները...» քեմայով:

5. ՀԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Հարաբերական դերանունները նույն հարցական դերանուններն են, որոնք, սակայն, արտահայտում են ոչ թե հարցում, այլ մի նախադասության կապը, հարաբերելը մյուսին:

Օրինակ՝ Երբ բաց եղան գարնան կանաչ դռները,
Քնար դառան աղբյուրները Բինգյուլի... (Ավ. Իս.):

Ա ն գ ի ռ ի մ ա ց ի ՚ ռ

Հարաբերական դերանուններն են՝ ով, ինչ, ինչպիսի, ինչքան, ինչչափ, ինչպես, որ, որքան, որչափ, որպիսի, որերորդ, որտեղ, երբ,ուր, քանի, քանիսը, քանիերորդ:

Հարաբերական դերանունները հոլովվում են հարցական դերանունների պես և նախադասության մեջ կատարում են նույն պաշտոնները, ինչ որ հարցականները, այն է՝ ենթակա, ստորոգյալ կազմող բառ, լրացում:

Օրինակ՝ Ով ալարի, ոչ դալարի (ժող.): Ով – ենթակա:

Մեր պահանջը որքան է, այնքան էլ սովեք:

Որքան- ստորոգյալ կազմող բառ:

Ինչ ցանես, այն էլ կհնձես (ժող.): Ինչ- ստորոգյալի լրացում:

Ում սայլին որ կնստի, նրա հորովելը կկանչի (ժող.): Ում- գոյականի լրացում:

ՀԱՐՑԱ - ՀԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԳԾԱՊԱՏԿԵՐԸ

Առարկայի մասին հարցում-հարաբերություն արտահայտող դերանուններ	Առարկայի հատկության մասին հարցում-հարաբերություն արտահայտող դերանուններ	Առարկայի քանակի մասին հարցում-հարաբերություն արտահայտող դերանուններ	Գործողության հատկանիշի մասին հարցում-հարաբերություն արտահայտող դերանուններ
ո՞վ, ի՞նչ(ը) ո՞ր(ը)	ինչպիսի՞, որպիսի՞	ինչքա՞ն, ինչչա՞փ, որքա՞ն, որչա՞փ, ո՞րերորդ, քանի՞երորդ, քանի՞, քանի՞սը	ինչպե՞ս, ինչո՞ւ, ե՞րբ, ո՞ր, որտե՞ղ

Վ ա Ր Ժ ու Թ յ ու Ը ն Ե Ր

ա Յո՛ւյց տուր հարաբերական դերանունները, բացատրի՛ր դրանց դերը նախադասության մեջ:

*Ո՛ւր էլ լինեմ - չե՛մ մոռանա ես ողբաձայն երգերը մեր,
Չե՛մ մոռանա աղոթք դարձած երկաթագիր գրքերը մեր,
Ինչքան էլ սուր սիրտս խոցեն արյունաքամ վերքերը մեր –
էլի՛ ես որք ու արնավառ իմ Հայաստան – յարն եմ սիրում:*

(Ե. Չարենց)

*Ինչ աղբյուրից մարդ ջուր խմի, էն աղբյուրը քար չի գցի:
Ինչքան որ գիտուն լինես, չիմացածդ մի անգետից հարցրու:*

Ով աշխատի՝ նա կուտի:

Որտեղ տանձ, պոչը հետն է:

Քանի լեզու գիտես, այդքան մարդ ես:

Ում բախտը ծովեց, նրա ձին ախոռում էլ կդառնա:

(ժողովրդական, Ա. Դ.)

բ Որոշի՛ր ընդգծված հարաբերական դերանունների պաշտոնն ու հոլովը:

*Այն գեղեցկու՛թյունն է իսկապես անեղծ,
Որի սպիտակ ու կարմիր գույնը համադրված է
բնու՛թյան քնքուշ ու ճարտար ձեռքով:*

*Թող նա կորչի անպտուղ, ով տձև է ու կոպիտ,
Ում չի ընտրել բնու՛թյունն՝ իր սերունդը պահպանելու...*

Մեծու՛թյունը միշտ չարիք է դառնում,

Երբ բաժանվում է գու՛թը նրանից:

Հիմարու՛թյունը հիմարների մոտ այնքան ցայտուն է,

Որքան խենթացած խելոքների մոտ:

*Ով կամենում է հանգիստ ապրել, նա պետք է ապավինի
սեփական ուժերին:*

Ով որ քսակը գողանա, քիչ բան գողացած կլինի...

Բայց ով ինձնից անունս շորթի՝

Մի բան կշորթի, որ բնավ նրան չի հարստացնի,

Իսկ ինձ իսկապես կաղքատացնի:

(Շեքսպիր)

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն Գ ն Ե Ր

ա) Արտագրի՛ր տրված վարժությունների առածներն ու ասացվածքները, բացատրի՛ր դրանց ուղղակի և այլաբանական նշանակությունը:

բ) Կազմի՛ր նախադասություններ՝ *ինչպիսի, ուր, քանի* դերանունները գործածելով մեկ որպես հարցական, մեկ որպես հարաբերական դերանուն:

6. ՈՐՈՇՅԱԼ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Որոշյալ դերանունները մատնացույց են անում առարկաների կամ անձերի հայտնի, որոշյալ ամբողջություն՝ միասնաբար կամ առանձին-առանձին վերցրած, առանց դրանք անվանելու:

Օրինակ՝

Ես սիրում եմ մթնշաղը նրբակերտ,
Երբ **ամեն ինչ** երագում է հոգու հետ...

(Վ. Տերյան)

Ա ն գ ի ռ ի մ ա գ ի ՚ ռ

Որոշյալ դերանուններն են՝ **ամբողջ(ը), ամեն(ը), ամեն ինչ, ամեն մի, ամեն մեկը, ամեն ոք, ամենքը, բոլորը(ը), յուրաքանչյուրը, յուրաքանչյուր ոք, ողջ(ը), համայն, ամենայն:**

1. Որոշյալ դերանունները գոյականի փոխարեն գործածվելիս հոլովվում են՝ ենթարկվելով ի հոլովման: Օրինակ՝ **բոլորը, բոլորի, բոլորին, բոլորից...**, **ամեն ինչ, ամեն ինչի, ամեն ինչից, ամեն ինչով** և այլն:

2. Որոշյալ դերանունները նախադասության մեջ լինում են **ենթակա,ստորոգյալ կազմող բառ կամ լրացում:**

Օրինակ՝

Ողջը կդառնա կրակի բաժին,
Սեղան, մահճակալ, գորգ ու տեղաշոր... (Ե. Ջարյան)

Ողջը- ենթակա:

Քո խոսքը ինձ համար **ամեն ինչ** է:

Ամեն ինչ- ստորոգյալ կազմող բառ:

Ծաղկի՛ր, համր հող՝ հոգնած աշխարհի,

Շռայլ կանաչով ծածկիր **ամեն ինչ** (Մ. Մարգարյան):

Ամեն ինչ – ստորոգյալի լրացում:

3. Հարադրական կազմություն ունեցող որոշյալ դերանունների բաղադրիչները գրվում են անջատ: Դրանք են՝ **ամեն ինչ(ը), ամեն մեկը, ամեն մի, յուրաքանչյուր ոք, ամեն ոք:**

Վ ա ռ ժ ու լ թ յ ու ն

Գտի՛ր դերանունները, որոշի՛ր դրանց տեսակը, պաշտոնը, իսկ եթե հոլովված են՝ նաև հոլովն ու թիվը:

Նրան այնպես թվաց, թե ֆետրե գլխարկով մարդու սպիտակ թղթերը արտացոլում են ամեն ինչ, ինչպես աղբյուրի վճիտ ջուրը (Ա. Բ.):

Նա ինքն էր իրեն կամավոր դուրս գրել այն ամենից, ինչին եռանդով ձգտում էին բոլորը (Ան. Ստ.):

Ամբողջ գիշեր այդ հարցը խռովել է հոգիս (Ստ. Ա.):

Ամեն տեսակ երգ երգեցի – ամենից լավ տաղն է էլի... (Ե. Չ.):

Ողջ գիշերը հովը պարեց, ա՛խ, այնքա՛ն, այնքա՛ն թեթև (Գ. Մ.):

Ամեն հոգի մի վիշտ ունի, ամեն մի ցավ՝ ամոքում (Ն. Չ.):

Մենք մեկտեղ անցանք ճանապարհն այն ողջ,

Ուր մահն էր սուլում իր դաժան հիմնը... (Վ. Գ.):

Ուզում էի մոռանալ ամենքին, ամեն ինչ (Ն. Գ.):

Երջանիկ կին, համ ինքն է ապրում իր ահագին ընտանիքով, համ էլ սենյակի վարձը տալիս ամենայն ճշտությամբ (Ն. Գ.):

Յուրաքանչյուրս մեր բաժին կշտամբանքն ու ապտակներն ստացանք, բայց թե ինչի համար էինք թշնամացել, չասացինք (Խ. Գ.):

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ք

Կազմի՛ր կամ գեղարվեստական գրականությունից դո՛րս գրի՛ր նախադասու-
թյուններ որոշյալ դերանունների տարբեր հոլովներով:

7. ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Անորոշ դերանունները մատնացույց են անում անորոշ անձ, առարկա և կամ անձի ու առարկայի անորոշ հատկություն, քանակ՝ առանց դրանք անվանելու:

Օրինակ՝

Մեկն աշխարհում հիմա գուցե

Ինձ կարոտի երգ է ձոնում...(Մ. Մարգարյան):

Ա ն գ ի՛ր ի մ ա ց ի Ր

1. Անորոշ դերանուններն են՝ **ինչ-որ, ինչ-ինչ, ոմն, մեկը, մեկնումեկը, մի, մի քանի, մի քանիսը, ուրիշ, այլ, այսինչ, այնինչ, որոշ, որևէ, ովևէ, երբևէ, երբևիցե, որևիցե:**

Անորոշ դերանունները գոյականի փոխարեն գործածվելիս հոլովվում են՝ ենթարկվելով ի հոլովման. օրինակ՝ **ուրիշը, ուրիշի, ուրիշին, ուրիշից..., մի քանիսը, մի քանիսի, մի քանիսից..., այսինչը, այսինչի, այսինչին և այլն:**

2. Ոմն դերանվան միայն հոգնակին է գործածվում ինքնուրույն, գոյական անվան փոխարեն և հոլովվելիս ենթարկվում է **ց** հոլովման, այն է՝

Ուղղ. **ոմանք**

Հայց. **ոմանց**

Մեռ. **ոմանց**

Բաց. **ոմանցից**

Տր. **ոմանց**

Գործ. **ոմանցով**

Ներգոյական չունի:

3. Անորոշ դերանունները նախադասության մեջ լինում են՝ **ենթակա, ստորոգյալ կազմող բառ, լրացում:**

Օրինակ՝

Ոմանք արդեն անուշ երազներ էին տեսնում: Ոմանք- ենթակա:

Եվ ուրիշ է կարոտս հիմա... (Գ. Մ.): **Ուրիշ** – ստորոգյալ կազմող բառ:

Հիմա իմ հոգում ինչ-որ բան կատարվեց (Գ. Արշ.):

Ինչ-որ – գոյականի լրացում:

4. Անորոշ դերանունները կազմությամբ լինում են պարզ և բարդ:

Բարդ անորոշ դերանունները կազմված են երկու դերանուններից կամ մեկ դերանունից և որևէ այլ բառից. օրինակ՝ **ինչ-որ, այնինչ, մի քանի, որևէ** և այլն:

Անջատ գրություն ունեն **մի** անորոշ դերանվան հարադրությամբ կազմված **մի երկու, մի երկուսը, մի շարք, մի խումբ** բառերը, որոնք գործածվում են անորոշ դերանվան նշանակությամբ:

դ. **Ովև, որևէ, երբևէ**, դերանունները կազմված են **ով, որ, երբ** դերանուններից, և շաղկապից ու է բայից: Այդ պատճառով էլ սրանց վերջում գրվում է **է** :

ե. **Երբևիցե, որևիցե**, դերանունների **-իցե** բաղադրիչը գրաբարյան բայաձև է և այժմ գրվում է **ե-ով**:

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Լ թ յ ո Ւ Ն Ն Ե Ր

ա Գտի՛ր անորոշ դերանունները, որոշի՛ր դրանց պաշտոնը, իսկ եթե հոլովված են՝ նաև հոլովն ու թիվը :

Ոտաբոբիկ այն աղջկան

Ես երբևէ չեմ մոռանա...

***

Բայց եթե մեկն ինչ-որ մեկին

Վարսակի արտն է կանչել,

Ու գրկել է մեկն այդ մեկին,

Ի՞նչ կարող ես պահանջել:

(Ռ. Բյորնս)

Ինձ ասում է, որ կա հեքիաթային

Ինչ-որ մի ուրիշ, ուրիշ մի աշխարհ...

(Շ.Պետեֆի)

Հավասարության ու եղբայրության

ազնիվ քարոզով

Ուրիշի տուն ու երկիր էր մտնում

Օտար վարք ու բարք...

***

Չէ՞ որ կարող էր նա ինձ էլ գուցե

Ուրիշների հիմար դրության մեջ գցել.

(Պ.Սևակ)

Եվ ուրիշ է կարոտս հիմա,

Այլ սիրով եմ այսպես դժգունել,

Ու հոգուս ճամփեքի վրա

Վրնջում են ուրիշ նժույզներ:

(Գ. Մահարի)

ա Լրացնել...

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ

Կազմիր նախադասություններ ինչ-որ, ուրիշ, մի քանիսը դերանուններով՝ վերջին երկուսը գործածելով տարբեր հոլովներով:

8. ԺԽՏԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ժխտական դերանունները մատնացույց են անում ամբողջությամբ ժխտվող առարկաներ կամ անձեր, առանց դրանք անվանելու:

Օրինակ՝

Ոչինչ, ոչինչ չկարողացավ հիշել Խոդեդանը այդ վշտալի պահին (Խ. Դաշտենց):

Ա ն գ ի ր ի մ ա ց ի ՚ ր

Ժխտական դերանուններն են՝ **ոչ ոք**, **ոչինչ**, **ոչ մի**, **ոչ մեկը**:

1. **Ոչ ոք**, **ոչ մեկը**, **ոչինչ** ժխտական դերանուններն ունեն միայն եզակի թիվ և հոլովվում են ի հոլովումով. օրինակ՝ **ոչ ոք**, **ոչ ոքի**, **ոչ ոքից**..., **ոչինչ**, **ոչնչի**, **ոչնչից**, **ոչնչով** և այլն:

Ոչ մի դերանունը գոյականաբար չի գործածվում և չի հոլովվում:

2. Ժխտական դերանունները նախադասության մեջ լինում են՝ **ենթակա**, **ստորոգյալ կազմող բառ**, **լրացում**:

Օրինակ՝ Գաղտնիքին հաղորդ մանուկն էր լալիս,

Որ **ոչ ոք**, **ոչ ոք** չի դառնա էլ տուն...(Ալ. Բլոկ)

Ոչ ոք- ենթակա:

Ոչինչ են անջատ տարիները ձիգ... (Մ. Մ.): **Ոչինչ**- ստորոգյալ կազմող բառ:

Իմ կարոտած սրտի համար **ոչ մի** ուրիշ հեքիաթ չկա ... (Ե. Չ.):

Ոչ մի – գոյականի լրացում:

Հիշո՞ւմ ես երկար դասերն այն խրթին,

Որ հաճախ **ոչինչ** չէինք հասկանում (Մ. Մ.):

Ոչինչ – ստորոգյալի լրացում:

3. Ժխտական բոլոր դերանունները կազմությամբ բարդ բառեր են: Դրանցից մեկը՝ **ոչինչ**-ը, գրվում է բաղադրիչները միացած, իսկ մյուս երեքը՝ **ոչ ոք**, **ոչ մի**, **ոչ մեկը**, գրվում են անջատ:

Վ ա Ր Ժ ո Ն Լ թ յ ո Ն Ը

Արտագրի՛ր՝ կետերի փոխարեն դնելով համապատասխան ժխտական դերանունը:

Ժխորի մեջ... ուշք չէր դարձնում նրա վրա, ... մտքով չէր անցնում, որ Պետու սիրտը թրթռում էր, հենց որ բժիշկը մոտենում էր մի կովի և ավելի երկար սկսում զննել (Ա. Բ.):

Նրանք կգան, կավերեն, և չի մնա էլ .... (Ե. Չ.):

Դեղին տերևն ընկավ քարին, ... Շշուկ չլսվեց,

Աշուն իջավ ողջ աշխարհին, ... շշուկ չլսվեց (Մ. Մ.):

Ժրուխյան վրա .... այնքան ապուշ չի կտրում, որքան ծուլ մարդը (Շ.):

Շատ տեսնել և .... չունենալ, նշանակում է ունենալ հարուստ աչքեր և աղքատ ձեռքեր (Շ.):

Նա ... ահ չուներ, բացի հորից:

Ամեն ինչ մոռացել է, ... չի հետաքրքրվում, նույնիսկ թատրոնով (Շիրվ.):

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ

Կազմի՛ր նախադասություններ՝ գործածելով *ոչ որ* և *ոչինչ* դերանունները բոլոր հոլովներով:

Թ ե ս ս ա յ ի ն ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ ն եր

Ա Քանի՞ տեսակ դերանուն կա տրված է շարադրանքում:

Ինչքան որ հուր կա իմ սրտում – բոլորը քեզ.

Ինչքան կրակ ու վառ խնդում – բոլորը քեզ .-

Բոլո՛րը տամ ու նվիրեմ, ինձ ո՛չ մի հուր թող չմնա՝

Դու չմրսե՛ս ձմռան ցրտում - բոլո՛րը քեզ...

- 1) վեց
- 2) հինգ
- 3) երեք
- 4) չորս

Բ Քանի՞ դերանուն կա տրված շարադրանքում:

Երբ սկսեց աճյունն իջնել

Շիրիմ կոչված այն փոսի մեջ,

Որ հիրավի պիտի կոչվեր նոր խոր Վիրապ,

Նույն այդ պահին հայ երկնքից

Հանկարծակի անձրև՝ տեղաց:

- 1) երկու
- 2) հինգ
- 3) չորս
- 4) երեք

ԿԻՍԱՄՅԱԿԱՅԻՆ ԱՄՓՈՓԻՉ ԿՐԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ձմեռային տեսարան

<p>Հազա՛ր ասացի Այդ Աշուն կոչված խենթ նկարիչին. «Ներկերն ափսո՛ս են, Իգո՛ւր ես այդքան շուտ շող տալիս Քո ունեցա՛ծը. – Այս կարմիր գո՛ւյնը, Այս դեղին գո՛ւյնը, Այս կանաչ գո՛ւյնը...»:</p>	<p>Ոգեչնչվա՛ծ էր, Ականջ չդրեց. Եվ հիմա, Հազա՛ր գուլյն ու երանգից Մե՛կն է մնացել՝ Լոկ ճերմակ գո՛ւյնը, Որ քսո՛ւմ է նա Հարկի-անհարկի.</p>
---	--

Քա՛ր լինի,
Տանի՛ք,
Այգեստան, թե լեռ...
... Նկարելով մի ճանճրալի ճմեռ...

(Գ. Էմին)

Յ ա Ր Գ Ե Ր և ա Ո ա Չ ա Պ Ր ա Ն Բ Ո Ւ Ե Ր

Ա

1. Համամի՞տ ես հեղինակի ճանճրալի ճմեռ արտահայտությանը:
2. Նկարագրի՞ր քո երազած ճմեռը բանավոր:
3. Գրի՞ր շարադրություն «Եթե ես ձմեռն տիրակալը լինեի» վերնագրով:

Բ

1. Տեսրումդ դո՛ւքս գրի՞ր բանաստեղծության բոլոր գոյականները՝ նշելով նրանց ձևաբանական հատկանիշները:
2. Տեսրումդ դո՛ւքս գրի՞ր բանաստեղծության ածականները, թվականներն ու դերանունները՝ յուրաքանչյուրի դիմաց նշելով նրա ձևաբանական հատկանիշները:

Տ Ե Բ Մ Տ Ա Յ Ի Ն ա Շ Խ Ա Տ Ա Ն Բ

Հեռավոր այդ երկրում ապրում էր մարդկային հզոր մի ցեղ: Ոչ ոք, ոչ մի թշնամի չէր համարձակվում խախտել նրանց անդորրը:

Բայց մի անգամ երկնքից իջավ մի արծիվ և փախցրեց ցեղի աղջիկներին մեկին, որը սև մազեր ուներ և քնքուշ էր գիչերվա պես:

Անցավ քսան տարի, և ահա մի օր աղջիկն ինքը եկավ: Նա հյուժովել էր: Նրա հետ կար մի երիտասարդ, որը գեղեցիկ էր, առնական: Ու երբ աղջկան հարցրին, թե որտեղ է եղել նա այդքան ժամանակ, պատմեց, որ արծիվն իրեն տարել է լեռները ու այնտեղ ապրել իր

Հետ:

Բոլորը զարմանքով նայեցին արծվի որդուն: Սա ուներ սառն ու գոռոզ հայացք, հպարտ էր ու ամբարտավան, ինչպես թռչունների արքան: Ամեն ոք ուզում էր զրուցել նրա հետ, բայց սա արհամարհում էր բոլորին:

-Դու,- ասացին նրանք տղային,- անպետք ու բուժ նետի ես նման: Քո կրկնակի տարիք ունեցողներն են մեզնից ակնածում: Քեզ համար մեզ մոտ տեղ չկա: Գնա՛, ուր ուզում ես:

Արծվի որդին ծիծաղեց, մոտեցավ մի աղջկա ու ասաց.

-Դու ինձ դուր ես գալիս. գնանք ինձ հետ:

Բայց աղջիկը հրեց նրան և ուզեց հեռանալ, բայց տղան այնպես հարվածեց, որ աղջկա բերանից արյուն հոսեց: Նա օձի պես գալարվեց ու մեռավ: Երկյուղը բռնեց բոլորին, ովքեր տեսան այդ ամենը: Ու երկար լուռ մնալով հին ամենքը՝ նայելով աղջկան:

Երբ մարդիկ խելքի եկան, բռնեցին նրան, կապեցին ու այդպես էլ թողին՝ գտնելով, որ անմիջապես սպանելը իրենց չի բավարարի:

Մի իմաստուն երկար մտածելուց հետո ասաց.

-Հարցնենք նրան, թե ինչո՞ւ արեց այդ:

Նա պատասխանեց.

-Ես առաջինն եմ աշխարհում: Ինձնից բարձր ոչ ոք չկա:

Լսելով այդպիսի պատասխան՝ իմաստունն ասաց.

-Թողե՛ք դրան, թող ազատ լինի, մեզնից մերժված, մեզանից հեռու....

Այսպես տղան ուրուի նման շրջում էր ու շարունակ փնտրում ինչ-որ բան: Նրա համար կյանք չկար. մահն էլ չէր ժպտում նրան:

(Ըստ Մ.Գորկու)

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն Գ ն Ե ր

Ա

1. Վերնագրի՛ր այս տեքստը և բանավոր արտահայտվի՛ր, թե ի՛նչն էր հետաքրքիր այս տեքստում:
2. Փորձի՛ր մտածել ինչպես արծիվը:
3. Թե՛ման կապի՛ր մեր օրերի հետ. գրի՛ր կապակցված խոսք՝ «Հպարտ մարդը իմ պատկերացմամբ» թե՛մայով:

Բ

1. Տեքստից դո՛րս գրի՛ր աղջիկ, արծիվ, լեռ, տղա բառերն իրենց բառաձևերով և վերլուծի՛ր ձևաբանորեն:
2. Տեքստից դո՛րս գրի՛ր որակական և հարաբերական ածականները բացատրի՛ր դրանց տարբերությունը. կազմի՛ր որակականների համեմատության աստիճանները:
3. Գտի՛ր դերանունները, որոշի՛ր դրանց տեսակը, պաշտոնը, թիվը և հոլովը (եթե հոլովված են):

Վ ա Ր Ժ ո Ն Թ յ ո Ն Ը

Քազմակերպության փոխարեն պահանջվող հոլովով տեղադրի՞ր համապատասխան գոյականը կամ դերանունը:

...Իմ համարը շատ բարձր է՝ տասվեցերորդ հարկում: Այդպես լավ է: Մենք կարոտում ենք հազար ու մի..., բայց մտածե՞լ ենք, որ ... շատ կարոտում ենք ... մեզ, և ինչ հազվագյուտ մետաղ է դարձել մենակությունը:

Քանի տարի էր, ինչ ես կարգին չէի տեսել, թե ինչպես է մայր մտնում արևը. այսօր տեսա մանրամասն: Խեղճ արև, ամեն օր վեր է կենում նույն..., աշխատում է նույնպիսի... տիեզերքի այս տանջված աշխատավորը: Քանի միլիոն տարի նա դեռ կաշխատի, ո՞վ գիտե:

Սեղանին դրված է հեռախոսը, բայց գիտեմ, որ նա լուռ կմնա... Գուցե Վահեն ինչ-որ ... արդեն հասցրել է տալ մեր հեռախոսի համարը: Ոչինչ, ես կվերցնեմ խոսափողը: Դուռը ծեծում են. ո՞վ կլինի... (Վ. Պետրոսյան):

Քարեխղճություն, ինքը, ժամ, հյուրանոց, մեկը, բան, ամեն:

Թ ե ս ս ա յ ի ն ա ռ ա ջ ա դ ռ ա ն ֆ ն ե ռ

Ա Նշվածներից ո՞րը խոսքի մաս չէ:

- 1) վերաբերական
- 2) մակբայ
- 3) դերբայ
- 4) շաղկապ

Բ Ո՞ր խոսքի մասը նյութական իմաստ չի արտահայտում:

- 1) դերանուն
- 2) մակբայ
- 3) ածական
- 4) վերաբերական

Գ Ո՞ր շարքի բոլոր բառերն են անձնանիշ:

- 1) Մանուկ, խոյ, հովվուհի, վարպետ
- 2) գառնարած, երիտասարդ, արամբի, շահեն
- 3) ուղտապան, հավալուսն, դիպուկահար, լաճ
- 4) դրանիկ, հոտաղ, ասպետ, հեծյալ

Դ Տրված հոլովներից ո՞րն է ստանում որոշիչ հոդ:

- 1) սեռական
- 2) հայցական
- 3) բացառական
- 4) ներգոյական

Բ Ա Յ

Բայը որպես խոսքի մաս

1. Ընդհանուր իմաստը՝ *նյութական, գործողություն*
2. Ձևաբանական առանձնահատկությունը՝ *թեքվող*
3. Տեսակները՝ *դիմավոր- սեռ, եղանակ, ժամանակ, դեմք, քիվ, անդեմ-սեռ*
4. Շարահյուսական դերը՝ *ստորոգյալ, գոյականական և բայական անդամի լրացում*

Առարկայի գործողություն ցույց տվող բառերը կոչվում են բայ:

Գործողություն ասելով հասկանում ենք՝

1. Առարկայի մի բան անելը:
2. Առարկայի մի բան լինելը, դառնալը:

Առարկայի մի բան անելը ցույց տվող բայերը պատասխանում են **ի՞նչ անել, ի՞նչ է անում, ի՞նչ է արել, ի՞նչ արեց, ի՞նչ անող, ի՞նչ է անելու, ի՞նչ կանի** և նման հարցերի:

Առարկայի մի բան լինելը, դառնալը ցույց տվող բայերը պատասխանում են **ի՞նչ լինել, ի՞նչ է լինում, ի՞նչ է եղել, ի՞նչ եղավ, ի՞նչ է լինելու, ի՞նչ եղող** և նման հարցերի:

Վ ա Ր Ժ Ո Ւ Ք Յ Ո Ւ Ն

Արտագրի՛ր, հարցերի օգնությամբ գտի՛ր բայերը և ընդգծի՛ր:

*Գարունը եկավ, հավքերը եկան,
Սարեր ու ձորեր ծաղիկներ հագան:
Մի աղջիկ եկավ, մի մենակ քաղվոր,
Գետի եզերքին շրջում է մոլոր,
Շրջում է մոլոր, խնդում ու լալիս,
Երգեր է ասում ու ման է գալիս:*

(Հովհ. Թումանյան)

*Իմ ճամփան անվախճան մի գիշեր,
Ինձ շոյող ոչ մի շող չի ժպտա.-
Հեռացի՛ր, մոռացի՛ր, մի՛ հիշի՛ր,
Ինձ այդպես, քրոջ պես մի՛ գլթա...*

(Վ.Տերյան)

1. ԲԱՅԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Պարզ և ածանցավոր բայեր

Բայի կազմությունը որոշվում է անորոշ դերբայով՝ **գրել, կարդալ**: Անորոշ դերբայը բայի սկզբնական ձևն է, նրանով անվանվում է գործողությունը:

Բայերը կազմությամբ լինում են **պարզ** և **ածանցավոր**: Բայի կազմությունը պայմանավորված է անորոշ դերբայի կազմությամբ:

Անորոշ դերբայի կազմությունը

1. Անորոշ դերբայը կազմված է **-ել** կամ **-ալ** վերջավորությունից և բայի հիմքից:

Հիմքը բայի վերջավորությունից առաջ ընկած մասն է: Օրինակ՝ **գրել, ղեկավարել, մոտենալ, խաղալ** բայերի **-ել, -ալ** վերջավորություններից առաջ ընկած **գր - , ղեկավար - , մոտեն - , խաղ -** մասերը հիմքեր են:

2. Անորոշ դերբայի հիմքը կազմությամբ լինում է **պարզ** և **ածանցավոր**:

ա. Բայի հիմքը պարզ է, եթե վերջավորությունից առաջ բայածանց չկա: Օրինակ՝ **կարդալ, շողշողալ, վազել, արտագրել** բայերի **կարդ - , շողշող - , վազ - , արտագր -** հիմքերը պարզ են:

բ. Բայի հիմքը ածանցավոր է, եթե վերջավորությունից առաջ կա որևէ բայածանց: Օրինակ՝ **մոտենալ, բարձրացնել, գլորվել** բայերի **մոտեն - , բարձրացն - , գլորվ -** հիմքերը ածանցավոր են:

Անորոշ դերբայի պարզ հիմք ունեցող բայերը կոչվում են պարզ բայեր:

Ածանցավոր հիմք ունեցող բայերը կոչվում են ածանցավոր բայեր:

գ. Բայական ածանցներն են՝ **ան, են, ն, չ, ացն, եցն, ցն, ատ, ոտ, տ, կոտ, վ**:

3. Անորոշ դերբայի **-ել** և **-ալ** վերջավորությունները միաժամանակ ածանցներ են: Նրանց միջոցով բայարմատներից ու այլ խոսքի մասերից կազմում են բայեր:

Օրինակ՝

ա. Բայարմատներից – **վազել, բերել, կարդալ**:

բ. Գոյականներից – **վարել, ջրել, շողալ, խաղալ**:

գ. Ածականներից – **ղեղնել, մանրել, սևանալ**:

դ. Մակբայներից – **շտապել, դանդաղել, մոտենալ, ուշանալ**:

ե. Չայնարկություններից – **թշալ, բզզալ, ֆսֆսալ**:

զ. Թվականներից – **երկրորդել, երրորդել**:

4. Անորոշ դերբայի **-ել** և **-ալ** վերջավորությունների **ե** և **ա** ձայնավորները

խոնարհիչներ են: Գրանցով է որոշվում, թե անորոշ դերբայը այլ դերբայների և դիմավոր ձևերի փոփոխվելիս ի՞նչ կանոնների է ենթարկվում:

Անորոշ դերբայում **-ել** վերջավորություն ունեցող բայերը կոչվում են **ե** խոնարհման բայեր: Օրինակ՝ **հասնել, ազատել, զարդարել** **ե** խոնարհման բայեր են:

Անորոշ դերբայում **-ալ** վերջավորություն ունեցող բայերը կոչվում են **ա** խոնարհման բայեր: Օրինակ՝ **զգալ, հուսալ, թարմանալ** **ա** խոնարհման բայեր են:

Ի մ ա ց ի ´ ր և հ ի ռ ի ´ ր

Մի շարք բայեր գուգաձև՝ թե՛ **ա**, թե՛ **ե** խոնարհման բայեր են.

ճիշտ	ճիշտ
ափսոսալ	ափսոսել
կաթկթալ	կաթկթել
հաչալ	հաչել
որոճալ	որոճել
սարսռալ	սարսռել
մորմոքալ	մորմոքել

ճիշտ	ճիշտ
<i>կարմրացնել</i> (կարմրանալ)	<i>կարմրեցնել</i> (կարմրել)
<i>դեղնացնել</i> (դեղնանալ)	<i>դեղնեցնել</i> (դեղնել)
<i>սարսռացնել</i> (սարսռալ)	<i>սարսռեցնել</i> (սարսռել)
<i>պարզացնել</i> (պարզանալ)	<i>պարզեցնել</i> (պարզել)

ԱԾԱՆՑԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Ըստ իրենց իմաստի՝ հայերենի ածանցավոր բայերը լինում են չորս տեսակ՝ սուկածանցավոր, պատճառական, բազմապատկական և կրավորական:

Ա) ՍՈՍԿԱԾԱՆՑԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐ

Ան, են, ն, չ ածանցները, միանալով անորոշ դերբայի **-ել** կամ **-ալ** վերջավորությամբ (**-անալ, -ենալ, -նել, -չել**), արմատներից ու բառերից կազմում են բայեր:

Օրինակ՝ քար-անալ, վերակենդան-անալ, գիտ-ենալ, վախ-ենալ, անց-նել, տես-նել, կպ-չել, սառ-չել և այլն:

Բայի սուկածանցները որոշ ժամանակաձևերում դուրս են ընկնում՝ առանց ազդելու բայի նշանակության վրա: Օրինակ՝ թռչում են, թռչեմ, կթռչեի, բայց՝ թռել են, թռել էի և այլն:

Այդ նշանակում է, որ **ան, են, ն, չ** ածանցները բայի նշանակությանը նոր, երկրորդ նշանակություն չեն ավելացնում, դրանք ունեն սուկ բայակազմական արժեք: Սրա համար էլ անվանվում են **սուկածանցներ (սուկ ածանցներ):**

Սուկածանցներով կազմված բայերը կոչվում են սուկածանցավոր բայեր:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ք

Գրի՛ր յուրաքանչյուր սուկածանցով հինգական բայ և դրանցով կազմի՛ր նախադասություններ:

Բ) ՊԱՏՃԱՌԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐ

Ացն, եցն, ցն ածանցները պատճառական ածանցներ են: Պատճառական ածանցները, միանալով անորոշ դերբայի **՞** վերջավորությանը (**-ացնել, -եցնել, -ցնել**), պարզ և սուկածանցավոր բայերի արմատներից կազմում են նոր բայեր:

Օրինակ՝ **վազել – վազեցնել, խաղալ – խաղացնել, հագնել – հագցնել, կպչել – կպցնել** և այլն:

Վազել, խաղալ, խմել բայերը ցույց են տալիս սուկ ենթակայի գործողությունը, մինչդեռ **վազեցնել, խաղացնել, խմեցնել** բայերը ցույց են տալիս ենթակայի գործողության պատճառով նաև մի ուրիշի վազելու, խմելու, խաղալու գործողությունը: Դրա համար **ացն, եցն, ցն** ածանցները անվանում են պատճառական ածանցներ:

Պատճառական ածանցներով կազմված բայերը կոչվում են **պատճառական բայեր:**

Պատճառական բայերը կազմվում են՝

1. **Ա** խոնարհման պարզ և **ան** սուկածանցավոր բայերից՝ **ացն** ածանցով:
Օրինակ՝ խաղալ-խաղացնել, զարմանալ-զարմացնել
2. **Ե** խոնարհման պարզ և **ա** խոնարհման **են** սուկածանցավոր բայերից՝ **եցն** ածանցով:
Օրինակ՝ խմել-խմեցնել, մոտենալ-մոտեցնել
3. **Ն, չ** սուկածանցավոր բայերից՝ **ցն** ածանցով:
Օրինակ՝ հագնել-հագցնել, փախչել-փախցնել
4. Կան շատ բայեր, որոնցից ածանցներով պատճառական բայ չի կազմվում: Այսպիսի բայերի պատճառականը կազմվում է **տալ** բայի հարադրությամբ: **Օրինակ՝** բերել – բերել տալ, լարել-լարել տալ, հերկել-հերկել տալ, աղալ-աղալ տալ և այլն:

Հ ի Ծ Ի ՚ ր

սխալ

թարմեցնել
խմցնել
խոնավեցնել
խոսացնել
ծիծաղացնել
կռվացնել
նստացնել
վախացնել
վազացնել

ճիշտ

թարմացնել
խմեցնել
խոնավացնել
խոսեցնել
ծիծաղեցնել
կռվեցնել
նստեցնել
վախեցնել
վազեցնել

Վ ա Ր Ժ ո լ Թ յ ո լ լ Ո

Հետևյալ բայերից բայաձանցների կամ տալ բայի միջոցով կազմիր պատճառական բայեր:

Ամաչել, գաղթել, եռալ, բազմանալ, հիշել, ծփալ, ընկերանալ, նկարել, հազալ, քանձրանալ, տեսնել, մոլորել, խենթանալ, որոշել, կսկծալ, հիանալ, պայթել, շողալ, հագենալ, նրբանալ, շիկանալ, սահել, որսալ, սարսափել, սքանչանալ, մտնել, վերջանալ, թռչել, փայլել:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն Վ

Գրիր յուրաքանչյուր պատճառական ածանցով հինգական բայ և դրանցով կազմիր նախադասություններ:

Գ) Բ Ա Ջ Մ Ա Պ Ա Տ Կ Ա Կ Ա Ն Բ Ա Յ Ե Ր

Ատ, ոտ, կոտ, տ ածանցները բազմապատկական ածանցներ են: Բազմապատկական ածանցները, դրվելով **ե** խոնարհման որոշ բայերի **ա** վերջավորությունից առաջ, դրանցից կազմում են նոր բայեր:

Օրինակ՝ **կտրել-կտրատել, մորթել-մորթոտել, ծեծել-ծեծկոտել, թռչել-թռչկոտել, պատռել-պատռոտել:**

Ատ, ոտ, կոտ, կոտ, ոտ, տ ածանցներով կազմված բայերը ցույց են տալիս գործողության կրկնություն, բազմապատիկություն, որի համար էլ այդ ածանցները կոչվում են բազմապատկական ածանցներ:

Բազմապատկական ածանցներ ունեցող բայերը կոչվում են բազմապատկական բայեր:

Հ ի Ծ Ի ՚ ր

Շատ քիչ բայերից է հնարավոր բազմապատկական բայ կազմել:

Մի շարք բայերից բազմապատկական բայ է կազմվում բայարմատի

կրկնությամբ:

Օրինակ՝ ծալել-ծալծլել, վազել-վազվզել, քաշել-քաշքշել, խշշալ-խշխշալ և այլն:

Ա ռ ա ջ ա դ ռ ա ն ֆ

Հետևյալ բայերից կազմի՞ր բազմապատկական բայեր.

կապել տաշել, ցատկել, ծախել, կոտրել, թափել, ջարդել, թշշալ, նստել, գզել, կախել, ծամել, ծակել:

Դ) ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐ

Վ ածանցը կրավորական ածանց է: Այն միանում է անորոշ դերբայի **-ել** վերջավորությանը (**վել**) և բայերի անորոշ դերբայի հիմքից կամ բայարմատից կազմում է նոր բայաձևեր:

Օրինակ՝ **հրավիրել-հրավիրվել, լարել-լարվել, աղալ-աղացվել, լվանալ-լվացվել:**

Հրավիրվել, լվացվել բայերը, որոնք կազմված են **հրավիրել, լվանալ**, բայերից՝ **վ** ածանցով, ցույց են տալիս այնպիսի գործողություն, որը ենթական կան կրում է մեկից, մի առարկայից, կան կատարում է ինքը իր նկատմամբ: Օրինակ՝ Խաչիկը հրավիրվեց (ու՞մից) Սիրանի կողմից: Գեղամը (ի՞նչ արեց) լվացվեց:

Վ ածանցը կոչվում է կրավորական ածանց: Կրավորական ածանց ունեցող բայերը կոչվում են կրավորական բայեր:

Կրավորական բայերը կազմվում են՝

1. **Ե** խոնարհման բայերի անորոշ դերբայի հիմքից՝ **վ** ածանցով և **-ել** վերջավորությամբ:
Օրինակ՝ շարել-շարվել, բերել-բերվել, գտնել-գտնվել, կոտրատել-կոտրատվել:
2. **Ա** խոնարհման բայերի արմատից՝ **-աց+վ** ածանցներով և **-ել** վերջավորությամբ:
Օրինակ՝ կարդալ-կարդացվել, զգալ-զգացվել, հասկանալ-հասկացվել: Այս ձևերում **աց**-ը հիմքի ածանց է:
3. Պատճառական բայերի կրավորական ձևերը կազմելիս **վ** ածանցը դրվում է պատճառական ածանցի **ն**-ի փոխարեն:
Օրինակ՝ զարմացնել-զարմացվել, նստեցնել-նստեցվել, թաքցնել-թաքցվել:

Յ ի շ ի ՚ ռ

Կրավորական բայեր են կազմվում ոչ բոլոր բայերից: Վազել, քայլել, դողալ, ծփալ և նման բայերը, որոնց ցույց տված գործողությունը մեկից մի այլ անձի,